

Bořivoj Dostál

K časně

slovanskému

osídlení

Břeclavi-Pohanska

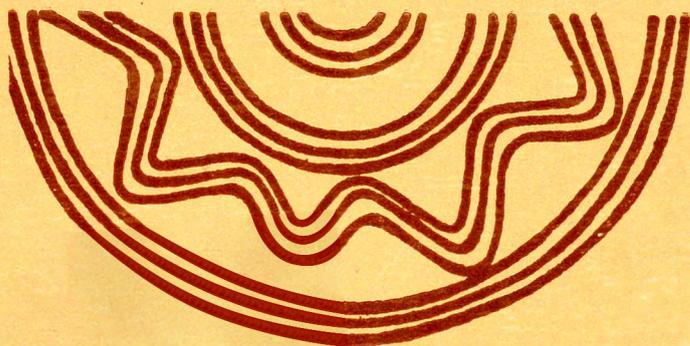
STUDIE
ARCHEOLOGICKÉHO
ÚSTAVU
ČESKOSLOVENSKÉ
AKADEMIE VĚD
V BRNĚ

ROČNÍK X

ISSN 0139-5289

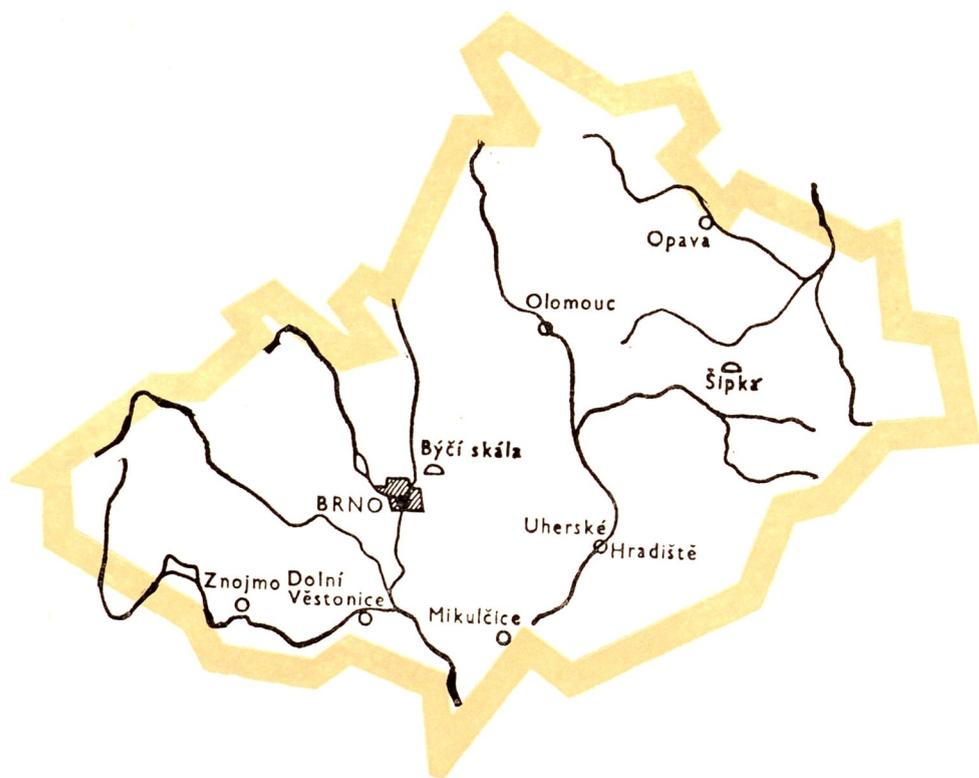
2

ACADEMIA PRAHA

STUDIE ARCHEOLOGICKÉHO ÚSTAVU ČESKOSLOVENSKÉ AKADEMIE VĚD V BRNĚ

Publikační řada Archeologického ústavu ČSAV v Brně přináší třikrát do roka studie a pojednání shrnující výsledky výzkumných prací v terénu a zabývající se teoretickým hodnocením pozoruhodných a závažných výsledků badatelské práce především Archeologického ústavu ČSAV v Brně, jakož i prací širšího okruhu těch badatelů, kteří se věnují otázkám slovanské archeologie až do XII. století. Každý svazek obsahuje kresebnou a fotografickou dokumentaci, mapky, plány a jinojazyčné resumé, pokud práce není celá vydávána v některém světovém jazyku.

Řídí akademik Josef Poulík, ředitel Archeologického ústavu ČSAV,
s redakčním okruhem

Výkonný redaktor: PhDr. Jiří Meduna, CSc.

Adresa redakce: Archeologický ústav ČSAV v Brně,

Brno, sady Osvobození 17—19

Zkratka knižní řady: StAÚ Brno

Bořivoj Dostál
K časně
slovanskému
osídlení
Břeclavi-Pohanska

STUDIE
ARCHEOLOGICKÉHO
ÚSTAVU
ČESKOSLOVENSKÉ
AKADEMIE VĚD
V BRNĚ

ACADEMIA
PRAHA 1982

6705 200

Ročník X, sv. 2

Rukopis odevzdán 27. února 1980

VĚDECKÝ REDAKTOR
akademik Josef Poulík

RECENZOVAL
dr. Miroslav Richter, CSc.

1. Úvod

Otázky slovanské etnogeneze a tzv. časně slovanského období, tj. období rozchodu Slovanů z pravlasti a počátku jejich usazování v historických sídlech, spadajícího rámcově mezi 5.—7. století n. l., jsou předmětem soustředěného zájmu specialistů různých vědních disciplín, zejména však archeologů. Svědčí o tom skutečnost, že této problematice byla věnována značná část jednání všech mezinárodních kongresů pro slovanskou archeologii (Varšava 1965, Berlín 1970, Bratislava 1975) a že v posledních letech bylo svoláno několik mezinárodních symposií zabývajících se speciálně časně slovanským obdobím: 1967 v Liblicích (AR 20, 1968, 573—683), 1977 v Moskvě a 1978 v Kyjevě. V nedávné době vyšla též celá řada prací zabývajících se časně slovanskými hmotnými památkami v rámci širších slovanských oblastí; jde o studie V. D. Barana (1972), J. Hasegawy (1975), I. P. Rusanové (1973, 1976), O. M. Prichodnjuka (1975) a J. Zemana (1976). Stručný souborný přehled o stavu bádání tohoto období v západoslovanských zemích podal s bohatým bibliografickým aparátem E. A. Gorjunov (1970).

Vedle těchto publikací navazujících na starší průkopnické práce I. Borkovského (1940), J. Poulika (1948) a J. V. Kucharenka (1955, 1960) se rozvíjel v poválečném období terénní výzkum časně slovanských památníků, na němž se kromě dalších podílela většina uvedených autorů. Máme-li uvést jen nejvýznamnější z nich, nemůžeme pominout výzkum nejrozsáhlejšího západoslovanského žárového pohřebiště v Přítlukách provedený J. Poulíkem (1960, 187—189, 194—197) a obdobného jihoslovanského pohřebiště v Šarata-Monteoru zkoumaného I. Nestorem a E. Zahariovou (1961), zatím jen předběžně publikovaných. K překvapivým objevům poválečného období patří časně slovanská hradiště Szeliği (Szymański 1967) a Zimno (Aulich 1972). Přední místo co do počtu a významu zkoumaných památníků však zaujala nechráněná sídliště. Největším přínosem pro vědecké poznání jsou ta, která byla prokopána úplně. Jsou to na Rusi osady Korčak I, VII, IX, Teterevka (Rusanová 1973), Gorodok (Prichodnjuk 1975), v západoslovanském prostředí Dessau-Mosigkau (Krüger 1967), Březno (Pleinerová 1975) a nedávno prozkoumané Mutěnice (Klanica 1977). Svým významem se k nim úzce pojí osady prokopané z větší části jako Šumsk, Gulsk, Podriže (Rusanova 1973, 36—37, 40—41, 44), Bovšev, Zelený Háj, Ripněv, Nězvisko (Baran 1972, 143—228) aj. u východních Slovanů, několik osad 6.—7. století jako Borowy Mlyn, Pszczew, Nowy Dworek, Chorula, Mogila, Czeladź Wielka aj. z Polska (Hasegawa 1975, 33—94) i z ČSSR — Nitranský Hrádok, Siladice (Bialeková 1962),

Běchovice (*Vencl 1973*), Kadaň (*Bubeník 1972*), Přebuz (*Kostelníková 1970, 1971*).

Mohlo by se zdát, že prozkoumaných časně slovanských osad je již dost k vytvoření představ o jejich celkovém rázu, chronologii, ekonomice i sociální struktuře. Uvážíme-li však ohromnou vzdálenost mezi jednotlivými památníky, rozdílné geografické prostředí, odlišné místní tradice a etnické sousedství, nepatrné množství bezpečně datovatelných nálezů a dostatečně početných nálezových celků, jakož i nedostatek celkových půdorysných dispozic, nemůžeme být dosavadním stavem výzkumů spokojeni. Proto se stává důležitým příspěvkem k řešení problematiky časně slovanského osídlení i dosud neúplně prozkoumaná časně slovanská osada II z Břeclavi-Pohanska, která je předmětem této publikace. Vědecký přínos této osady spočívá nejen v tom, že sama poskytla značný počet objektů s výraznými nálezovými celky, nýbrž i v tom, že chronologicky souvisí s jinými časně slovanskými sídlištními a zejména hrobovými nálezy z této lokality.

Práce vznikla v rámci plnění úkolu státního plánu č. VIII-4-4, na němž se podílí katedra archeologie a muzeologie filozofické fakulty Univerzity J. E. Purkyně výzkumem v Břeclavi-Pohansku, jehož jsem řešitelem. Materiál k studii byl získán při terénních pracích převážně v letech 1974—1978.

Pokládám za milou povinnost poděkovat na tomto místě především akademiku J. Poulíkovi, který po celou řadu let soustavně podporoval a na různých místech a stupních hájil nezbytnost rozvíjení výzkumů na Pohansku a který mi též poskytl možnost publikovat tuto práci v řadě Studií Archeologického ústavu ČSAV.

Můj dík patří též mým nejbližším spolupracovníkům na Pohansku, především dr. J. Vignatiové, dr. A. Šikovi, dr. Z. Měřinskému a P. Čápkovi, kteří mi při výzkumu obětavě pomáhali. Dr. A. Šik připravil ve spolupráci se mnou kresebnou i fotografickou část práce pro tisk, fotografie zhotovil J. Špaček z negativů uložených v archivu katedry a pořízených jednak jím samým a jednak v dřívějších letech S. Ševčíkem, L. Zelinkou, Z. Měřinským a mnou. Děkuji též externím spolupracovníkům, dr. Z. Kratochvílovi, CSc. z Archeologického ústavu ČSAV v Brně za určení zvířecích kostí, doc. dr. F. Kühnovi, CSc. z Vysoké školy zemědělské v Brně za určení obilovin pěstovaných v časně slovanském období na Pohansku podle otisků obilí, stébel a listů na mazanici a dr. Z. Webrovi, CSc. z Vysokého učení technického v Brně za propočty obsahu obilnic.

V Brně, v březnu 1979.

Bořivoj Dostál

I. Přehled časně slovanského osídlení Pohanska a okolí

Hradisko Pohansko u Břeclavi začalo být zkoumáno jako objekt velkomoravský, mezi něž je kdysi zařadil I. L. Červinka (1928, 92). Systematický výzkum této lokality zahájený v roce 1958 katedrou prehistorie filozofické fakulty Univerzity J. E. Purkyně v Brně pod vedením prof. dr. F. Kalouska a autora v rámci státního plánu koordinovaného akademikem J. Poulíkem přinesl skvělé objevy právě z velkomoravského období (Kalousek 1961, 1963, 1965, 1971; Dostál 1961, 1964, 1975). Záhy však rozptýlené nálezy v sídlištní vrstvě a ojedinělé objekty začaly nasvědčovat, že Pohansko má i starší slovanské osídlení.

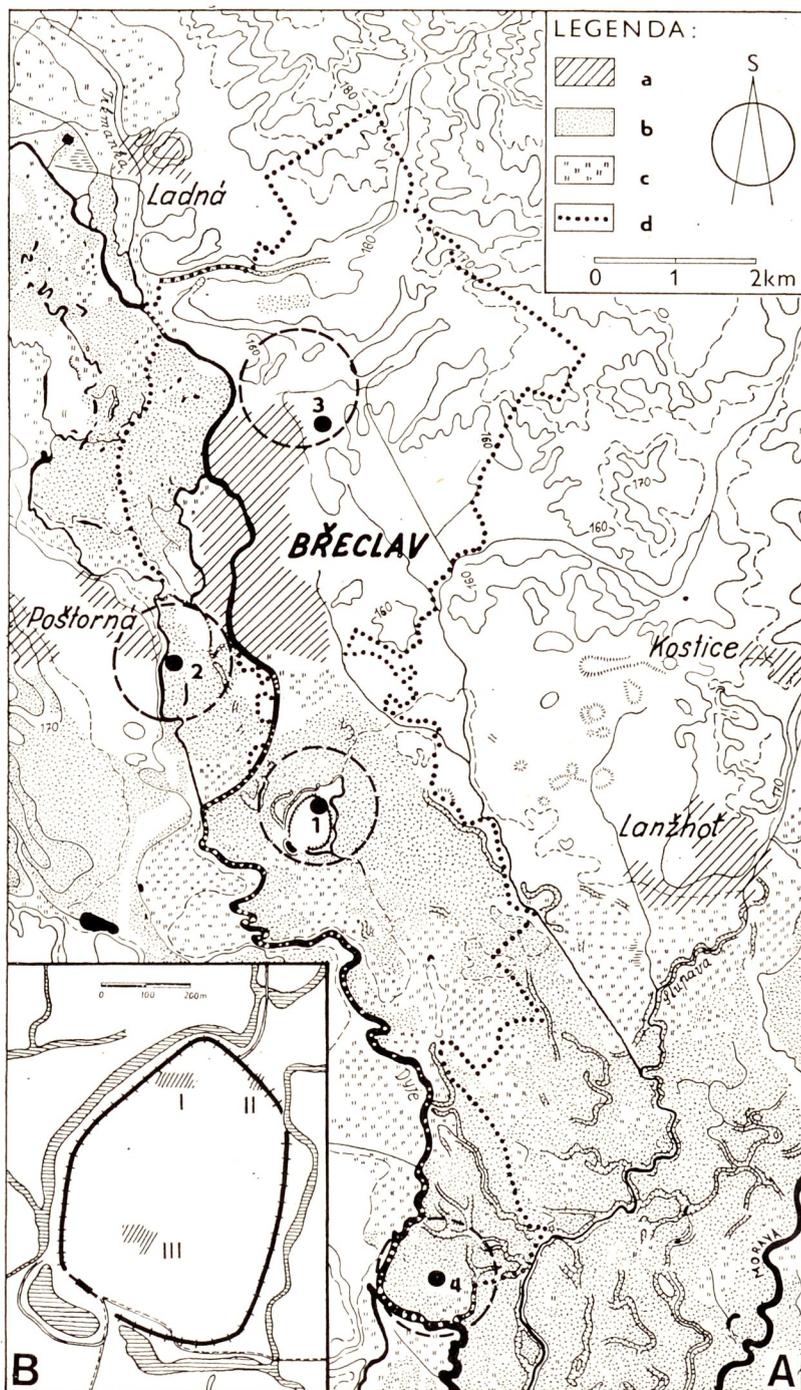
Na existenci tamnějšiho časně slovanského osídlení nejmarkantněji ukázal objev žárového pohřebiště v jižní části hradiska, na němž bylo v průběhu několika sezón (1961—1963, 1966—1968, 1972—1973) odkryto na 55 hrobů (Kalousek 1965, 47; Dostál 1964, 17—18, obr. 17; *týž* 1968, 25, tab. XI:7—12; *týž* 1970a, 16—17, obr. 8; 9:1, 2; *týž* 1978, 132—135, obr. 3—4). Samo pohřebiště nemůže dát přesnější představu o rázu a chronologii časně slovanského osídlení, neboť hroby neobsahovaly lépe datovatelný inventář a též vypovídací schopnost hrobové keramiky je omezená, neboť v hrobech nejsou větší keramické soubory, nýbrž jen jednotlivé urny.

Otázka, kde žili lidé pohřbívací na žárovém pohřebišti, začala být zodpovídána při výzkumu v areálu velkomoravského velmožského dvorce v severozápadní části hradiska, asi 300 m severně od žárového pohřebiště. V severní části dvorce se při odkryvných pracích na základech kostela a na přilehlém pohřebišti objevovaly v kulturní vrstvě četné časně slovanské střeby a nakonec i objekty s časně slovanským inventářem, které signalizovaly, že se v tomto místě nacházela časně slovanská osada, kterou bychom pomocně označili indexem I.

Z časně slovanské osady I bylo zachyceno celkem 45 objektů. Z toho však jen dva objekty (č. 75 a 120) bylo možné interpretovat jako nadzemní obydlí nepříliš jasných rozměrů s rozrušenými kamennými pecemi. Pět větších staveb bylo patrně hospodářských. Problematický je velký nadzemní kúlový objekt 43, pokud je vůbec správně interpretován jako stavba, stejně jako objekt 61, kde přítomnost nadzemní stavby naznačovalo jen izolované nakupení nálezů v humusu bez jakýchkoli konstrukčních stop umožňujících určit její rozměry. V tomto ohledu byla situace lepší u mělce zahluobených hospodářských staveb č. 5, 72, 73, které byly jasně vymezeny. Dalších 37 objektů byly jámy, a to v půdorysu oválné (celkem 13 — obj. 1, 6, 9, 10, 12, 13, 32, 47, 62, 70, 77, 80, 85), kruhové (celkem 11 — obj. 2,

15, 19, 27, 28, 31, 41, 78, 79, 121, 125), obdélníkovité (celkem 11 — obj. 11, 16, 17, 18, 22, 26, 36a, 38, 59, 60), protáhle oválné (celkem 2 — obj. 50, 119) a nepravidelné (obj. 33). Mělkou obdélníkovitou jamou byl patrně i objekt 34, z něhož bylo v humusu zachyceno kamenné dláždění. Z jam byly čtyři obilnice s charakteristickým hruškovitým nebo kotlovitým profilem (obj. 1, 15, 27, 64), jedna byla výhňní (obj. 22 s propálenými stěnami a dnem), u tří nálevkovitých s dnem pod hranicí spodní vody spolehlivě nezachyceným (obj. 10, 28, 62) není vyloučeno, že šlo o studny. Ostatní jámy v profilu mísovité nebo vanovité, s dnem většinou rovným, výjimečně stupňovitým, sloužily patrně jako jámy zásobní, kotce pro drobný dobytek, případně výrobní zařízení; vesměs však zůstává v konkrétních případech jejich účel skryt. Popis a vyobrazení časně slovanských objektů a jejich inventáře z osady I je uveden v monografii o velmožském dvorci na Pohansku (*Dostál 1975a*, 265—333, tab. 1—105, fototab. XIII—XV, příloha 1). Ačkoliv objekty související s osadou I byly rozptýleny na ploše 110 × 80 m, zdá se podle jejich druhů a rozložení, že byl zachycen jen jižní okraj osady, jejíž centrum leží severněji na dosud neprozkoumané ploše. Pokud by totiž výkop výše uvedených rozměrů zasáhl jádro osady, musel by ji odkrýt v podstatě celou. Můžeme tak soudit podle toho, že např. časně slovanská osada v Březně zaujímalá ve starší fázi pás 145 m dlouhý a 60 m široký, v mladší fázi pás 180 m dlouhý a 40 m široký (*Pleinerová 1975*, 24), osada v Dessau-Mosigkau se rozkládala na ploše 120 × 70 m (*Krüger 1967*, příl. 1), přičemž její jižní okraj v šíři asi 40 m představovaly jen drobnější jámy, a slovanská osada ze 6.—7. stol. v Gorodku na Podolí měla krajní body vzdálené 220 a 90 m (*Prichodnjuk 1975*, obr. 3). Třeba podotknout, že výzkumem zachycená část časně slovanské osady I na Pohansku byla silně poškozena pozdější velkomoravskou zástavbou a zejména pohřebištěm, takže mohla poskytnout značně zkreslený obraz, pokud jde o vzájemný poměr obytných a hospodářských staveb a jam, o celkovou půdorysnou dispozici a o zastoupení jednotlivých časových horizontů v nálezových celcích (*Dostál 1975a*, 131—140).

Jasnější představu o časně slovanském osídlení Pohanska však skýtá již nyní dosud v úplnosti neprozkoumaná osada II, ležící asi 150 m východně od osady I a asi 350 m severovýchodně od žárového pohřebiště. Rozkládá se v severovýchodní části hradiska, v areálu bývalé lesní školky, pod přílehlou částí valu a k němu se přimykajícím úseku předhradí (obr. 1B, 24). První tři objekty z ní byly zachyceny již v letech 1965 a 1966 v řezech valem č. III a XII. Tehdy ovšem ještě nemohly být postiženy celkové souvislosti. Za tehdejšího stavu výzkumu se zdálo, že časně slovanské a starohradištní objekty jsou zcela nepravidelně rozhozeny v různých místech hradiska (*Dostál 1968*, 25; *1970a*, 16). Teprve výzkum v lesní školce v roce 1974 (tab. I), který zachytil 16 časně slovanských objektů, řez valem č. XIV/1975, poskytnuvší 11 objektů téhož období, a výzkum severovýchodního předhradí z roku 1977 v úseku přiléhajícím k řezům valem s 5 soudobými objekty uká-

Obr. 1. A. Časně slovanské osídlení Břeclavska. 1 Pohansko; 2 Štoglova jáma; 3 Přední Čtvrtky; 4 les Trnava. Vysvětlivky k legendě: a — plocha dnešních osad; b — les; c — louky; d — hranice katastru Břeclavi; čárkované kružnice vymezují přibližný hospodářský areál příslušných časně slovanských osad. B. Časně slovanské osídlení Pohanska: I — osada I; II — osada II; III — žárové pohřebiště. Kresba dr. A. Šik.

zaly, že byla objevena výrazná část časně slovanské osady (obr. 2). Byly tam totiž vedle různých jam a obilnic prozkoumány i obytné zemnice, v jejichž inventáři se kromě keramiky vyskytl i další lépe datovatelný materiál. V letech 1975—1978 se podařilo v návaznosti na výsledky výzkumu z let 1968—1969 prokázat, že osada nepokračuje směrem jižním (snad až na malý úsek pod zbytkem zachovaného úseku valu), východním a západním; není však vyloučeno její pokračování směrem severním a severozápadním. Zdálo by se logické, a také to tak bylo původně plánováno, odkrýt nejdříve celou osadu a pak provést její celkové vyhodnocení. Poněvadž však značnou část plochy ve směru předpokládaného pokračování osady překrývá val, jehož výzkum by si vyžádal několika let intenzivní práce, kterou je nutné v nejbližší době zaměřit na výzkum ohrožených areálů Pohanska, jeví se jako nezbytné výzkum časně slovanské osady II uzavřít. Současně však pokládáme za nezbytné předložit vědecké veřejnosti předběžné vyhodnocení dosavadních výsledků, neboť lépe prozkoumaných časně slovanských osad z našeho území je jen velmi málo. Kromě Března (*Pleinerová 1975*), Běchovic (*Venc 1973*), Kadaně (*Bubeník 1972*), Mutěnic (*Klanica 1975; Týž 1977*), Nitrianského hrádku a Siladic (*Bialeková 1962*) šlo vždy jen o povrchové sběry nebo nálezy jednoho nebo několika porušených sídlištních objektů signalizujících pouze přítomnost sídliště, neskýtajících však možnost získání dalších detailnějších informací o něm. Tento charakter má kromě Mutěnic celý katastr moravských časně slovanských osad. Proto má i zpracování části osady II z Pohanska, které je předmětem této práce, trvalý vědecký význam. Je o to větší, že získaný sídlištní vzorek z Pohanska doplňuje mozaiku časně slovanského osídlení v mikroregionu aluviální nivy dolní Dyje v úseku současného břeclavského katastru (obr. 1A).

Pohansku nejbližší časně slovanské sídliště bylo zjištěno ve Š t o g l o v ě j á m ě u Poštorné (*Novotný 1956*). Nacházelo se v nadmořské výšce 157—158 m na písčném přesypu, asi 500 m dlouhém a chráněném rameny Dyje. Výzkumem tam byly zachyceny pouze jámy (nikoliv obydlí), z nichž slovanský materiál obsahovalo 8 objektů. Celkem byly nalezeny tři brousky, čtyři přesleny, osmičkovitá železná přezka a četné střepy. Z nich část patřila keramice pražského typu, jak zřetelně dokazuje vyobrazený materiál (*Novotný 1956*, obr. 77:4, 7, 9, 10; obr. 78:9), část neuměle zdobené a obtáčené keramice II. stupně (*Pouлік 1948*, 17; 1957, obr. 54:5, 6) a část řadí B. Novotný na rozhraní II. a III. Poulíkova keramického stupně. Datování sídliště do 8. století je oprávněné podle uvedeného materiálu jen zčásti; zřejmě tam byly i starší sídlištní fáze nejméně ze 7. stol. Pohřebiště k tomuto sídlišti neznáme.

Poloha dalších sídlišť v břeclavském katastru je naopak signalizována jen žárovými pohřebišti; můžeme-li soudit ze situace na Pohansku, pak nemohla být od nich vzdálena více než půl kilometru, tedy v rozmezí hospodářského akčního radiu osady.

Jedno z takových sídlišť bylo zřejmě někde v areálu Staré Břeclavi, kde u písčníku v P ř e d n í c h Č t v r t k á c h, v nadmořské výšce

mezi 150—160 m prozkoumal při záchranné akci v roce 1960 V. Podborský (1961) 33 žárových hrobů a 6 žárovišť. Osm hrobů bylo jámových, ostatní popelnicové, z toho v patnácti byly celé nádoby. V sedmi hrobech se vyskytl klasický pražský typ (hr. 5, 6, 8, 13, 15, 24, 33), k němuž patřily i dvě nádoby ze žároviště D. Za nezdobený derivát pražského typu s vyhnutým okrajem lze pokládat nádoby ze čtyřech hrobů (hr. 1, 3, 9, 23). Zdobená podunajská keramika soudkovitých tvarů byla jen ve čtyřech hrobech (hr. 2, 10, 14, 26). Jinak pocházejí z těchto hrobů jen dva nože, bronzová pinzeta, slitky skleněných korálků, dva bronzové plíšky a rohovecový ústěp. Datování mezi 5.—8. stol. (*Podborský 1961*, 78) představuje krajní možné meze. Pravděpodobnější se podle zastoupení nezdobené keramiky, tvarové náplně a charakteru výzdoby zdá, že pohřebiště nepřekračuje rozmezí 6.—7. stol. Není vyloučeno, že příslušné časně slovanské sídliště se nacházelo v trati Na kopci, vzdálené asi půl kilometru západně až severozápadně, odkud byly hlášeny slovanské sídlištní nálezy (*Červinka 1933*).

Další časně slovanskou osadu v údolní nivě Dyje prozrazuje žárové pohřebiště v lese Trnava v nadmořské výšce asi 153 m, uváděné v literatuře podle listu speciální mapy pod lokalitou Lanžhot. Srovnáme-li však průsečík souřadnic uváděných R. Pittionim (1934, 130) s katastrální mapou, ukáže se jasně, že naleziště patří do katastru Břeclav (*Dostál 1968*, 25, obr. 9). R. Pittioni odtud zachránil v roce 1922 čtyři nezdobené nádoby pražského typu, z nichž na jedné byla plastická půlměsíčkovitá úchytká (*Pittioni 1934*, 130—133). Další dvě zdobené nádoby získalo později Moravské museum v Brně (*Skutil 1946*, obr. 19). V roce 1947 tam J. Poulík prozkoumal ještě patnáct žárových hrobů (*Poulík 1948/50*, 33—35, 153, obr. 15—17, 89—90). Z 15 celých nebo charakterizovatelných nádob bylo 6 nezdobených a 9 zdobených; jejich datování kolísá mezi 6.—8. stol. (*Pittioni 1934*; *Poulík 1948/50*). Podle převahy zdobených nádob, v některých případech velmi dokonale, se zdá, že těžiště tohoto pohřebiště bude spadat až do 7.—8. stol. Stejně datovatelné bude asi i příslušné sídliště, jehož polohu lze předpokládat na blízkých nezaplavených hrúdech zmiňovaných J. Poulíkem (1948/50, 34).

Časně slovanské osídlení břeclovského katastru je nedílnou součástí tehdejšího slovanského osídlení v dolním Podyjí a poblíž soutoku Dyje s Moravou. Jeho podrobné studium může přispět k poznání vzájemných vazeb mezi jednotlivými staroslovanskými osadami a k rekonstrukci vyšších společenských jednotek moravských Slovanů v době po osídlení země. Zatím jsme však jen na počátku tohoto bádání. Nejdříve bude třeba zjistit polohu příslušných sídlišť, a pokud nebudou prozkoumána celá, získat z nich aspoň rozsáhlejší vzorky materiálu, aby je bylo možné přesněji chronologicky zařadit a srovnat navzájem.

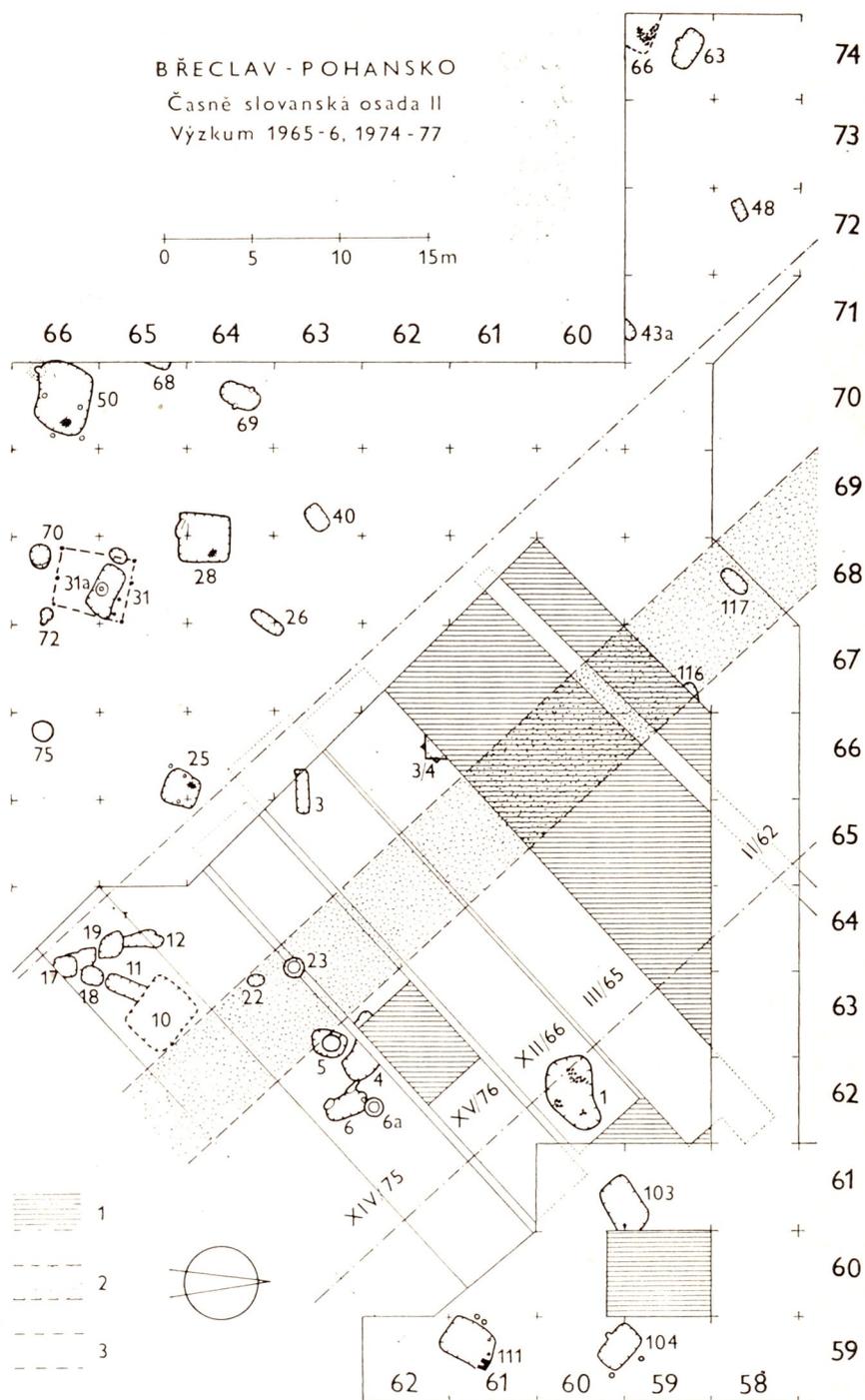
II. Rozložení a ráz objektů časně slovanské osady II

Z časně slovanské osady II bylo dosud objeveno 34 zahloubených objektů. Nevíme, zda k ní patřily i některé povrchové objekty kůlové konstrukce, které byly zachyceny v jejím areálu, neboť sem zasahovalo i osídlení velkomoravské (obr. 24; *Dostál 1978*, obr. 9). Většina časně slovanských objektů vytvářela pruh, orientovaný JZ-SV, široký 20 až 25 m a dlouhý 65 m; několik jich bylo rozhozeno severozápadně od něj (obr. 2). V tomto směru a severně by mohlo sídliště jak na vnitřní ploše hradiska, tak pod valem i v neprozkoumané části severovýchodního předhradí pokračovat. Možnost pokračování je i směrem jihovýchodním v krátkém úseku (asi 15 m) pod valem; v samé lesní školce se však už ani jižním ani jihozápadním směrem časně slovanské objekty nevyskytovaly. Též směrem východním, na předhradí, nemá časně slovanské sídliště kontinuitu, protože tam výkop dosahuje okraje terénní vlny převyšující asi o 1 m snížený původně bažinatý prostor, vytvořený meandrujícím ramenem Dyje. To zde mohlo částečně pozměnit konfiguraci terénu a tím pozůstatky některých objektů zničit tak, jako zde zničilo v úseku několika desítek metrů i velkomoravský val.

V rámci zmíněného pruhu časně slovanských objektů vytvářely obytné zemnice a větší zahloubené hospodářské stavby dva obloukovité až podkovovité útvary otevřené směrem k jihu; obilnice vytvářely řady v podstatě západovýchodního směru, zatímco v uspořádání jam nebylo větší pravidelnosti (obr. 2 a 23).

Mezi 34 zjištěnými objekty bylo 6 obytných zemnic (tj. zahloubených staveb s otopným zařízením — obj. 1, 25, 28, 50, 66, 111; tab. II, III:1, 2), 5 větších zahloubených hospodářských staveb (s plochou nad 4 m²; obj. 4, 6, 31, 103, 104; tab. III:5, 6; IV:1), 7 obilnic s typickým hruškovitým profilem (obj. 5, 6a, 23, 31a, 70, 72, 116; tab. IV:3) a 16 jam (s plochou pod 4 m²; obj. 3, 3/4, 11, 12, 17, 18, 19, 22, 26, 40, 43a, 48, 63, 68, 69, 117; tab. IV:4—6; V:1—6).

Z e m n i c e (obr. 3:1; 11:1; 13:1; 17:1; 19:1; 22:1) vykazovaly běžné znaky známé i z jiných současných sídlišť. Při jejich charakteristice nebudeme většinou brát v úvahu obj. 66, který je neúplný, neboť zasahoval do neprozkoumané plochy (obr. 19:1, 1a). Všechny ostatní měly čtvercovitý až lichoběžníkovitý půdorys, pouze obj. 1 byl na východní straně deformován mělkým výklenkem (obr. 3:1), který patrně vznikl na straně v c h o d u. Menší výstupek naznačující vchod byl i na jižní straně obj. 28 (obr. 13:1) a též u obj. 25 (obr. 11:1). V chatě 50 byl vchod naznačen schůdkem univtř objektu, na jeho jižní straně (obr. 17:1). Všechny zemnice byly velmi mělké, od 8 do 38 cm, k čemuž je

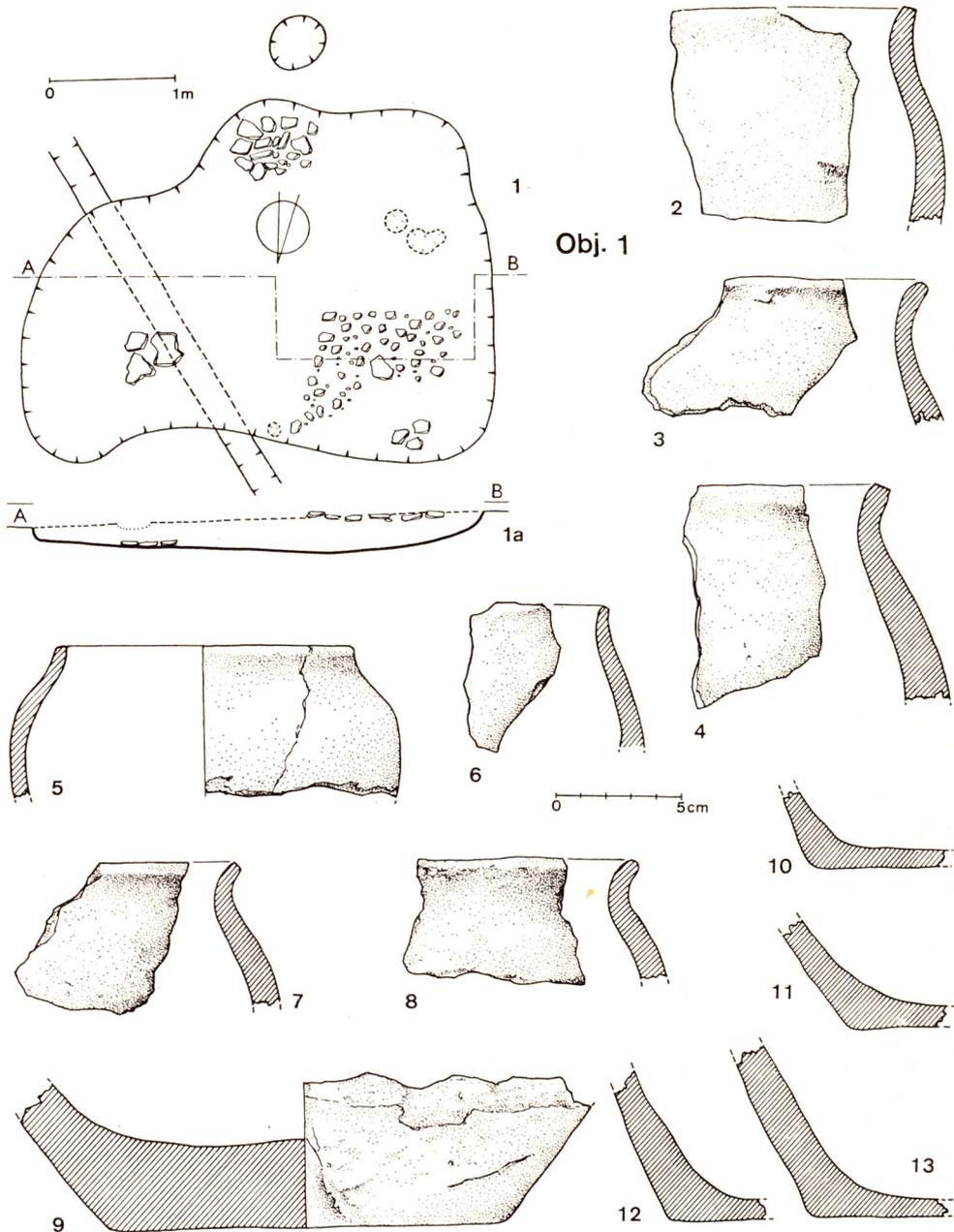
Obr. 2. Břeclav-Pohansko. Časně slovanská osada II a její vztah k opevnění hradiška. Nahoře: část vnitřní plochy hradiška; vpravo dole: část plochy severovýchodního předhradí. Vysvětlivky značek: 1 neprokopaná plocha; 2 průběh původní hradby; 3 vnější a vnitřní okraj valu. Kresba dr. A. Šik.

přirozeně nutno přičíst sílu humusovité vrstvy k původnímu povrchu, tj. asi 30 cm. Nepotvrzuje se zde pravidlo, že s dobou se hloubka zemnic zmenšuje (Zeman 1976, 176). Naopak se podle nedalekého objevu velkomoravské zemnice č. 91 z roku 1978, hluboké kolem 100 cm zdá, že se někdy uplatňuje opačná tendence, jak zjistil na Podolí B. O. Timoščuk (1976, 30) nebo v Moldavsku I. A. Rafalovič (1971, 74). Na druhé straně je však na Pohansku též řada velkomoravských zemnic mělkých. Plošně byl nápadně malý obj. 25, pouhé 4 m², ač měl všechny atributy obydlí; ostatní objekty kolísaly mezi 7—12 m². Obydlí o plošných rozměrech 4 m² z Čech uvádí J. Zeman (1976, 176) a též v Nitrianském Hrádku měla chata 9/53 plošné rozměry jen 5 m² (Bialeková 1962, 106, 120, obr. 16).

Po nosné konstrukci střechy se u dvou zemnic zachovaly dvojice kúlových jamek na vnitřní straně protilehlých stěn (obj. 25, 50), u dalších dvou bylo po jedné kúlové jamce na ose objektu, buď na vnější (obj. 1) nebo na vnitřní straně obvodu (obj. 28). U obj. 111 se nedá rozhodnout, zda s konstrukcí střechy souvisela jamka na vnitřní straně severovýchodní obvodové stěny umístěná značně excentricky nebo dvojice jamek na vnější straně severozápadní stěny (obr. 22:1). Rozdílný počet výzkumem zachycených jamek nemusel vždy znamenat odlišnou konstrukci střechy: párová jamka totiž nemusela být z různých důvodů zjištěna.

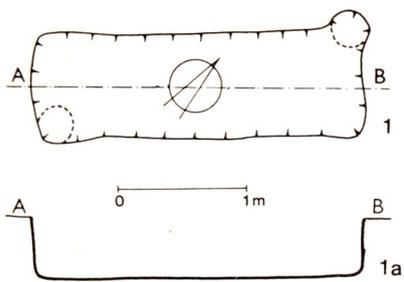
S konstrukcí stěn zřejmě souvisely kúlové jamky zjištěné buď na vnitřní straně obvodových stěn (u obj. 25 při rozích) nebo na jejich vnější straně (obj. 25, 50, 111); poslední měly patrně trně jen pomocnou opěrnou funkci. U obj. 50 byla dvojice jamek zjištěná na vnější straně severovýchodního rohu, v němž se nacházely zbytky kamenné pece, doplněna dalšími dvěma většími i několika menšími kúlovými jamkami na protilehlé straně otopného zařízení; není vyloučeno, že jde o pozůstatek konstrukce dymníku. Řada drobných neuspořádaných jamek uvnitř chaty 28 a 50 patrně souvisela s nějakým vnitřním zařízením — lavicemi, stoly apod., které se mohly několikrát přestavovat a zanechaly tolik stop, že v nich nelze vysledovat žádný řád (Pleinerová 1975, 44—45; Rusanova 1976, 48).

Otopná zařízení se nacházela v severovýchodním (obj. 28, 50, 66, 111) nebo v severozápadním rohu (obj. 1, 25). Ve všech případech šlo o ohniště s kamenným obložением nebo o kamenné pece. Nikde totiž nebylo kamenů příliš mnoho, zejména u obj. 25; není však vyloučeno, že pece byly po zániku obydlí rozvaleny, kameny z nich vybrány a druhotně použity. Všude bylo pod kameny nalezeno vlastní do červena vypálené obdélníkovité topeniště o rozměrech asi 30 × 45 centimetrů (obj. 25, 28) až 40 × 50/60 cm (obj. 50, 66, 111). U chaty 28 bylo otopné zařízení na mírně zvýšeném hliněném bloku, u obj. 50 byly v jeho třech rozích větší kúlové jamky a podél jedné strany menší kúlové jamky, související snad s konstrukcí dymníku či sušáku. U obj. 50 se v rohu protilehlém kamenné peci nacházela ještě kopulovitá

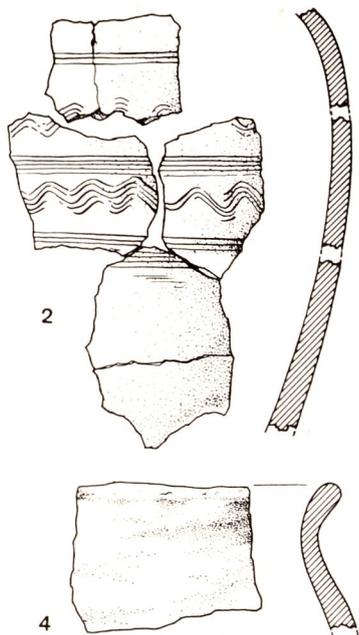

Obr. 3. Břeclav-Pohansko. Val XII/1966. Objekt 1. Půdorys a řez objektem (1, 1a); ukázky keramiky (2–13). Kresba dr. A. Šik.

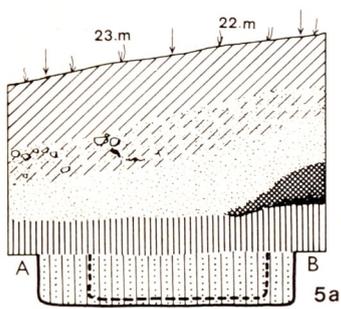
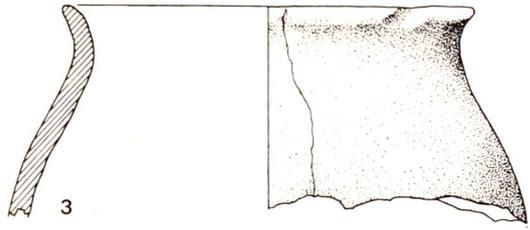
Inv. č.: 2 — 67558; 3 — 67557; 4 — 67564; 5 — 67653; 6 — 67560; 7 — 67618; 8 — 67654; 9 — 67684; 10 — 67607; 11 — 67605; 12 — 67608; 13 — 67606.

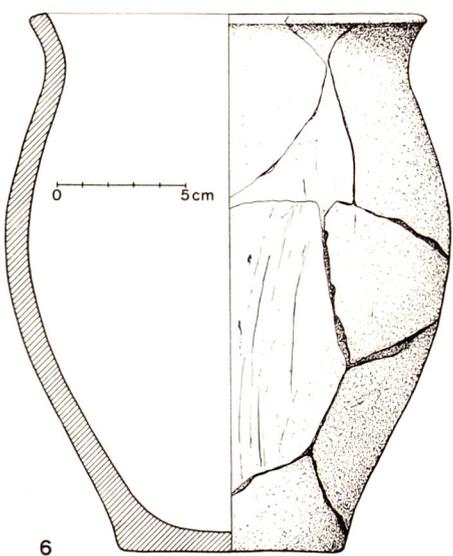
Obj. 3

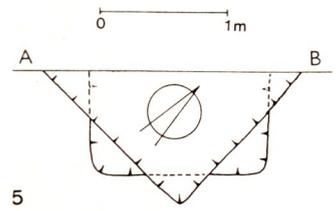
0 5cm

Obj. 3/4

0 5cm

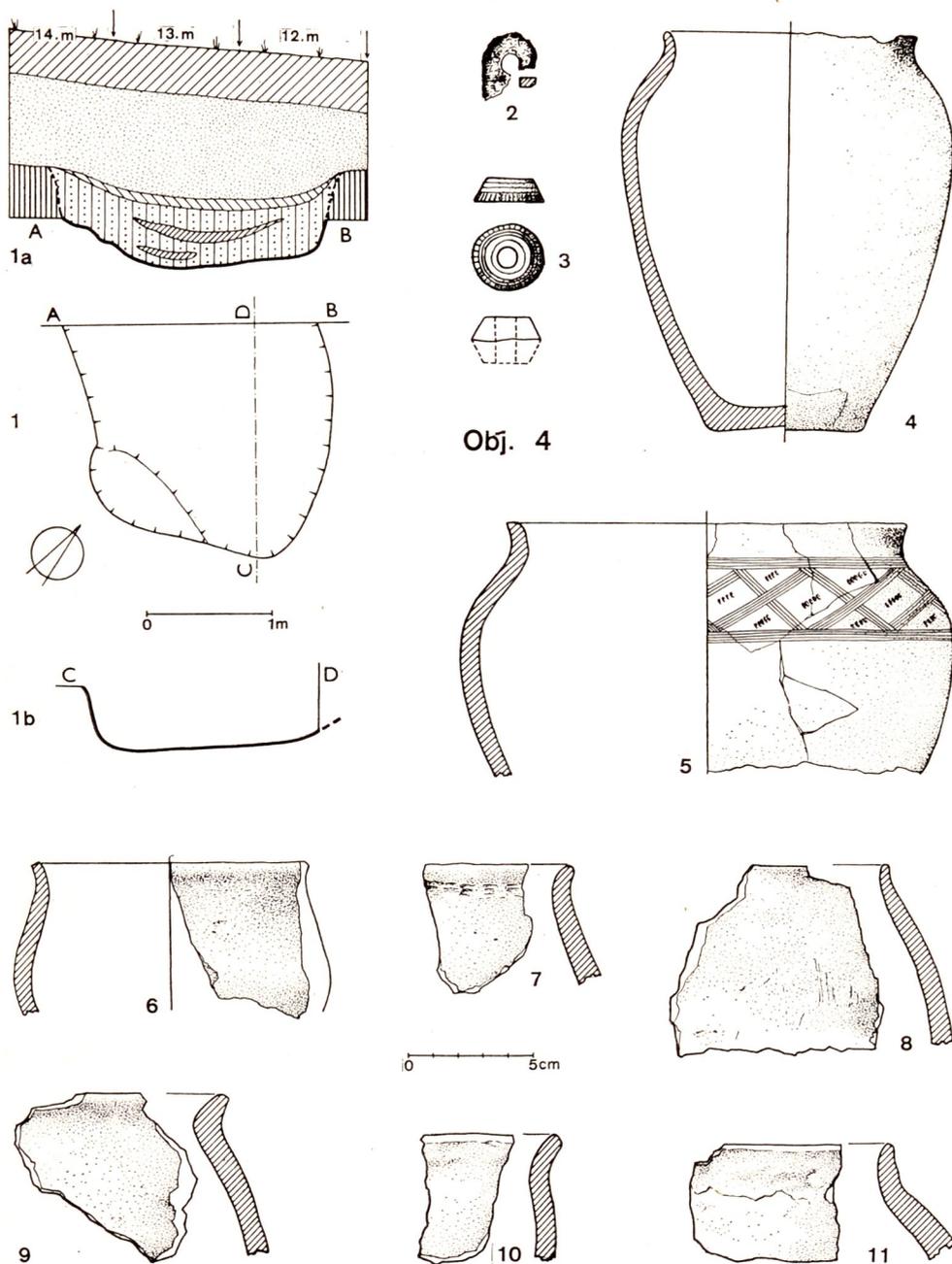
Obr. 4. Břeclav-Pohansko. Val XII/1966, objekt 3 [1–4] a val III/1965, objekt 3/4 [5–7]. Půdorysy a řezy objektů [1, 5]; keramika [2–4, 6–7]. Kresba dr. A. Šik. Inv. č.: 2 – 68078; 3 – 68096; 4 – 68075; 6 – 60996; 7 – 61094.

hliněná pec, vydlabaná do stěny objektu; čelisti pece zřetelně vyústovaly dovnitř objektu. Hliněná pec patrně sloužila k výrobním účelům.

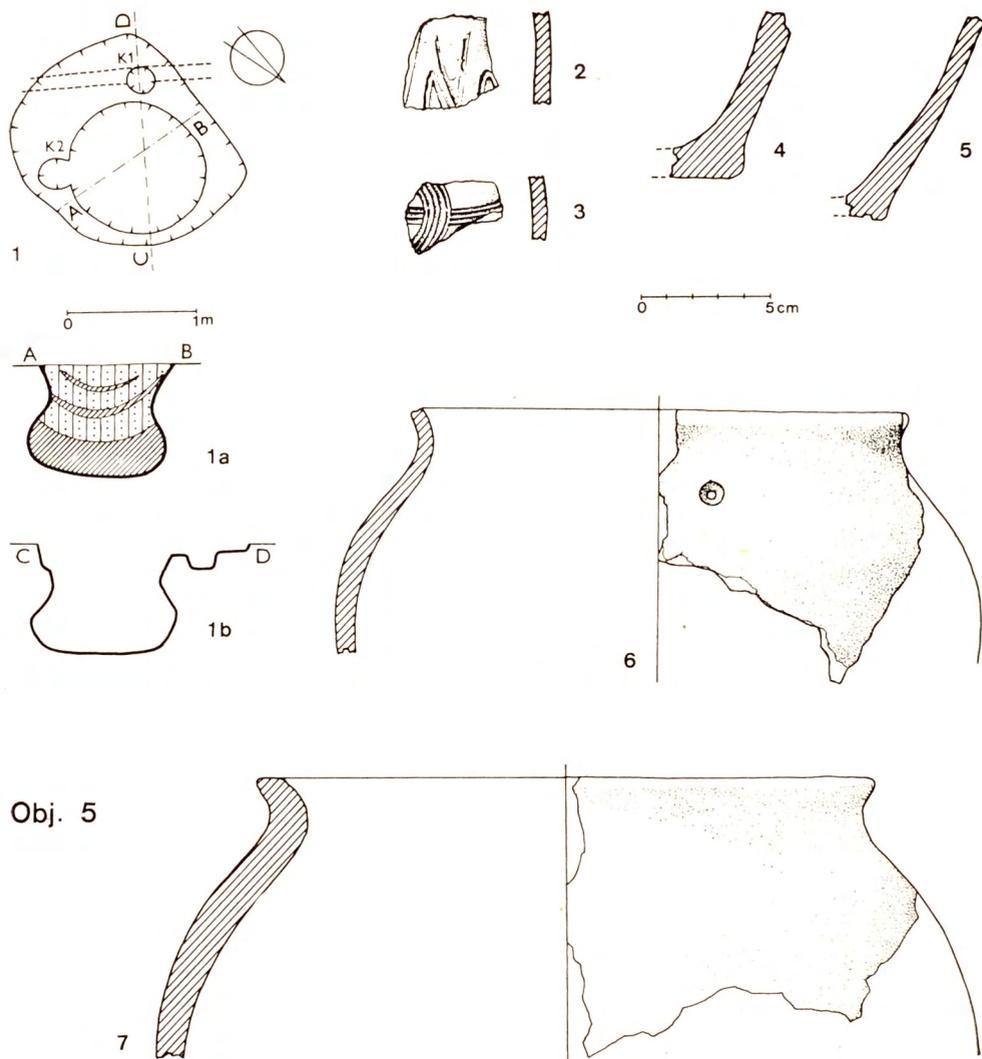
Větší zahloubené hospodářské stavby (obr. 5:1; 7:1; 14:1; 20:1; 21:1) jsou na rozdíl od obydlí spíše obdélníkovitého půdorysu a nemají otopné zařízení. Počítám k nim ty zahloubené útvary, jejichž plocha podobně jako u obydlí přesahuje 4 m²; u popisovaných objektů jde konkrétně o plochu 4—16 m². Konstrukce stěn a střechy u nich byla patrně stejná jako u obydlí, nemívají však typické rozmístění kůlových jamek. Pouze u obj. 104 se na středu protilehlých stěn nacházelo po kůlové jamce (obr. 21:1). Ve třech rozích obj. 6 jsou velké a mělké jámy (obr. 7:1), které lze ovšem sotva označit za kůlové a některé snad ani s objektem nesouvisely, takže je nemůžeme jednoznačně interpretovat jako jamky po opěrných kůlech obložení stěn; středová jamka však mohla souviset se stanovou konstrukcí střechy. U objektu 4 pozorujeme v jižním rohu stupeň, který asi naznačuje místo vchodu (obr. 5:1).

Povrchovou kůlovou stavbu by mohlo naznačovat osm kůlových jamek uzavírajících lichoběžníkovitou plochu (470 × 375 cm; plocha 17 m²) kolem zahloubeného objektu 31 (tab. IV:2). Je to jediná povrchová stavba, kterou lze se značnou pravděpodobností vztahovat k časně slovanskému horizontu, protože v jejím prostoru nejsou žádné mladší objekty. Nacházel se v ní obdélníkovitý sklípek s obilní jamou a v její blízkosti byly další dvě obilnice; výrazně tím vyniká hospodářský ráz celého tohoto prostoru.

Obilnice (obr. 6:1; 7:1, 1b; 10:3; 14:1, 6, 11; 21:9) jsou na Pohansku typické pro časně slovanské období (Dostál 1976, 12). Všechny obilnice z osady II jsou v půdorysu kruhové nebo mírně oválné a mají typický hruškovitý profil s užším hrdlem a s baňatou spodní částí. Jejich rozměry jsou nevelké: hloubka kolísá mezi 70—95 cm a průměr spodní části se pohybuje mezi 90—120 cm. Odpočítáme-li hrdlo, kolísala užitková část v rozměrech 50/60 × 100/120 cm a měla tedy vzhledem k svému elipsoidnímu tvaru obsah 2,6—4,5 hl: je ovšem nutné počítat se slaměnou nebo jinou izolací stěn, silnou nejméně kolem 5 cm; v tom případě obsah klesal na 1,7—3,2 hl. Nevelké rozměry obilnic jsou vysvětlitelné vysokou hladinou spodní vody v areálu Pohanska, která nedovolovala hloubit větší jámy, jednak nízkou produktivitou časně slovanského zemědělství v této oblasti. Můžeme též pozorovat, že obilnice tvoří skupiny po třech: jedna skupina je u obydlí 28, druhá skupina se nachází poblíž obydlí 1. U některých obilnic můžeme pozorovat zajímavé konstrukční detaily. Obilnice 5 se nacházela v mělkém obdélníkovitém zahloubení, v němž byly vyryty poblíž hrdla dvě kůlové jamky (obr. 6:11), které umožňovaly přestřešení. Zároveň snad toto zahloubení usnadňovalo vybírání obilnice. K témuž účelu asi sloužily stupínky na okrajích deformovaného hrdla obilnic 70 a 72 (obr. 14:6, 11). Kromě toho se v obilnicích 70 a 72 jeví ve stěnách a při dně jamky po kolících (obr. 14:6a, b, 11a, b), jimiž byla připevněna

Obr. 5. Břeclav-Pohansko. Val XIV/1975. Objekt 4. Půdorys a řez objektu [1]; fragment závěsného kování vědra [2]; přeslen [3]; keramika [4–11]. Kresba dr. A. Šik.
 Inv. č.: 2 — 123870; 3 — 123874; 4 — 123721; 5 — 123884; 6 — 123876; 7 — 123724; 8 — 123720; 9 — 123723; 10 — 123725; 11 — 123722.

Obj. 5

Obr. 6. Břeclav-Pohansko. Val XIV/1975. Objekt 5. Půdorys a řez objektu (1); keramika (2–7). Kresba dr. A. Šik.

Inv. č.: 2 — 123963; 3 — 123964; 4 — 123960; 5 — 123961; 6 — 123955; 7 — 123962.

ke stěnám izolace žhotovená patrně ze slaměných rohoží (Kudrnáč 1958a, 244, obr. 3–5, 9).

Jámy představují menší zahluobené hospodářské zařízení o plošných rozměrech do 4 m². U popisovaných jam dosahovaly krajní hodnoty od 0,6 do 3,7 m². Délka kolísala mezi 100–250 cm, šířka mezi 50–150 cm a hloubka mezi 4–60 cm. Všechny jámy byly protáhlé: šest lze označit za obdélníkovité (obj. 3, 3/4, 11, 18, 43a, 68 — obr. 4:1, 5; 7:9; 8:1; 16:1; 19:1), šest za oválné (obj. 17, 19,

22, 26, 40, 117 — obr. 8:1; 10:1; 12:1; 15:1; 22:3) a čtyři za lichoběžníkovité (obj. 12, 48, 63, 69 — obr. 8:1; 16:6, 8; 19:8). Tvarové rozdíly jsou z větší části druhotného původu a vznikly až v důsledku destrukce stěn, takže lze soudit, že původní a základní tvar byl zřejmě obdélníkovitý nebo mírně lichoběžníkovitý. Pouze u obj. 12 jsou větší deformace základního tvaru vzniklé v důsledku pozdějších výkopů. Jako pozůstatek po přestřešení lze interpretovat v některých případech kúlovou jamku umístěnou uvnitř jámy, zpravidla excentricky (obj. 18, 22, 63), nebo v její těsné blízkosti (obj. 19, 26). Někdy se vyskytnou i dvě kúlové jamky uvnitř objektu (u obj. 3 v protilehlých rozích, u obj. 17 vedle sebe, jedna z nich však mohla být vyhloubena druhotně) nebo v jeho těsné blízkosti (obj. 11, 117). Dvojice jamek, narušující obvod obj. 69, však zřejmě souvisela až s mladší povrchovou stavbou kúlové konstrukce zjištěnou v jeho okolí. Možnost dostatečně podložené interpretace účelu jednotlivých jam nám většinou uniká. Převážně asi šlo o skladovací prostory, což potvrzují např. nálezy celých nebo zlomků velkých nádob v obj. 40, 48, 3/4 (podobně jako v obilnici 5 a v hospodářské stavbě 103), v nichž zřejmě byly produkty uloženy v zásobnicovitých nádobách. Na rozdíl od ostatních jam měl obj. 19 patrně výrobní účel, protože v něm byla drobná píčka a v jeho výplni byla silná uhlíkovitá vrstva. Též celé uskupení objektů 11, 12, 17, 18, 19 (obr. 8:1), z nichž poslední tři měly přibližně stejnou velikost i tvar, vnucuje domněnku, že v nich byly prováděny nějaké výrobní operace, které vyžadovaly hloubení obdobných jam v těsné blízkosti.

III. Rozbor inventáře

Výplň časně slovanských objektů obsahovala poměrně nepočtený inventář, jehož převážnou část tvořily keramické fragmenty, zvířecí kosti, úlomky mazanice a pražnic, uhlíky a necelé dvě desítky drobných předmětů z různých materiálů. Jejich početní zastoupení je zachyceno v přehledu I. I když množství inventáře v jednotlivých objektech je ovlivněno řadou činitelů a zejména je nutno počítat s tím, že se dostával do jejich výplně mnohdy druhotně a jindy naopak byl z objektů v době jejich používání odstraňován, přece jen může sledování jeho druhu a množství přispět k správné interpretaci objektu. Plně se potvrzuje pozorování J. Zemana, že početnost inventáře v časně slovanských sídlištních celcích je dosti kolísavá, v průměru však velmi nízká, a že závisela na velikosti, hloubce, funkci, délce používání i formě zániku příslušného objektu (*Zeman 1976*, 189).

Hliněné výrobky

Hliněné výrobky tvoří vedle zvířecích kostí převážnou část inventáře časně slovanských objektů. Kromě mazanice, která byla nalezena jen v drobných amorfních zlomcích (obj. 25, 26, 31, 40, 50, 63), souvisejících ponejvíce s otopnými zařízeními, a již nelze využít k doplnění představ o stavební technice stěn obydlí a hospodářských zařízení, k nim patří hliněné nádoby a pražnice.

Nádoby

Fragmenty nádob (1459 kusů), jen výjimečně rekonstruovatelné v celé tvary (6 kusů) nebo větší části horní (20 kusů) či spodní (9 kusů), představují většinu hliněných výrobků. Převahu tvoří nezdobené střepy (1031 kusů), které jen složením hliněného těsta, zpracováním povrchu a stopami výrobní technologie mohou poskytnout rámcové svědectví, že jde skutečně o časně slovanský inventář, další poznatky však z nich současnými metodami nemůžeme získat. Část střepů nese výzdobu (188 kusů), podle níž lze částečně soudit na výrobní technologii a chronologii. Z hlediska technologicko-typologického mají význam i zlomky den (118 kusů) a nejdůležitější jsou v tomto ohledu okraje (121 kusů). Dříve než přistoupíme k celým tvarům a k řešení typologicko-chronologických otázek, probereme jednotlivé složky uvedených keramických pozůstatků.

Přehled I. Počty nálezů z časně slovanské osady II v Břeclavi-Pohansku

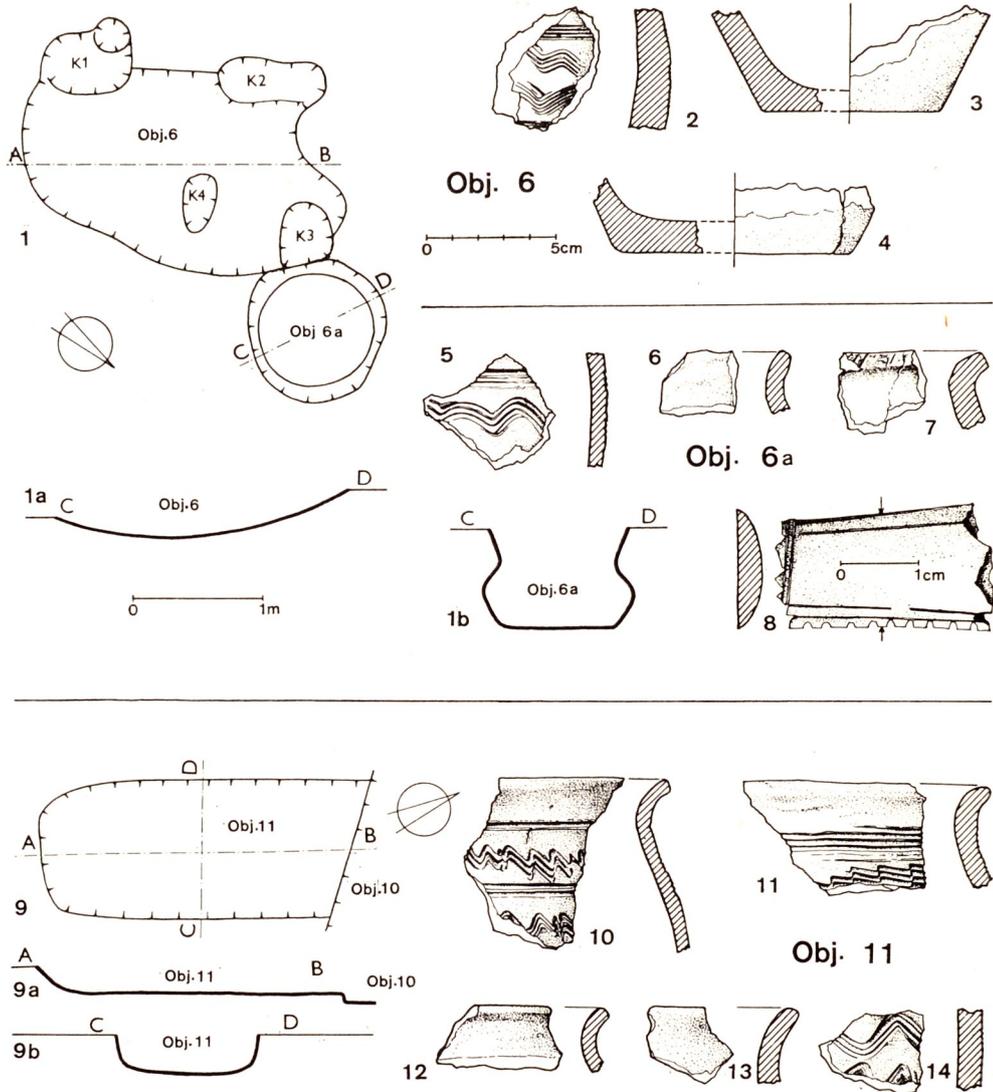
Úsek	Číslo objektu	Stře py					Celé nádoby	Zlomky mazanice	Zlomky pražnic	Uhliky	Kosti	Hřeben y	Přeslen y	Brousky	Struska	Jiné nálezy
		Celkem	Okraje	Zdobené	Nezdobené	Dna										
Val III/ XII/ 1966	1	113	10	—	90	13	—	—	—	10	—	—	—	—	—	
	3	34	2	7	23	2	—	—	—	2	—	—	—	—	—	
	3/4	5	2	—	3	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	
Val III/ XIV/1975	4	134	15	2	110	7	1	—	—	63	—	1	—	—	zl. žernovu, kov. vědra	
	5	21	2	2	13	4	—	—	/	23	—	—	—	—	—	
	6	57	2	2	48	5	—	—	—	18	—	—	—	—	—	
	6a	48	4	1	40	3	—	—	—	4	1	—	—	—	—	
	11	17	4	6	4	3	—	1	—	1	—	—	—	—	—	
	12	2	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	17	69	4	19	38	8	—	—	4	—	3	—	1	1	—	—
	18	22	1	6	13	2	—	—	—	—	4	—	—	—	—	—
	19	48	4	9	30	5	—	—	—	/	23	—	—	—	—	—
	22	3	—	1	2	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—
23	12	—	2	6	4	—	—	—	—	4	—	—	—	—	—	

Hlinité těsto keramiky z časně slovanské osady II na Pohansku je promíšeno většinou hrubším pískem, který však není na povrchu patrný a projevuje se nejvýše jeho jemným zdrsněním. Drobné kaménky v těstě jsou vzácné; ve větším množství, kdy se výrazně jeví na lomu i v povrchové struktuře střepu, se objevují jen na ojedinělých fragmentech, např. v obj. 43a (obr. 16:4), 50 (obr. 18:8), na dvou zlomcích dna a v hlíně hrubě hnětené misky z obj. 28 (obr. 13:3). Slída, je-li prostým okem správně rozlišena, je v malém množství téměř v každém střepu; jako výrazná složka se objevuje jen ojediněle, např. ve střepu z obj. 26 (obr. 12:12).

Povrch střepu bývá vesměs jemnější než jeho vnitřní struktura. Je buď jemně drsný, např. u hrnce z obj. 25 (obr. 11:2; tab. VII:1) a z obj. 3/4 (obr. 4:6; tab. VI:5) nebo hladký, tj. potažený jemnější vrstvou, např. u hrnce z obj. 4 a 50 (obr. 5:4; 18:4; tab. VI:1, 3). Vyhlazený, ale hrbolkovitý povrch mají např. hrnce z obj. 40 a 50 (obr. 15:3; 18:1; tab. VI:4; VII:2). Všechny uvedené způsoby úpravy povrchu se vyskytují u nezdobené keramiky, zdobená keramika se omezuje na první dvě varianty povrchové úpravy.

Výrobní technika nezanechala na všech střepích výraznější stopy. Můžeme ji sledovat jen na některých fragmentech z oněch částí nádob, kde se zpravidla zachovávají (okrajové části, vnitřní strana výdutě, na dně, na výzdobě apod.), nebo na uvedených místech celých nádob či na jejich větších částech. Veškerá časně slovanská keramika byla v zásadě vyráběna nálepem a při konečné úpravě se vždy nepodařilo odstranit úplně nerovnosti po válečcích a žlábků, které vznikly při jejich zahlazování. Svislé nebo šikmé stopy po zhlažování válečků na vnitřní straně nádob můžeme pozorovat jak na nezdobené keramice (obr. 15:3, 5), tak u nádob zdobených (obr. 12:12). Na druhé straně většina zdobené keramiky a ojediněle i některé nádoby nezdobené (obr. 18:2) byly dodatečně obtáčeny; stopy obtáčení v podobě jemných rýžek se jeví zejména na okraji nebo v celé horní třetině vnější strany nádoby. Pouze na jednom dně z obj. 26 se objevila technická značka v podobě plastického mezikruží (obr. 12:11), svědčící o použití ručního hrnčířského kruhu. V souvislosti s výkladem o výrobní technice je na místě poznámka o údržbě poškozené keramiky; je doložena výskytem reparačního otvoru na střepu z obj. 5 (obr. 6:6).

Dna bývají z vnější strany rovná (asi 60 %) i mírně klenutá (asi 40 %), z vnitřní strany zaoblená (36 %) nebo rovná (56 %); vyklenutí dna na vnitřní straně bývá vzácné (8 %). Použijeme-li pro rozřídění den české klasifikace (Pleinerová—Zeman 1970, 727, obr. 7), musíme ji rozšířit o typ *e* (dna vně klenutá, uvnitř do středu zeslabená — zaoblená) a *f* (dna vně klenutá, zevnitř rovná). Největší zastoupení by pak měl typ *a* (34 %), pak typ *d* (24 %), *f* (22 %), *e* (12 %) a typy *b* a *c* by se jevily jako výjimečné (po 4 %). Při hodnocení střepového materiálu nemůžeme ovšem poznat, zda dno pochází z ručně lepené či částečně

Obr. 7. Břeclav-Pohansko. Val XIV/1975. Objekt 6 (1–4), 6a (5–8) a 11 (9–14). Půdorysy a řezy objektů (1, 9); keramika (2–7, 10–14); zlomek hřebene (8). Kresba dr. A. Šik.

Inv. č.: 2 – 124001; 3 – 124048; 4 – 124049; 5 – 124080; 6 – 124077; 7 – 124076; 8 – 124075; 10 – 124336; 11 – 124337; 12 – 124338; 13 – 124339; 14 – 124340.

obtáčené, nezdobené nebo zdobené nádoby, takže nemůžeme říct, které typy den převažují u starší a které u mladší keramiky. K typologii den nutno ještě poznamenat, že u značného počtu můžeme na profilu pozorovat, že ve vztahu k šikmé stěně spodku nádoby je vlastní dno kolmo odsazené (např. obr. 3:13) až prstencovitě rozšířené (např. obr. 6:4; 16:2). Značné procento den jen velmi masivní, jsou silná 1,5–2 cm, v jednom případě dokonce 4 cm (obr. 3:9).

O k r a j e vykazují všechny základní typy a varianty české klasifikace podle *Pleinerové—Zemana (1970)*: např. typ *a* (obr. 3:3); typ *b 1* (obr. 5:6); typ *b 2* (obr. 13:2); typ *c 1* (obr. 11:2); typ *c 2* (obr. 21:6). Výrazně převládají zaoblené okraje — typ *a* (55 %), pak následují kuželovitě seříznuté okraje (31 %; varianta *c 1* — 29 %, varianta *c 2* — 2 %) a nakonec vodorovně seříznuté okraje (14 %; varianta *b 1* — 13 %; varianta *b 2* — 1 %). U okrajových střepů také nemůžeme vždy říct, zda pocházejí z nádob zdobených či nezdobených. Vyčleníme-li z daného souboru okraje ze zdobených a obtáčených nádob, pak procentuální zastoupení jednotlivých typů okrajů vypadá u zdobené a nezdobené keramiky podstatně jinak i přes výše zmíněnou nejistotu. U nezdobené v ruce lepené keramiky je pak 42 % okrajů kuželovitě seříznutých, 36 % okrajů zaoblených a 22 % okrajů vodorovně seříznutých, zatímco u zdobené a obtáčené keramiky je 85 % okrajů zaoblených, 12 % kuželovitě seříznutých a 3 % vodorovně seříznutých (viz přehled II).

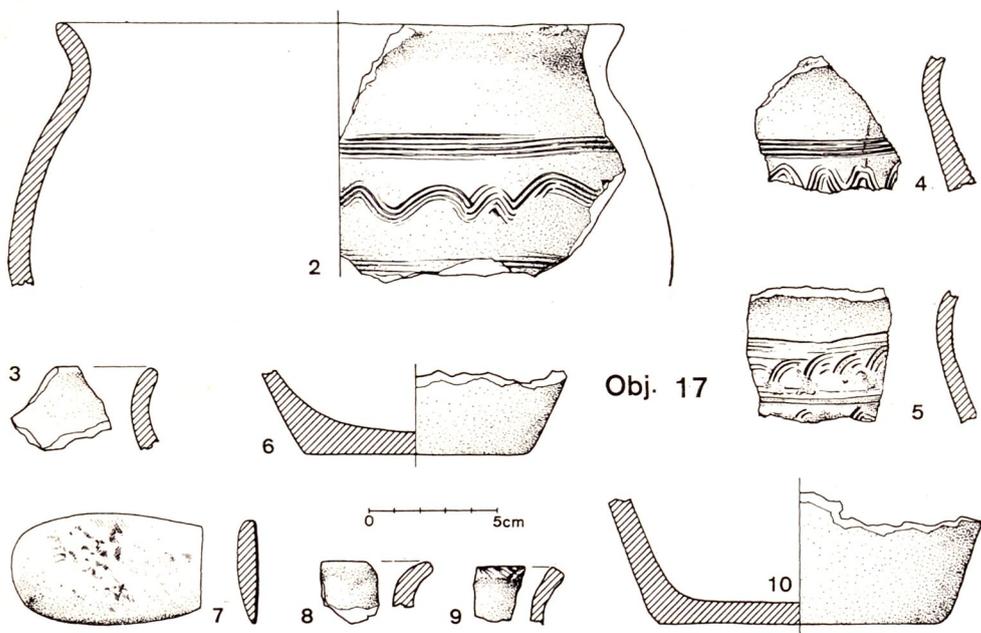
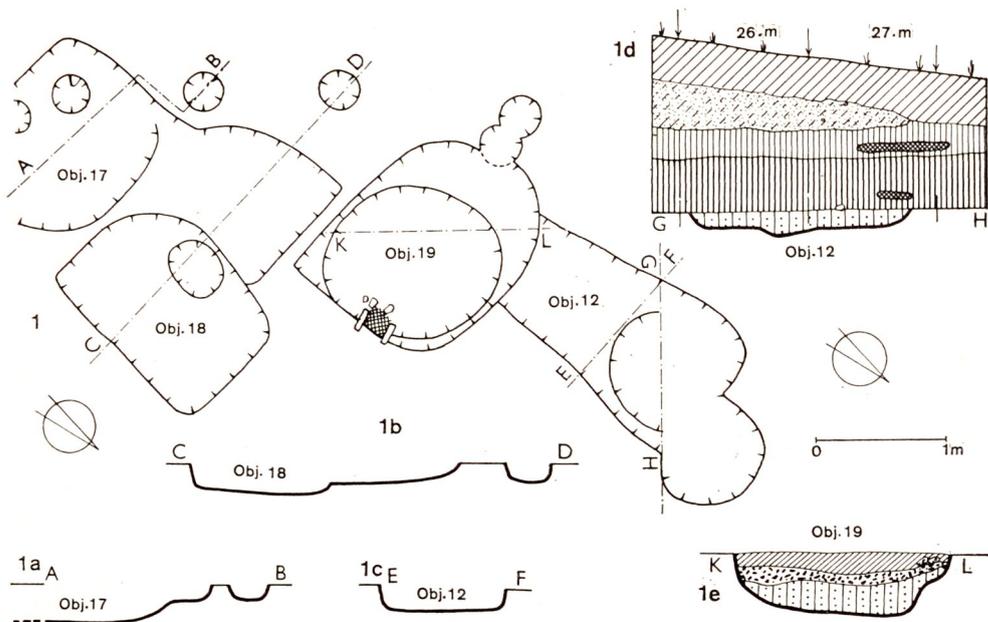
V ý z d o b a. Časně slovanské sídlištní náleзовé celky z Pohanska včetně osady II ukazují, že v jedněch se nacházela výlučně nezdobená keramika, zatímco v jiných se tato objevovala vedle keramiky zdobené v jistém procentuálním zastoupení, více či méně rozdílném. Tento fakt je možné vysvětlit chronologicky tak, že zdobená časně slovanská keramika nastupuje později než nezdobená, postupně nabývá převahy a přerůstá v průběhu 7. století ve výhradně zdobenou starohradištní keramiku. Nejjednodušším výzdobným prvkem jsou záseky na okrajích, které se objevují i na jinak nezdobené keramice (obr. 7:7; 11:4; 18:4). Tato výzdoba se velmi často objevuje na časně slovanské keramice v Bulharsku (*Vyžarova 1965*, obr. 63; 1968, 151), na Podolí (*Prichodnjuk 1975*, tab. 22—24) a ve východní Evropě vůbec (*Rusanova*

Přehled II. Zastoupení typů okrajové profilace na časně slovanské keramice z osady II v Břeclavi-Pohansku*

	Zaoblené		Vodorovně seříznuté		Kuželovitě seříznuté		Celkem	
	Počet kusů	%	Počet kusů	%	Počet kusů	%	Počet kusů	%
Všechny okraje	49	55	13	14	28	31	90	100
nádob Okraje z nezdobených	20	36	12	22	24	42	56	100
Okraje ze zdobených nádob	29	85	1	3	4	12	34	100

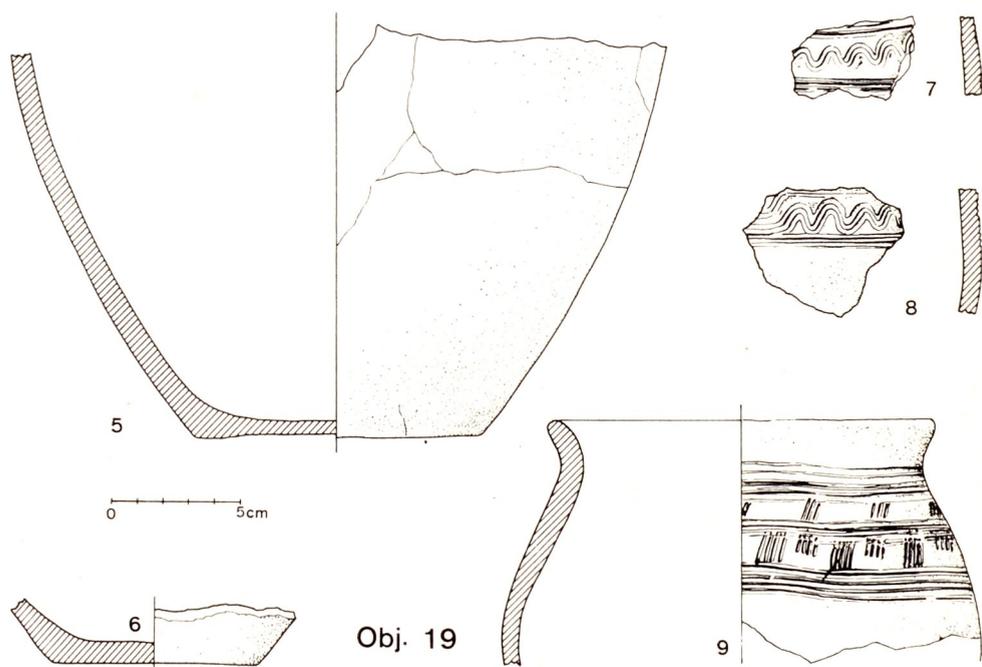
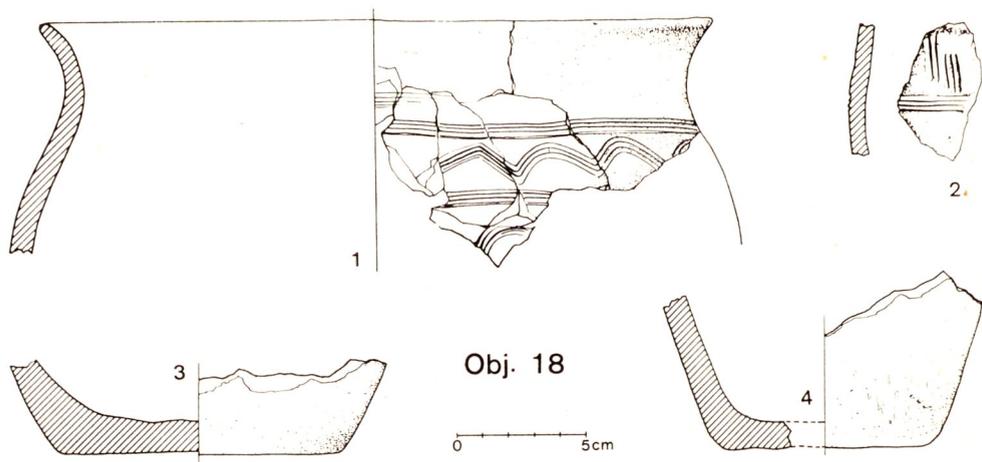
* K vyhodnocení bylo použito pouze keramiky z časně slovanských objektů z lesní školky (1974) a z řezu valem č. XIV (1975).

1976, 19, obr. 8). V Čechách se podle *J. Zemana* (1976, podle obrázků) nevyskytuje, i když v novějších nálezech ani tam nechybí (*Bubeník* 1979, obr. 1:4, 5, 7). U zdobené keramiky jsou záseky na okrajích provedeny hřebenem (obr. 16:7). Další výzdobné motivy jsou zásadně ryté hřebenem, tj. sestávají z několika paralelních linií, a to buď obvodových přímých, zvlněných, výjimečně obloukovitých, nebo kolmých či šikmých útržkovitých; ojediněle se objeví i hřebenové vpichy. Vlnicová výzdoba vystupuje někdy samostatně, i když se nikdy neomezuje na jeden pás (obr. 13:13; 16:7; 19:13), ostatní výzdobné motivy se objevují důsledně v kombinacích, i když fragmenty nádob někdy nedovolují celou kombinaci rozlišit. Nejčastější kombinací jsou dvě hřebenové vlnice nacházející se mezi třemi pásy vodorovných rýh (obr. 4:2; 7:10; 13:11; 18:6; 19:3; 21:3; tab. VII:3) nebo dvě hřebenové vlnice mezi dvěma pásy vodorovných rýh (obr. 7:2; 13:10; 12, 15). Méně je zastoupena jedna hřebenová vlnice mezi dvěma pásy vodorovných rýh (obr. 8:2; 14:8) a někdy je vztah vlnic a rýh volnější (obr. 10:4). Pro všechny tyto kombinace bychom našli dostatek analogií v českém (*Zeman* 1976, obr. 9, 13—19, 27—28, 50; *Pleinerová* 1968, obr. 6, 10, 13, 15), slovenském (*Bialeková* 1962, obr. 2, 3, 6, 10, 32, 39), polském (*Hachulska-Ledwos* 1971, obr. 111, 112, 114; *Szymański* 1967, obr. 19:4, 11, 16; 20:1; 21:3, 16; 27:22 aj.) i východoslovanském materiálu (*Rusanova* 1973, tab. 29; *Gončarov* 1963, obr. 2, 8, 10—12, 17). Vzácnější jsou šikmé svazky rýh střídané vodorovnými pásy rýh (obr. 9:2, 9; 11:7; 12:12; tab. VII:5, 7) nebo kolmé svazky rýh prokládané vodorovnými rýhami (obr. 13:5, 9; 14:4; 19:12), které mají několik analogií v Děvínské Nové Vsi (*Eisner* 1952, obr. 18:1; 22:8; 39:10; 60:5). V polském Santoku se ovšem vyskytuje tento ornament spolu s klikatkami ve všech sedmi sídlištních vrstvách od 7. až do 12./13. stol. s kulminací v 5. vrstvě z první poloviny 10. stol. (*Dymaczewska* 1970, 157, obr. 3). Na široké mísovité nádobě, z níž byla část střepů nalezena v obj. 4, můžeme pozorovat krásný kazetový ornament vymezený dvojicí vodorovných pásů rýh, mezi nimiž vytvářejí křížem ryté svazky rýh obdélníkovitá a trojúhelníkovitá pole s vidlicovitými vpichy ve středu (obr. 5:5); tvar i výzdoba této nádoby vzdáleně připomíná langobardskou keramiku z pozdního období stěhování národů (*Tejral* 1976, tab. XI:2; IX:2; obr. 31:2). Kazetový ornament je poměrně častý v Klučově (*Kudrnáč* 1970a, obr. 50:3, 4; tab. XLII:1; XLVIII:1; LI:1, 3) a ojediněle se vyskytuje v Dessau-Mosigkau (*Krüger* 1967, obr. 26:A). Vzácná je výzdoba hřebenových obloučků (obr. 8:5; 13:4), známá též z Devínské Nové Vsi (*Eisner* 1952, obr. 23:5) a Klučova (*Kudrnáč* 1970a, tab. XXXIX:1), motiv hřebenové klikatky (obr. 21:7, 14) a kombinace rytých vodorovných pásů s řadou šikmých hřebenových vpichů mezi nimi (obr. 12:7). Výzdoba z vpichů byla zachycena na několika střepích (obr. 12:8—10; 16:13; 22:4), které jsou však natolik drobné, že její celkový ráz nelze postihnout. O šikmých rýhách na kulovitém hrnci z obj. 104 (obr. 21:2; tab. VII:4) nelze rozhodnout, zda jsou výzdobou

Obr. 8. Břeclav-Pohansko. Val XIV/1975. Půdorysy a řezy objektů 12, 17, 18, 19 (1); keramika (2–6, 8–10); brousek (7). Kresba dr. A. Šik.

Inv. č.: 2 — 124373; 3 — 124381; 4 — 124385; 5 — 124383; 6 — 124436; 7 — 124435; 8 — 124380; 9 — 124382; 10 — 124443.

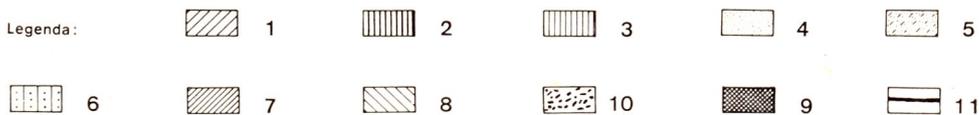
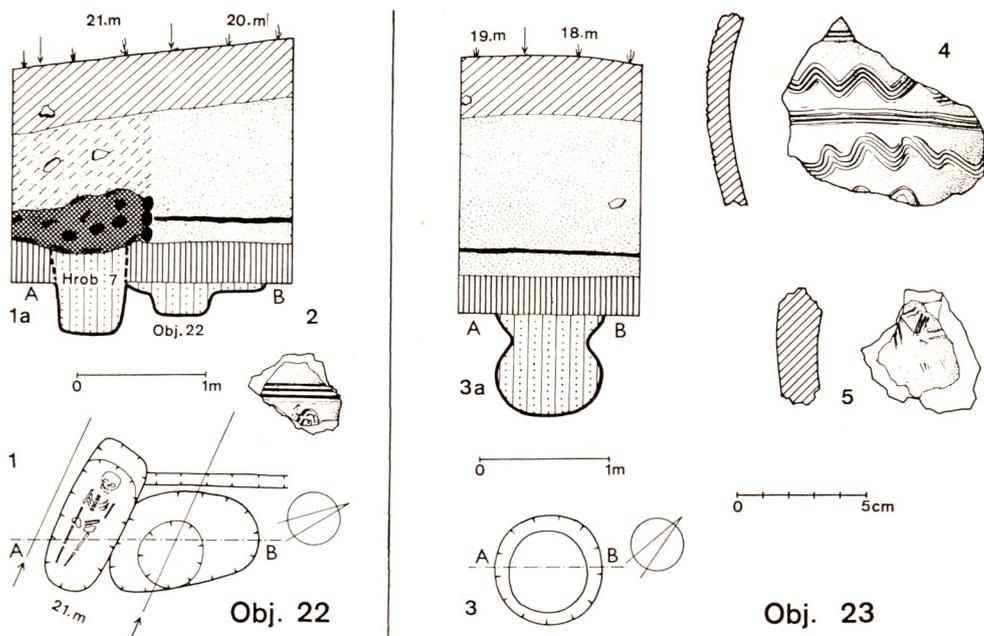

Obr. 9. Břeclav-Pohansko. Val XIV/1975. Keramika z obj. 18 (1–4) a z obj. 19 (5–9). Kresba dr. A. Šik.

Inv. č.: 1 — 124476; 2 — 124457; 3 — 124477; 4 — 124478; 5 — 124483; 6 — 124485; 7 — 124491; 9 — 124484.

nebo pozůstatkem hrubé modelace. Podobná nevýrazná výzdoba je i na některých hrncích v Szeligách (*Szymański 1967*, obr. 11:28; 21:15 aj.).

Zvláštní pozornost si zaslouží technické provedení vlnovek. Ve většině případů jsou ryté neuměle a nepravidelně (obr. 8:2), někdy jsou dole zahrocené (obr. 9:1), stojaté a vykazují řadu dalších nepřesností svědčících, že byly dělány na stojící nebo na pomalu rotující či pracně otáčené nádobě. Naproti tomu v jiných objektech (48, 63, 66, 68, 69 — obr. 16:7, 11; 19:3, 6, 11, 13) je vlnková výzdoba provedena velmi

Obr. 10. Břeclav-Pohansko. Val XIV/1975. Objekt 22 (1—2) a 23 (3—5). Půdorys obj. 22 a jeho vztah k velkomoravskému hrobu 7 (1); řez obj. 22 a hr. 7 ve vztahu k vlastní hradbě a její destrukci (1a); půdorys a řez obj. 23 a jeho vztah k hradbě (3, 3a); keramika (2, 4—5). Kresba dr. A. Šik.

Inv. č.: 2 — 124556; 4 — 124560; 5 — 124562.

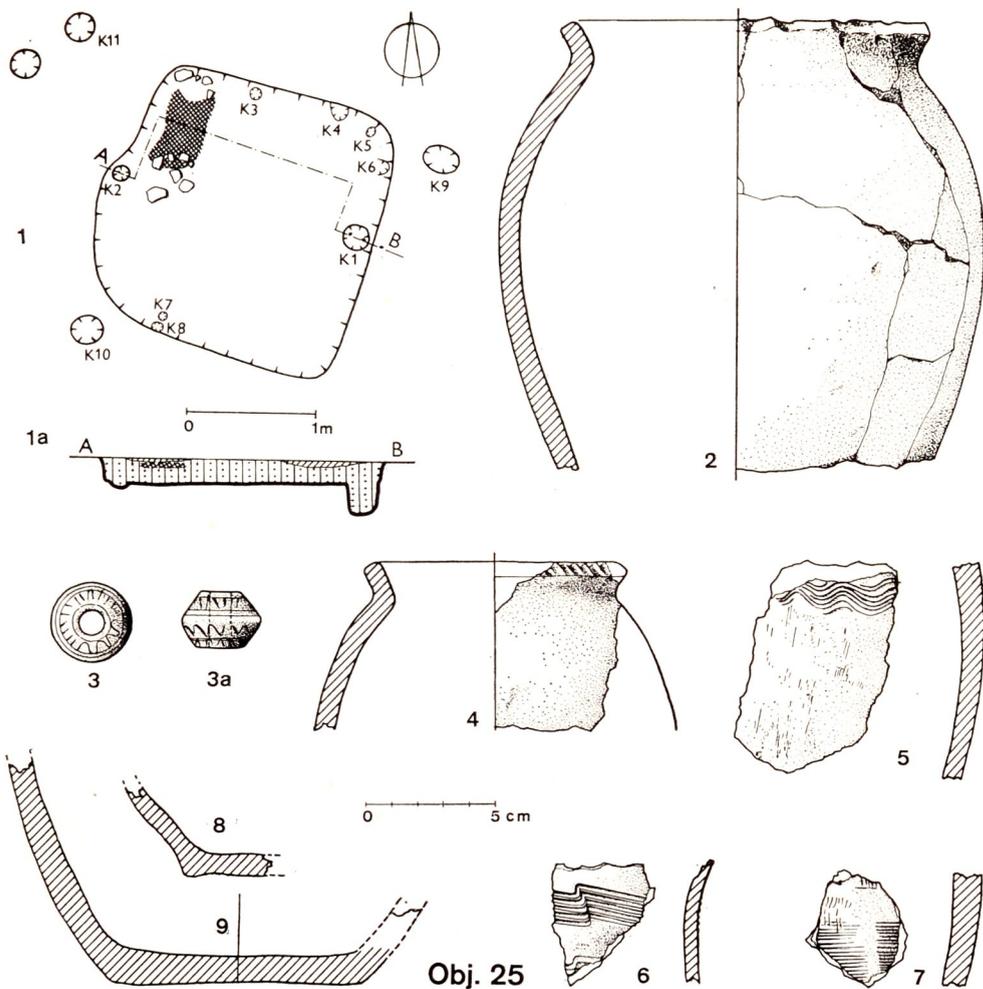
Vysvětlivky značek (platí pro obr. 3—22): 1 povrchový humus; 2 pohřbený humus; 3 rostlá humusovitá vrstva z období velkomoravského; 4 hlinito-jílovitá světlá výplň hradby; 5 hlinito-jílovitá světlá destrukce hradby; 6 tmavá hlinitá výplň objektu (nezvrstvená); 7 tmavá mezivrstva s uhlíky ve výplni obj. 19; 8 světlá jílovitá mezivrstva u obj. 4; 9 červená propálená vrstva (v ohništi, pekáč apod.); 10 uhlíky; 11 zuhelnatělé dřevo v původní poloze (trám, fošna).

zručně, i když někdy nedbale (obr. 19:4; tab. VIII: 14, 15), což souvisí s tím, že byla dělána na rychleji rotující nádobě, tedy na dokonalejším kruhu, a bude patrně i o něco mladší, snad již starohradištní.

Tvarová náplň časně slovanské keramiky z osady II je stejně jako jinde v základních tvarech skromná, vykazuje však značné množství variant. Studovaný náleзовý soubor nás lépe informuje o morfologii nezdobené keramiky.

Nezdobená časně slovanská keramika je reprezentována převážně hrnci a pouze jedinou miskou a talířem. Mezi hrncovitými tvary jsou zastoupeny čtyři základní skupiny a příslušné typy časně slovanské keramiky podle klasifikace I. Pleinerové a J. Zemana (1970). Skupina I, vlastní pražský typ v pojetí I. Borkovského (1940, 17), tedy vázovité hrnce s kolmým okrajem, tam vystupuje jak v typu 1 s užším ústím, a to v celém tvaru v obj. 4 (obr. 5:4; tab. VI:1), ve větších částech v obj. 1 (obr. 3:5), 40 (obr. 15:2) i v drobnějších fragmentech v obj. 103 (obr. 20:3) a 104 (obr. 21:5), tak v typu 2 s širším ústím, a to jako celá nádoba v obj. 103 (obr. 20:2; tab. VI:2) i jako větší fragment v obj. 50 (obr. 18:3). Skupina II — baňaté hrnce s vyhnutým okrajem — je známa jak v 1. typu s největší výdutí v horní třetině z obj. 40 (obr. 15:3; tab. VI:4 — celá nádoba; obr. 15:4 — horní část) a z obj. 5 (obr. 6:6, 7 — horní části), tak v 2. typu s maximální výdutí v polovině výšky z obj. 50 (obr. 18:2, 4 — horní části) a z obj. 104 (obr. 21:2 — celý tvar). Skupina III — vejčité hrnce s vyhnutým okrajem — je dobře reprezentována celým hrncem z obj. 3/4 (obr. 4:6; tab. VI:5) a téměř celým tvarem z obj. 25 (obr. 11:2; tab. VII:1 a snad i obr. 11:4); není vyloučeno, že k ní patří i fragment z obj. 3 (obr. 4:3). Hrnce II. a III. skupiny z Pohanska mají na rozdíl od českých exemplářů vyšší a prohnutější okrajovou část. Skupina IV — zaobleně dvoukónické tvary — je zastoupena 1. typem s největší výdutí v polovině výšky v obj. 4 (obr. 5:6) a 2. typem s lomem v horní třetině v obj. 50 (obr. 18:1) a v obj. 43a (obr. 16:5). K této skupině snad patří střepy s nevýrazně vyvinutými okraji z obj. 1 a 4 (obr. 3:6; 5:8). Zvláštní tvar mezi nezdobenými hrnci představuje fragment s mimořádně vysokým a lehce vyhnutým okrajem z obj. 28 (obr. 13:2) vzdáleně připomínající volyncevské a romensko-borševské keramické tvary s vysokými hrdly (Suchobokov 1975, obr. 24—27, 42—43).

Mísy jsou v časně slovanské osadě II zastoupeny pouze jediným exemplářem z obj. 28 (obr. 13:3). Je hrubě hnětená v ruce, se zaobleným okrajem a s kónickým tělem; nemá zachováno dno, takže rekonstrukce celkového vzhledu je nejistá. Zdá se však, že není tvarově příliš vzdálena několika vzácným exemplářům z Čech, které jsou vrchlíkovité, případně s plochým dnem a s kónickým tělem (Zeman 1976, 190—192, obr. 29:4). V Dessau-Mosigkau jsou podobné tvary označovány jako „Kumpf“ a objevují se průběžně ve všech fázích tamějšího sídliště; v pojetí B. Krügera jde o tvary blízké hrncům se zataženým okrajem (Krüger 1967, 68—69, obr. 22:c, d, h, i, j; 23:j; 24:g; 25:i; 26:f; 28:1, m;

Obr. 11. Břeclav-Pohansko. Lesní školka 1974. Objekt 25. Půdorys a řez objektu (1); keramika (2–9). Kresba dr. A. Šik.

Inv. č.: 2 — 105313; 3 — 105305; 4 — 105244; 5 — 105306; 6 — 105245; 7 — 105246; 8 — 105262; 9 — 105312.

33:h), které Pleinerová a Zeman (1970, 726, obr. 5) označují za V. skupinu časně slovanských hrnců.

Talíře reprezentuje bezpečně pouze jediný zlomek z obj. 3/4; má zaoblený vně vykloněný okraj (obr. 4:7). Další zlomek z obj. 17, se dnem 2 cm silným a s úzkým okrajem vysokým pouze 1 cm, nelze jednoznačně k talířům přiřadit; může jít i o zlomek pražnice. Talíře se

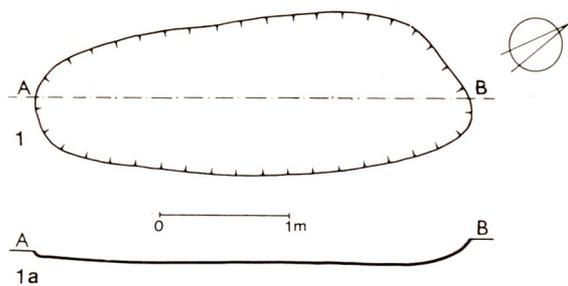
častěji vyskytly v objektech časně slovanské osady I na Pohansku (*Dostál 1975a*, 132). Poznatky o nich naposled shrnul v rámci celé slovanské oblasti *J. Zeman* (1976, 192).

Zdobená časně slovanská keramika je v osadě II zastoupena jen hrnci. Celých kusů nebo částí, podle nichž se dá celkový profil odhadnout, je však jen velmi málo (8 kusů). Převážná většina hrnců má vejčité tvary (obr. 17:6; 18:6; tab. VII:3), u některých nelze vyloučit tvar soudkovitý (obr. 9:9; 19:13) až kulovitý (obr. 21:2), ojediněle jsou pohárovitě rozevřené (obr. 16:7) a jeden fragment vykazuje náběh k dvoukóničnosti (obr. 12:12). Všechny tyto varianty mají vyhnutý a převážně zaoblený okraj. Výjimkou mezi zdobenou keramikou je mísovitý hrnec z obj. 4 (obr. 5:5), který má téměř kolmý a vodorovně seříznutý okraj jako starobylejší nezdobené tvary.

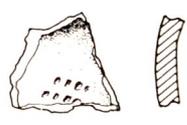
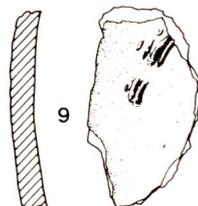
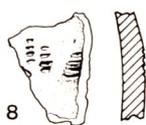
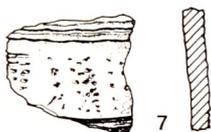
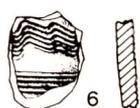
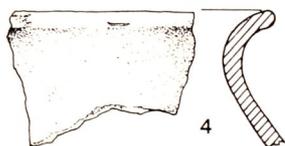
Velikost nádob — hrnců značně kolísá. Z celých tvarů nezdobené keramiky poznáváme, že jsou zastoupeny hrnce o výšce 13 až 29 cm, průměru okraje 9,5 až 22 cm a obsahu od 0,86 až 9,7 litru. Nálezy okrajových zlomků, mezi nimiž byly naměřeny průměry i 24 a 30 cm, však ukazují, že se vyskytovaly nádoby i mnohem větší velikosti a obsahu. Podobná situace byla zřejmě i ve zdobené keramice, kde jsme ovšem odkázáni jen na proměřování fragmentů; u okrajových střepů byly naměřeny průměry od 12 do 32 cm. Vyhodnocení velikostí nezdobené keramiky z časně slovanské osady II na Pohansku ukazuje, že domněnka *I. Bóny* (1968, 42, 44), že malé tvary pražského typu jsou langobardského původu, zatímco slovanské nádoby pražského typu mají nejméně dvojnásobné rozměry, je zřejmě mylná.

Pražnice

V objektech 11, 17, 25, 26, 28, 31, 50, 68 a 69 byly zjištěny zlomky pražnic, a to jak části den, tak části zaoblených okrajů. Nejvíce zlomků bylo v obj. 26 a 68, avšak ani v jednom případě nebylo možné rekonstruovat celý tvar. Podle masívnosti okrajových zlomků se však zdá, že byly zastoupeny jak větší tak menší exempláře přibližně půlmetrové až metrové délky, soudě podle mladších rekonstruovatelných kusů z Pohanska (*Dostál 1975a*, 175, tab. XXIV:7; týž 1979, 1980). Jako zajímavost lze uvést, že na rozdíl od ostatních zlomků byl jeden fragment pražnice z obj. 28 tvrdě vypálen jako tegule. Jak je patrné z výše uvedeného výčtu, vyskytují se převážně v objektech hospodářského určení. Souvisí to zřejmě s jejich funkcí zařízení sloužícího ke skladování a sušení obilí. Naposled podal přehled literatury o nich a shrnul poznatky o jejich účelu, geografickém rozšíření, chronologii a kulturní příslušnosti v časně slovanských souvislostech *J. Zeman* (1976, 196 až 198). Některé nové aspekty jejich účelu přinesla diskuse o nich mezi pracovníky Archeologického ústavu ČSAV v Praze (*Beranová 1979*).

Obj. 26

0 5cm

11

12

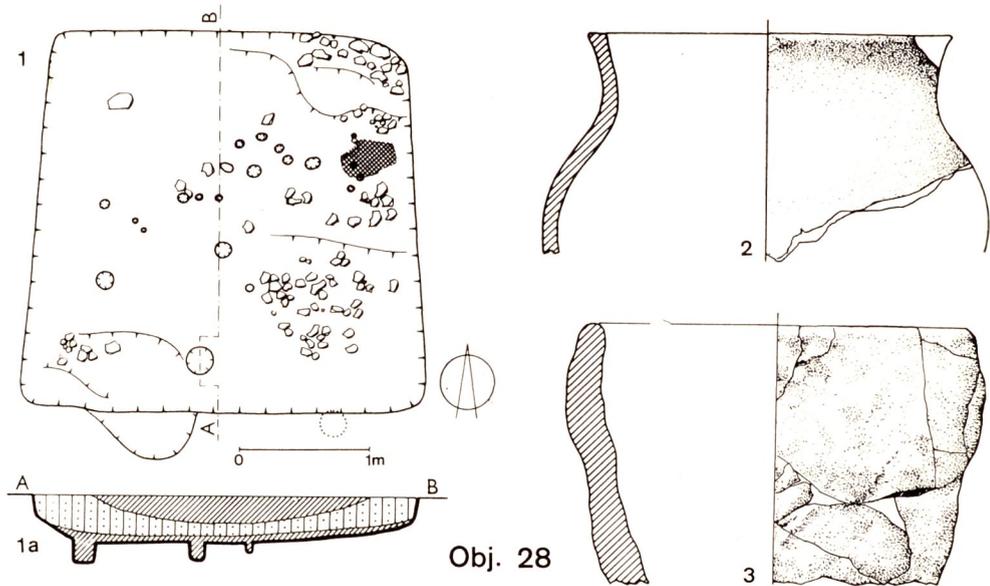
Obr. 12. Břeclav-Pohansko. Lesní školka 1974. Objekt 26. Půdorys a řez objektu (1); očílka (2); brousek (3); keramika (4–12). Kresba dr. A. Šik.

Inv. č.: 2 – 105463; 3 – 105462; 4 – 105314; 5 – 105320; 6 – 105324; 7 – 105325; 8 – 105326; 9 – 105329; 10 – 105327; 11 – 105374; 12 – 105321.

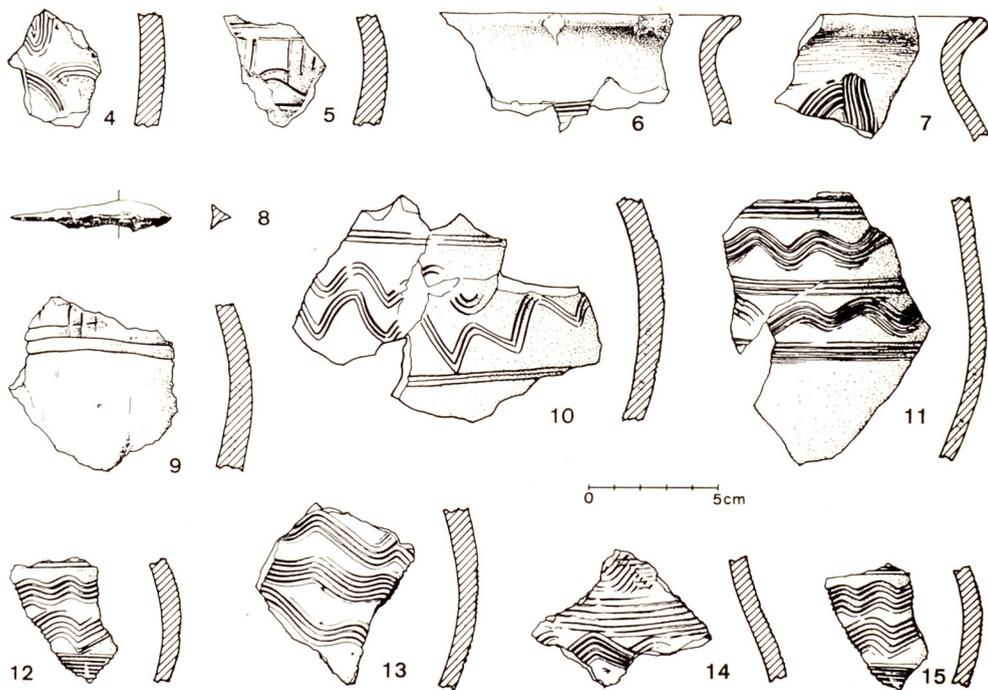
Kamenné předměty

Kamenné předměty představují zlomky žernovu, brousky, přesleny a úšťepy.

Žernov ze svoru roztržštěný na několik kusů byl v obj. 4 s převážně nezdobenou keramikou. Celkové rozměry nebylo možné rekon-

Obj. 28

Obr. 13. Břeclav-Pohansko. Lesní školka 1974. Objekt 28. Půdorys a řez objektu [1]; keramika [2–7, 9–15]; šípka [8]. Kresba dr. A. Šik.

Inv. č.: 2 – 105491; 3 – 105568; 4 – 105474; 5 – 105476; 6 – 105569; 7 – 105570; 8 – 105693; 9 – 105578; 10 – 105500; 11 – 105471; 12 – 105501; 13 – 105472; 14 – 105585; 15 – 105501.

struovat, byla však zachycena část středového otvoru bez stop po papřici. Jediný nález žernovu zjištěný v osadě již ze značné části prokopané svědčí, že mlýny nebyly v každé domácnosti a sloužily širšímu kolektivu.

Brousky byly zjištěny ve čtyřech objektech (17, 26, 31, 116) a byly převážně z pískovce s kalcit-chloritickým tmelem. Zatímco většinu představovaly jen fragmenty (d 5, 7—7,6 cm) nevelkých brousek (původní délka kolem 10 cm) destičkovitého tvaru s dvěma brusnými plochami (obr. 8:7; 12:3; tab. VIII:16, 17), které mohly sloužit k přibrušování drobných nástrojů, brousek z obj. 31 byl velký (d 27 cm), amorfní, s třemi brusnými plochami (obr. 14:5; tab. VIII:18) a umožňoval broušení velkých nástrojů tak, že sám zůstával stabilní, jak o tom svědčí konkávní brusné plochy (Dostál—Štelcl—Malina 1971, 179, 182). Brousky jsou tedy nepřímým důkazem o hojném používání železných nástrojů, které nacházíme poměrně vzácně.

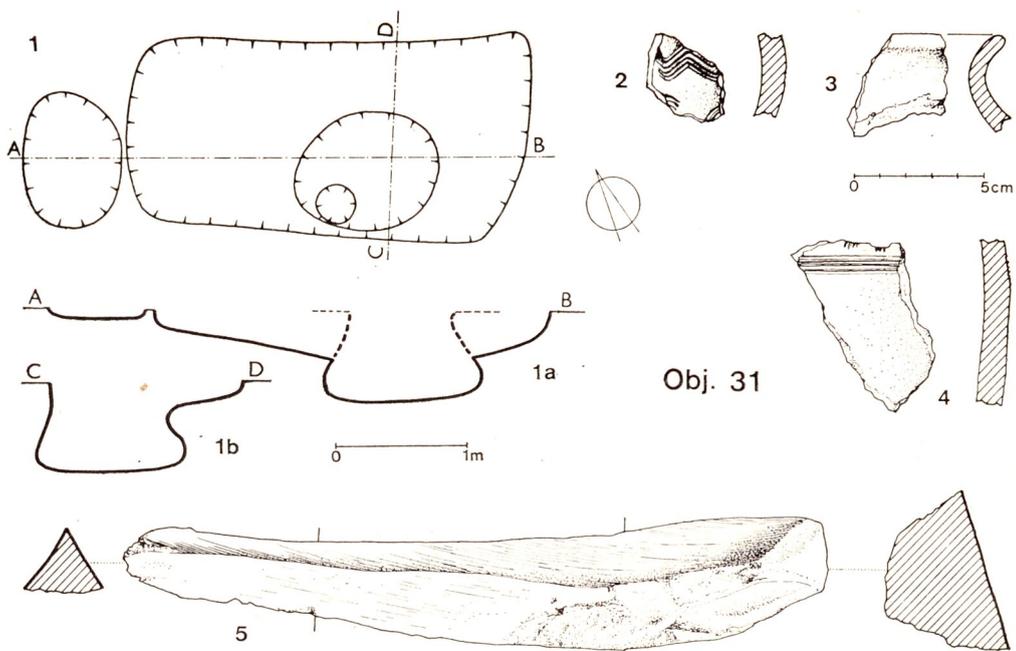
Přesleny z osady II nalezené v obj. 4 a 25 (tab. VIII:12, 13) byly kamenné. Na existenci kamenných přeslenů na časně slovanských sídlištích na Volyni poukázali V. V. Aulich (1972, 80—82) a V. D. Baran (1972, 54—55) a v Moldavsku si jich povšiml I. A. Rafalovič (1971, 112; 1974, 104). Již dříve byly zjištěny též na Pohansku v časně slovanských a velkomoravských objektech (Dostál 1975, 219—220). Oba přesleny z časně slovanské osady II byly původně dvoukónické, zdobené v jednom případě vodorovnými a svislými rýhami (obr. 5:3), v druhém vodorovnými rýhami a vlnovkami (obr. 11:3, 3a). Tyto výzdobné motivy jsou běžné i na časně slovanské keramice.

Úštěpy z pazourku zjištěné v obj. 69 (obr. 19:9; tab. VIII:5) a 70 (obr. 14:10; tab. VIII:6) patřily zřejmě ke křesacím soupravám používaným při rozdělování ohně.

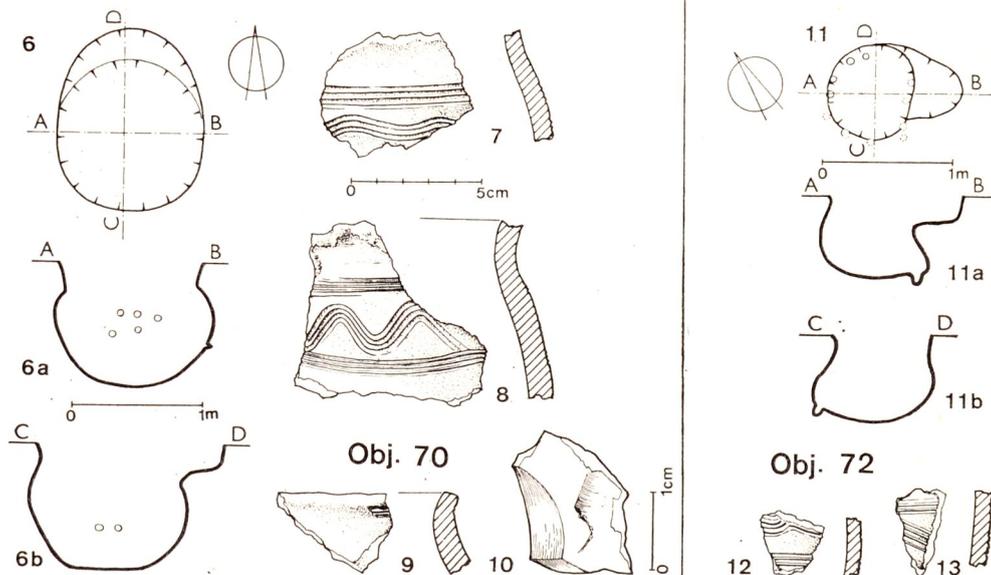
Kostěné předměty

Jediným druhem kostěných výrobků, které se zachovaly z časně slovanské osady II na Pohansku, jsou hřebeny. Objevené fragmenty pocházely ze tří trojdílných exemplářů. Je to poměrně značný počet, uvážíme-li, že z celých Čech je známo pouze 5 hřebenů ze všech časně slovanských lokalit.

Zlomek z obj. 6a (obr. 7:8; tab. VIII:1) patří k typu jednostranných hřebenů s táhlým, mírně obloukovitě klenutým držadlem. Nejstarší hřebeny tohoto typu se objevují na Moravě již v pozdní fázi předlangobardské etapy stěhování národů, někdy kolem roku 500, a vyskytují se i mezi nejpozdějšími langobardskými památkami datovatelnými do doby kolem roku 550, aniž zasahují do doby po roce 600 (Tejral 1975, 413; 1976, 71—72). Ve středoněmeckém materiálu je dokládán vývoj hřebenů tohoto typu od doby pozdně římské až do 7. století

Obj. 31

Obj. 70

Obj. 72

Obr. 14. Břeclav-Pohansko. Lesní školka 1974. Objekty 31 [1–5], 70 [6–10] a 72 [11–13]. Půdorysy a řezy objektů [1, 6, 11]; keramika [2–4, 7–9, 12–13]; brousek [5]; úštěp [10]. Kresba dr. A. Šik.

Inv. č.: 2 — 105924; 3 — 105920; 4 — 105921; 5 — 105958; 7 — 117456; 8 — 117458; 9 — 117455; 10 — 117474; 12 — 117483; 13 — 117484.

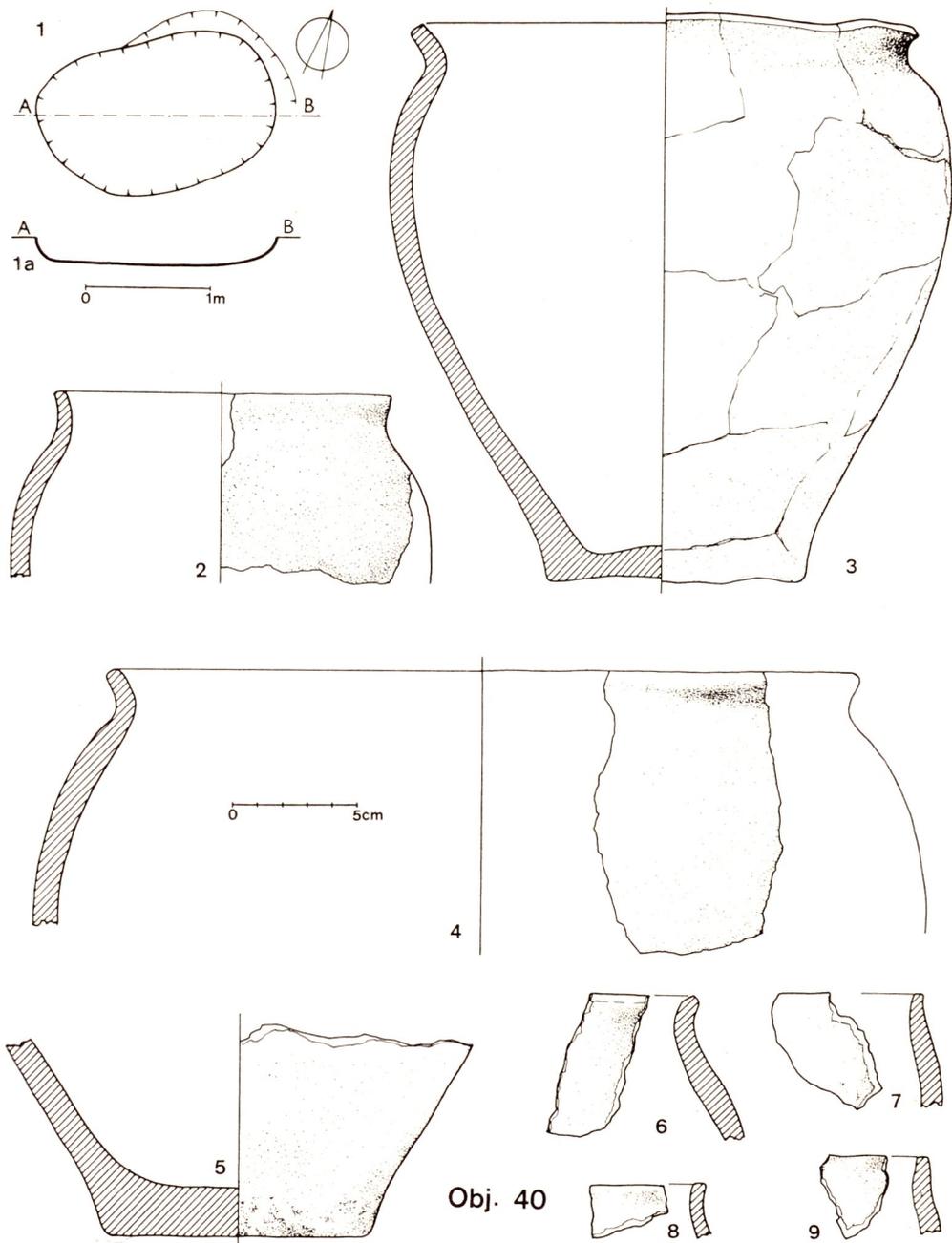
(*Schmidt 1961*, 141—144). Hřeben tohoto typu byl nalezen i v jámě 126 v třetím časovém horizontu časně slovanského sídliště v Dessau-Mosigkau, kde se však předpokládá velmi rámcové datování do 7. století, aniž se vylučuje starší nebo mladší výskyt (*Krüger 1967*, 79, 113 až 114; obr. 41:65).

Další dva zlomky z obj. 50 (obr. 17:10; tab. VIII:2) a z obj. 69 (obr. 19:10; tab. VIII:3, 3a) patří k oboustranným hřebenům s plnými rovnými boky se slabě zaoblenými rohy a se zuby k okrajům se zkracujícími; podle typologie V. Hrubého by patřily k I. typu (*Hrubý 1958*, 166—168). B. Schmidt sleduje jejich výskyt od druhé poloviny 5. do 7. stol. (*Schmidt 1961*, 144). Do druhé poloviny 5. stol., případně počátku 6. století patří oboustranné trojdílné hřebeny předlangobardského pohřebiště ve Velaticích, Mistríně a Vyškově (*Tejral 1973*, 301—332; obr. 3:10; 4:13; 1976, 14, obr. 2:5), známe je však i z velkomoravských hrobů ze Strážnice, Holásek, Starého Města (*Dostál 1966*, 87), takže lze i u nás předpokládat jejich průběžný výskyt od doby pozdněřímské nejméně po sklonek střední doby hradištní, ponecháme-li stranou další období, které v rámci předkládané studie leží mimo okruh našeho zájmu. Průběžnost těchto hřebenů celým slovansko-avarským obdobím (7.—8. století) v karpatské kotlině dosvědčují jejich nálezy na pohřebištích v Alattyánu (*Kovrig 1963*, tab. XIV:77), Želovcích (*Čilinská 1973*, tab. 80:8; 92:34) aj.

Jestliže bychom jednostranný hřeben z obj. 6a mohli klást do 6. století, nejpravděpodobněji kolem jeho poloviny, bereme-li v úvahu fakt, že v inventáři objektu byl mezi 48 střepy pouze jeden primitivně zdobený a ostatní nezdobené, pak oboustranné hřebeny z obj. 50 a 69 bychom nemohli klást do předlangobardského období, nýbrž naopak do doby po jejich odchodu, tedy nejdříve do sklonku 6. a 7. stol. Na sklonek 6. až k polovině 7. stol. bychom mohli řadit obj. 50, v němž jsou vedle zdobených střepů hojně zastoupeny i fragmenty nezdobené a v ruce vyráběné keramiky. Patrně do druhé poloviny 7. stol. by patřil obj. 69, kde je značné procento střepů nezdobených dokonalou hřebenovou výzdobu.

Kovové předměty

Nálezy kovových předmětů z časně slovanské osady II na Pohansku jsou vzácné. Není to výjimečné; i na sídlišti v Březně bylo jen několik kovových předmětů (*Pleinerová 1975*, 73), stejně jako v Dessau-Mosigkau (*Krüger 1967*, 74—78, obr. 36, 41) nebo v Gorodku (*Prichodnjuk 1975*, tab. XVII). V Nězvysku nebyl dokonce ani jediný kovový předmět (*Smirnova 1960*, 222—238). Na druhé straně však svědčí o používání železných předmětů v tamější osadě výskyt brousků a nálezy strusky v obj. 17 a 111 mluví přímo ne-li o místním hutnění železa, tedy aspoň

Obr. 15. Břeclav-Pohansko. Lesní školka 1974. Objekt 40. Půdorys a řez objektu (1); keramika (2–9). Kresba dr. A. Šik.

Inv. č.: 2 — 113366; 3 — 113243; 4 — 113367; 5 — 113383; 6 — 113259; 7 — 113260; 8 — 113255; 9 — 113256.

o jeho kovářském zpracování na Pohansku již v časně slovanském období.

K nevýrazným železným předmětům patří fragment plochého pásku s hranolovitým výčnělkem (nýtem) na jedné straně z obj. 103 (obr. 20:6; tab. VIII:8) a zlomek závěsného kování vědra z obj. 4 (obr. 5:2; tab. VIII:9), který je tak malý, že nedovoluje závěry o jeho celkovém tvaru a tudíž i o typologickém a chronologickém zařazení (*Kudrnáč 1970b*).

Trojhrbitá železná šipka s trnem z obj. 28 (obr. 13:8; VIII:10) není sice bezpečnou chronologickou pomůckou, neboť tyto tvary se vyskytují v celém slovansko avarském období 7.—8. stol. (*Eisner 1952*, 294) i ve starším období (*Christlein 1972*, pozn. 21) pod vlivem sarmatským (*Abramova 1959*, 62) a pronikají do střední Evropy prostřednictvím hunsko-gótským (*Werner 1956*, 49); ojediněle přežívají i do období velkomoravského (*Dostál 1966*, 73). Proto přítomnost šipky tohoto typu v obj. 28 jej sice přesněji nedatuje, není však v rozporu s jeho zařazením do časně slovanského období.

Šipkovitý předmět z obj. 116 (obr. 21:16; tab. VIII:11) se tvarem i velikostí nápadně podobá předmětu z chaty 27 v Dessau-Mosigkau z druhé sídlištní fáze, tj. asi z druhé čtvrtiny 7. stol. (*Krüger 1967*, obr. 36—8). Tam je ovšem řazen k tulejkovitým šipkám, avšak kresba ani velikost předmětu o správnosti této interpretace nepřesvědčují. Též uvedený předmět z Pohanska je na šipku příliš veliký; snad by mohlo jít o hrot drobného oštěpu zasazeného do dřevce pomocí řapu.

Železná ocílka s očkovitě zahnutými rameny z obj. 26 (obr. 12:2; tab. VIII:7) se liší od jednoduchých velkomoravských ocílek z Pohanska, které mají trojúhelníkovitý tvar (*Kalousek 1971*, obr. 116:5; 280:9; *Dostál 1970b*, obr. 12:11; *1975a*, obr. 46:10). Typologicky se tato ocílka blíží starším tvarům se zesíleným středem a s krátkými rameny stočenými na koncích do oček, jak je známe např. z žárového hrobu z Velatic, který J. Poulík uvádí do kontextu s první polovinou 6. stol. (*Poulík 1948*, 91—92; obr. 25:11). Ocílka z obj. 26 je ovšem vyvinutější a tudíž patrně o něco mladší.

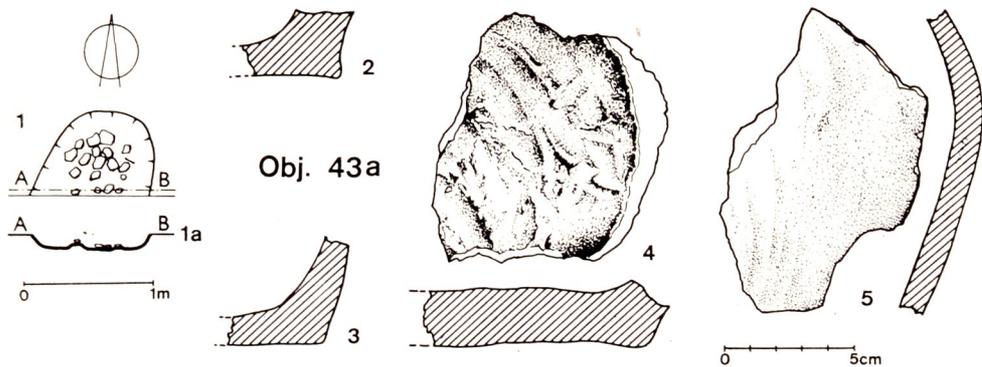
Bronzová kroužkovitá náušnice z obj. 63 (obr. 16:9; tab. VIII:4) patří k průběžným typům datovaným mezi 7.—13. stol. (*Musianowicz 1948/49*, 121—126, 189).

IV. Závěry

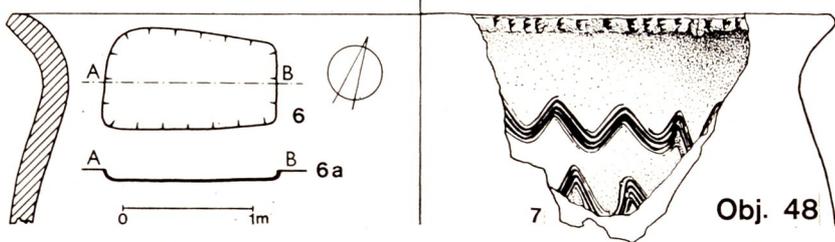
Chronologie časně slovanské osady II

Opory pro stanovení chronologie časně slovanské osady II z Břeclavi-Pohanska jsou značně omezené, což je u většiny časně slovanských osad běžné. Spolehlivě datovatelný materiál není téměř k dispozici. Trojhrbitá železná šipka vlastně jen v kontextu s keramikou z obj. 28 dosvědčuje, že patří do období předvelkomoravského, zda ji však můžeme klást již do 6. stol. jako šipky z hrobu 10 ze Smolína (*Tejral 1976*, 58) nebo až do 7.—8. stol. jako hrobové nálezy slovansko-avarské (*Čilinská 1966*, 186), nejsme schopni na základě samé šipky rozhodnout. Stejně i ocílka z obj. 26 pouze svým spoluvýskytem s časně slovanskou keramikou signalizuje, že by její typologické příznaky bylo možné vyložit jako derivát starších tvarů. Podstatně nadějnější oporu pro datování skýtají hřebeny, i když na nich založené chronologické závěry nutně musíme konfrontovat s relativně chronologickými vztahy keramických souborů. Ponecháme-li stranou skutečnost, že trojdílné jednostranné hřebeny s trojúhelníkovitou bočnicí jsou uváděny nejen v souvislostech se stěhováním národů a s časně slovanským obdobím, ale i s mladohradištními českými nálezy (*Sláma 1977*, 163—167, obr. 39:22; 40:7), jakož i dlouhodobý výskyt dvoustranných trojdílných hřebenů, bude to opět keramická náplň nálezových celků, která v konkrétních případech rozhodne o časovém zařazení objektů, v nichž se vyskytly. Uvedené železné a kostěné předměty tedy samy o sobě jen velmi volně poutají osadu II k třetí čtvrtině I. tisíciletí n. l. Může to být pouze keramika a její typologicko-technologické skupiny, které pevněji zakotví popisované naleziště v rámci inkriminovaných staletí.

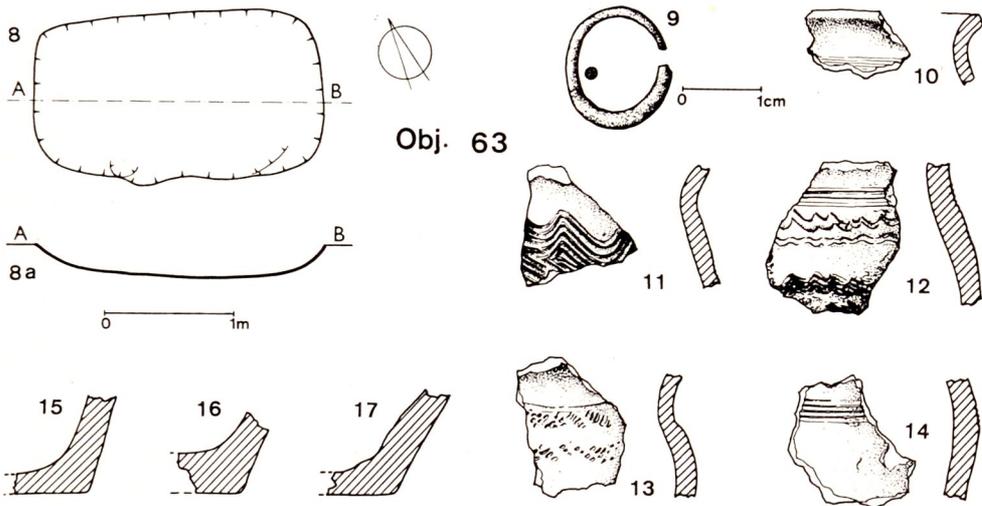
J. Zeman (1966, 188—189; 1968, 672; 1976, 210) dospěl na základě studia nálezových celků se starší slovanskou keramikou k závěru, že ji lze rozčlenit do tří časových horizontů (I. horizont s nezdobenou v ruce robenou keramikou; II. horizont se smíšenou, tj. nezdobenou lepenou a zdobenou obtáčenou keramikou; III. horizont s pouze zdobenou obtáčenou keramikou), které představují relativně chronologické stupně staršího slovanského osídlení na našem území. Pro prvé dva horizonty se ustálil název časně slovanský (*Eisner 1966*, 139; *Pleinerová—Zeman 1970*, 722), třetímu horizontu se ponechává tradiční označení starohradištní (*Bubeník 1972*, 383; *Pleinerová 1975*, 247). Rozbor nálezových celků se starší slovanskou keramikou v areálu velmožského dvorce na Pohansku (časně slovanská osada I) potvrdil existenci těch-

Obj. 43a

Obj. 48

Obj. 63

Obr. 16. Břeclav-Pohansko. Lesní školka 1974. Objekt 43a (1–5), 48 (6–7) a 63 (8–14). Půdorysy a řezy objektů (1, 6, 8); keramika (2–5, 7, 10–17); bronzová náušnice (9). Kresba dr. A. Šik.

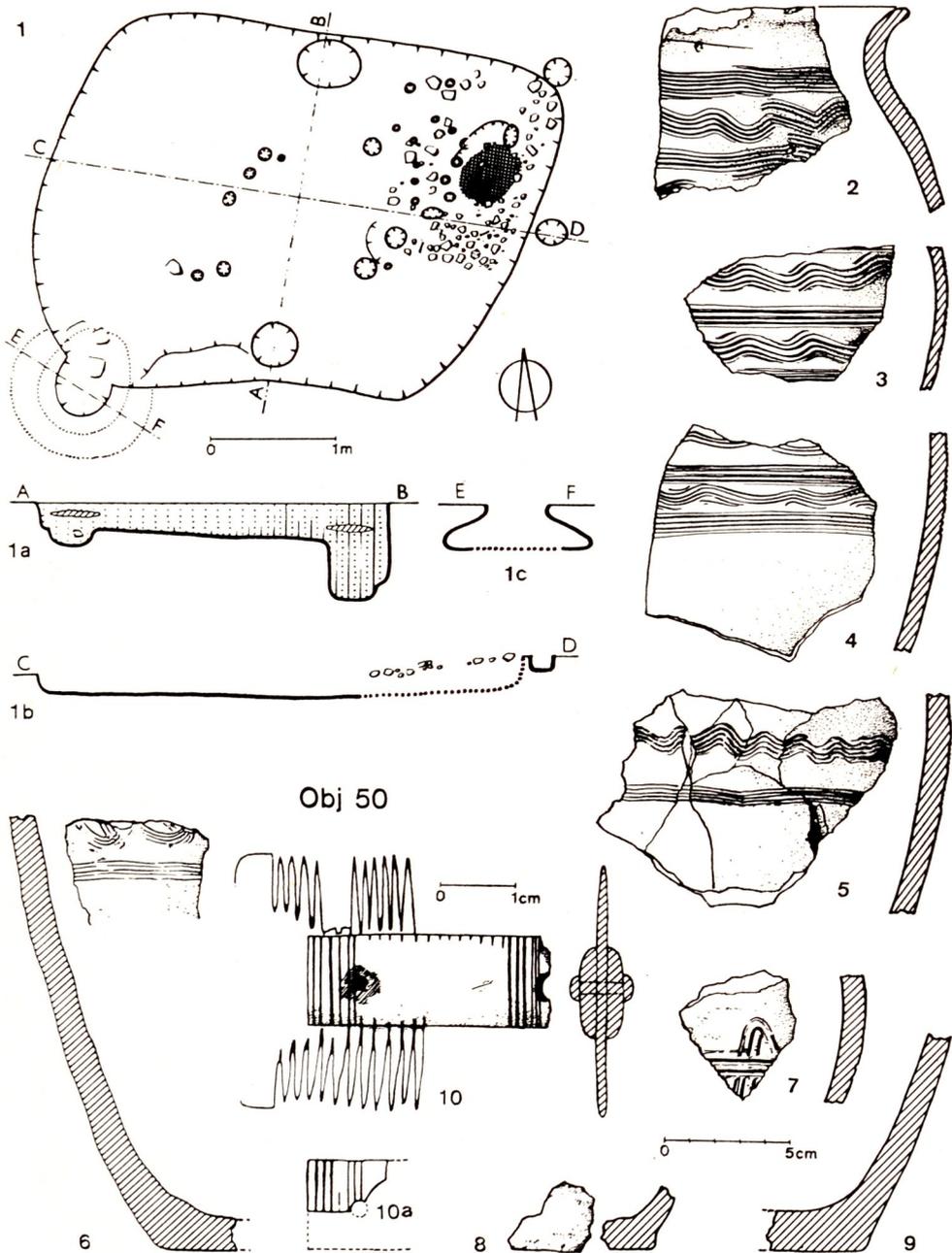
Inv. č.: 2 – 113631; 3 – 113630; 4 – 113636; 5 – 113633; 7 – 115036; 9 – 116590; 10 – 116521; 11 – 116525; 12 – 116522; 13 – 116524; 14 – 116527; 15 – 116520; 16 – 116574; 17 – 116573.

to tří náleзовých horizontů a chronologických stupňů i na této lokalitě (*Dostál 1975a*, 136—137).

V zásadě lze říci, že uvedené tři náleзовé horizonty lze zachytit i v časně slovanské osadě II na Pohansku. Praktická aplikace tohoto poznatku na jednotlivé sídlištní objekty naráží však na specifické problémy. Přestože keramika patří k nejmasovějším nálezům, není jí co do množství a zejména kvality v náleзовých celcích tolik, aby mohla vydat plnohodnotné svědectví. Jen při letném pohledu na přehled I vidíme, že většinu tvoří nezdobené střepy, o nichž nevíme, zda pocházejí z nádob zdobených či nezdobených; stejně je tomu i u den a též u značné části okrajů. Tím se v řadě případů vytrácí základní kritérium, totiž představa o skutečném procentuálním zastoupení zdobené keramiky v jednotlivých náleзовých celcích a možnost objektivního posouzení technologické úrovně výzdoby v rámci jednotlivých objektů. Je-li počet střepů v objektu celkově malý, nemůžeme rozhodnout, zda ojedinělý zdobený střípek je náhodnou intruzí do staršího objektu nebo prokazuje jeho příslušnost k II. nebo dokonce III. náleзовému horizontu. Konkrétně lze konstatovat, že ze 34 hodnocených objektů z časně slovanské osady II má polovina buď vůbec velmi malé množství keramiky nebo aspoň malé množství střepů vhodných pro analýzu (obj. 6, 6a, 11, 12, 22, 23, 31, 31a, 43a, 48, 66, 68, 70, 72, 111, 116, 117). V dalších 17 objektech (1, 3, 3/4, 4, 5, 17, 18, 19, 25, 26, 28, 40, 50, 63, 69, 103, 104) je počet nálezů příznivější nebo jde o nálezy mimořádně výrazné jako celé nádoby, větší okrajové části apod. S přihlédnutím k těmto okolnostem se můžeme pokusit přiřčenit jednotlivé objekty s větší či menší pravděpodobností k příslušným náleзовým horizontům.

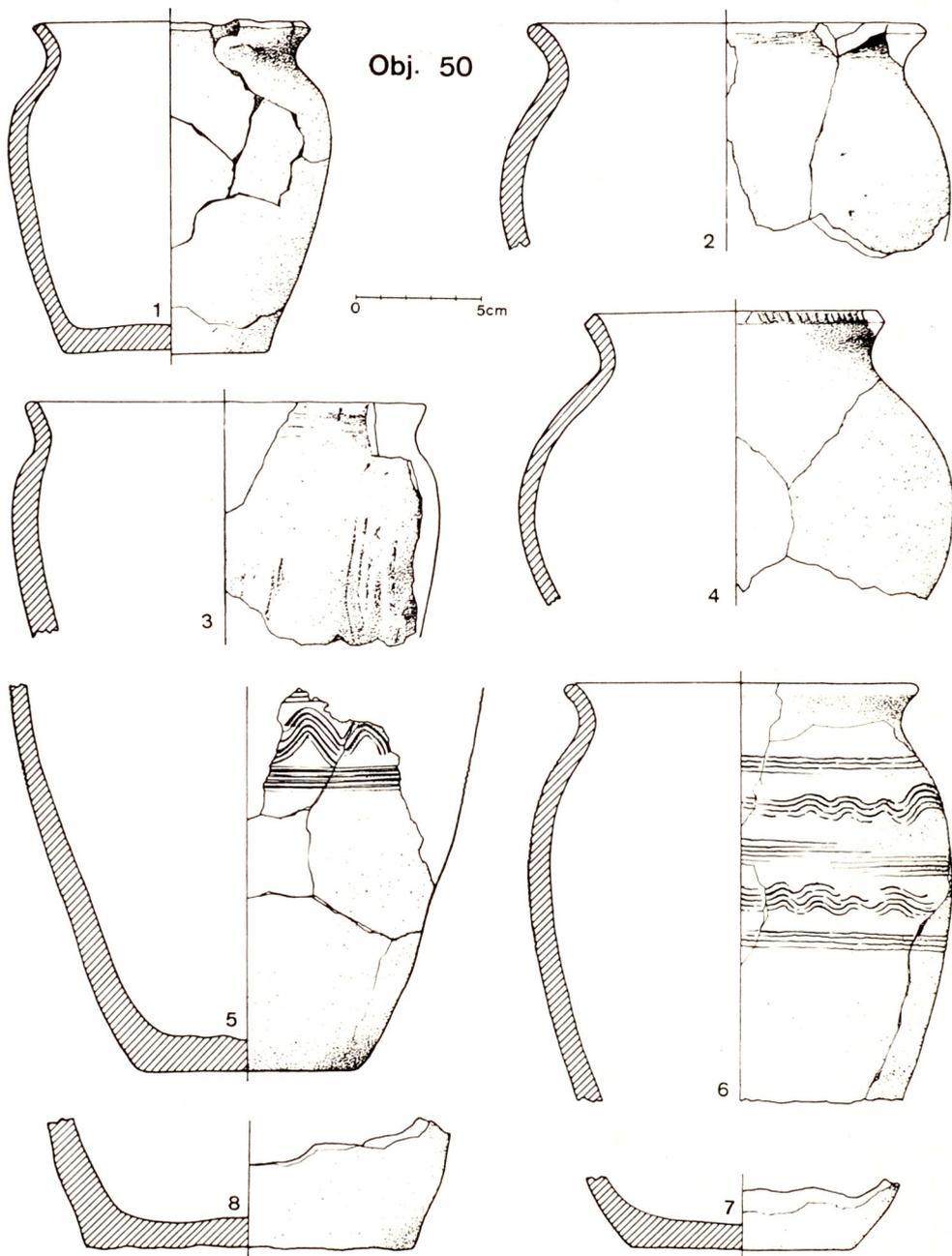
I. h o r i z o n t — s t a r š í č a s n ě s l o v a n s k ý, s nezdobenou v ruce robenou keramikou — reprezentuje bezpečně obj. 1, 3/4, 40, 43a, 103. Velmi pravděpodobně k němu patří i obj. 4, v němž byly sice střepy ze zdobené nádoby obr. 5:5, jejíž větší část se nacházela ve fragmentech nad sousedním objektem 6; poněvadž obj. 4 byl částečně narušen a dostaly se do něj střepy velkomoravské, není vyloučeno, že časně slovanské zdobené fragmenty do něj zapadly až při tomto zásahu. Ostatně profilace této nádoby i její výzdoba mají velmi starobylý vzhled. S jistou pravděpodobností lze k nejstaršímu horizontu přiřadit i objekt 5, v němž mohou být dva zdobené střepy (obr. 6:2, 3) náhodnou intruzí, k níž mohlo dojít při budování opevnění hradiska, pod jehož čelní zdí objekt 5 ležel. Může sem patřit i obj. 111, v němž se našla jen spodní část nezdobeného hrnce.

II. h o r i z o n t — m l a d š í č a s n ě s l o v a n s k ý, se smíšenou, tj. nezdobenou i zdobenou obtáčenou keramikou — zahrnuje obj. 3, 25, 26, 28, 50, 104. Z objektů s malým množstvím inventáře sem zřejmě podle keramiky patří obj. 6, 6a, 116. Podle souvislosti s jednotlivými uskupeními časně slovanských objektů náleží patrně k II. horizontu obilnice 23, která tvoří řadu s obilnicí 5 a 6a, a dále obilnice 31a, 70, 72, které spolu s obilnicí 75, narušenou velkomoravským objektem 38

Obr. 17. Břeclav-Pohansko. Lesní školka 1974. Objekt 50. Půdorys a řez objektu [1]; keramika [2–9]; hřeben [10]. Kresba dr. A. Šik.

Inv. č.: 2 — 115654; 3 — 115660; 4 — 115553; 5 — 115569; 6 — 115594 aj.; 7 — 115556; 8 — 115644; 9 — 115675; 10 — 115765.

Obr. 18. Břeclav-Pohansko. Lesní školka 1974. Objekt 50. Keramika (1–8). Kresba dr. A. Šik.

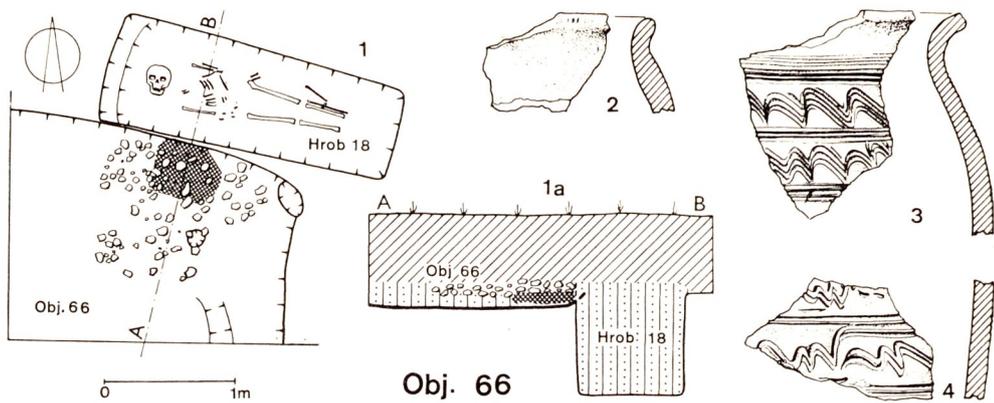
Inv. č.: 1 — 115595; 2 — 115655; 3 — 115657; 4 — 115600 aj.; 5 — 115676; 6 — 115551; 7 — 115646 aj.; 8 — 115729 aj.

(obr. 24), vytvářejí výraznou skupinu ležících v oblouku tvořeném obydleními 25, 28, 50, patřícími nesporně k II. horizontu. S jistou pravděpodobností lze k II. horizontu přiřít i obj. 17, 18, 19, které spolu zřejmě souvisejí a výzdoba jejich keramiky má neumělý starobylý ráz.

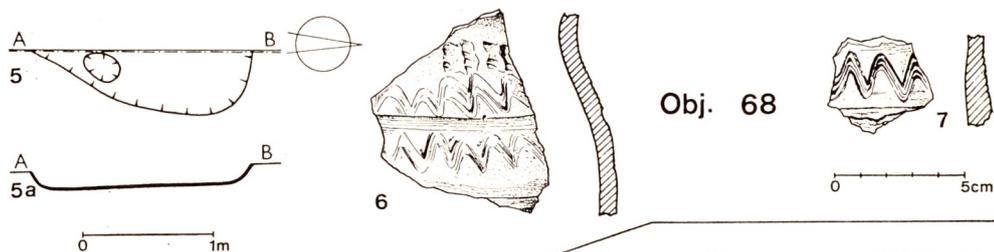
III. horizont — starohradištní, s obtáčenou podunajskou keramikou se zručně rytou výzdobou — představují obj. 11, 48, 63, 66, 68, 69. I když ve většině těchto objektů není keramiky mnoho, její převážná část je výrazně tenkostěnnější a lépe vypálená, okraje jsou převážně kuželovitě seříznuté, výzdoba je provedena velmi zručně, i když někdy nedbale na rotující nádobě, vlnice jsou někdy zadržávané a mají sklon vlevo.

Mimo nálezové horizonty zůstaly tři z popisovaných objektů, tj. obj. 12, 22, 117, které obsahují jen nevýrazný materiál. Není ovšem sporu o tom, že patří do předvelkomoravského období. Objekty 22 a 117 jsou totiž překryty opevněním hradiska, které s největší pravděpodobností vzniklo na přelomu 8.—9. stol. (*Dostál 1977/78*, 130), obj. 12 ležel pod neporušenou pražnicí zhotovenou někdy v první polovině 9. století v době existence hradby; též jeho těsná blízkost u dalších zahloubených časně slovanských objektů činí jeho současnost s nimi téměř jistou. Není vyloučeno, že i další objekty ležící pod velkomoravskou hradbou (obdélníkovité jámy č. 20, 21, 25 a kúlový objekt s ohništěm č. 24 v řezu valem XIV/1975, obdélníkovitá jáma 8 v řezu valem III/1965 — obr. 24) byly časně slovanské; poněvadž z nich však nebyl získán žádný archeologický materiál, nebyly do tohoto pojednání zahrnuty.

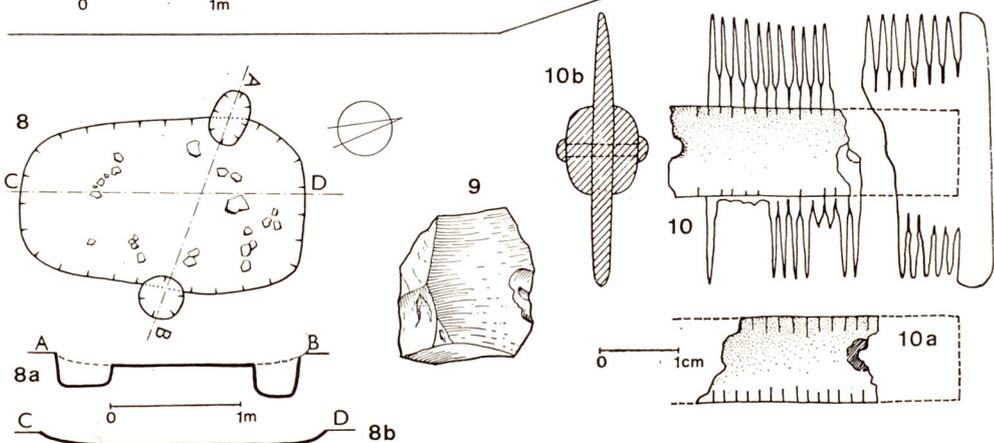
Absolutní datování uvedených nálezových horizontů vytvořených na základě keramiky můžeme opřít jen o kombinované svědectví ojedinelých nekeramických nálezů. Poněvadž jich většina souvisí jen s II. horizontem, můžeme se pokusit pouze o jeho přímou dataci, zatímco chronologii I. a III. horizontu můžeme jen nepřímou odvodit. Zejména důležité je svědectví jednostranného trojdílného hřebene z obj. 6a. Jak vyplynulo z analýzy, patří tyto hřebeny převážně do první poloviny 6. století. V obj. 6a je ovšem jen fragment hřebene, a proto neudivuje, že jej nacházíme v celku se smíšenou keramikou, který bychom mohli s největší pravděpodobností datovat do druhé poloviny 6. stol. Do stejné doby zřejmě patří i dvoustranný trojdílný hřeben z obj. 50, obsahujícího rovněž smíšenou keramiku, mezi níž má výrazný podíl nezdobená, jak v ruce robená tak obtáčená keramika. Máme tedy indicie, že II. horizont se smíšenou keramikou existuje velmi pravděpodobně již v druhé polovině 6. stol. aniž se můžeme na základě materiálu z objektů s ním souvisejících vyjádřit, jak hluboko zasahoval do 7. stol. Aproximativně horní časovou hranici tohoto horizontu naznačuje úvaha *D. Bialekové* (1968, 625) o konci výskytu pražského typu, který ztotožňuje s nástupem lité bronzové industrie a žluté keramiky na slovansko-avarských pohřebištích, tj. s počátkem druhé poloviny nebo poslední třetiny 7. stol.

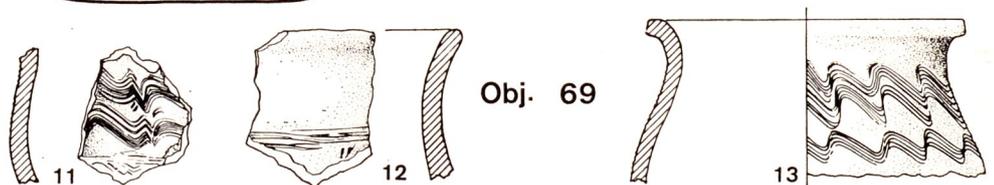
Obj. 66

Obj. 68

Obj. 69

Obr. 19. Břeclav-Pohansko. Lesní školka 1974. Objekt 66 [1–4], 68 [5–7] a 69 [8–13]. Plány objektů [1, 5, 8]; keramika [2–4, 6–7, 11–13]; úštěp [9]; hřeben [10]. Kresba dr. A. Šik.

Inv. č.: 2 — 116592; 3, 4 — 116591; 6 — 117399; 7 — 117395; 9 — 117452; 10 — 117451; 11 — 117429; 12 — 117408; 13 — 117405.

I. horizont s lepenou nezdobenou keramikou můžeme datovat jen nepřímou ve vztahu k II. horizontu, a to do doby těsně předcházející, tedy maximálně do první poloviny 6. stol., spíše blíže k samé polovině. Plyne to i z toho, že objekty obou horizontů na sebe plynule navazují a částečně se prolínají aniž se porušují. Přejít mezi I. a II. horizontem musel proběhnout v rozmezí trvání jedné lidské generace. O počátcích I. horizontu zdejší materiál nepodává žádnou informaci.

III. horizont s dokonaleji obtáčenou a zdobenou keramikou nemůžeme absolutně bezpečněji datovat. Předpoklad návaznosti a částečného překrývání s II. horizontem je logický, poněvadž však nemáme bezpečnou oporu pro datování konce II. horizontu, nemůžeme ani počátek III. horizontu bezpečněji fixovat. Nebude to asi ani možné, neboť zavádění a zdokonalování obtáčené zdobené keramiky a dokonalejších forem hrnčířského kruhu nebylo rovnoměrné a přímočaré a měnilo se podle geografické polohy nalezišť a snad i podle jednotlivých domácností (*Dostál 1975a*, 139—140). Objekty III. horizontu v osadě II netvoří na rozdíl od objektů předcházejících horizontů výraznou skupinu a nelze prokázat jejich časovou návaznost na objekty II. horizontu. Zdá se, že mezi II. a III. horizontem došlo k jistému časovému hiátu v osídlení. Z teoretického hlediska nelze vylučovat počátky III. horizontu již v 7. stol. Jistou indicií pro stanovení konce III. horizontu skýtá objekt 11, který byl porušen velkomoravskou zemnicí 10 s depotem železných předmětů, která byla vybudována v době existence opevnění hradiska a zanikla současně s ním někdy kolem poloviny 9. stol. (*Dostál 1977/78*, 130). Objekt 11 musel být porušen zemnicí 10 už jako zaniklý. Jestliže hradba, u níž byl vybudován objekt 10, vznikla s největší pravděpodobností na počátku 9. stol. nebo na přelomu 8.—9. stol., pak zánik obj. 11 můžeme klást nejpozději do této doby. To je též doba vyznívání keramiky III. horizontu.

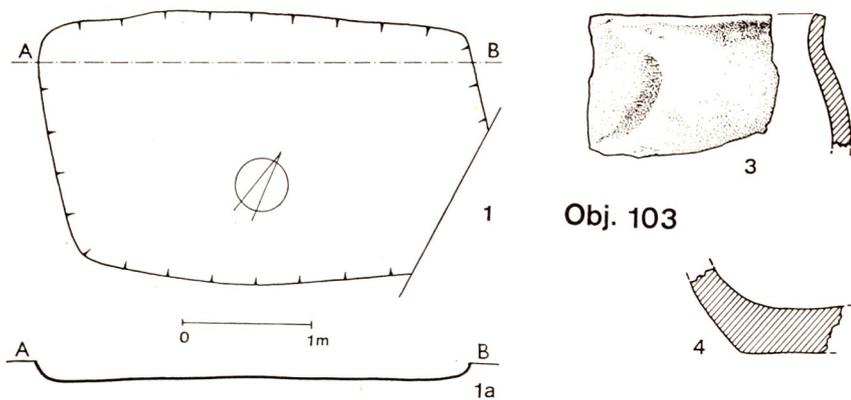
Prozkoumaná větší část osady II byla vybudována nepříliš dlouho před polovinou 6. století a fungovala i v jeho druhé polovině. Nedá se vyloučit, že zasahovala i do 7. stol., avšak vzhledem k časové spjatosti objektů I. a II. horizontu a k 20—25leté trvanlivosti obytných objektů nelze jít příliš vysoko. Jestliže se totiž pro Čechy nepředpokládá, že by celky s čistě nezdobenou keramikou mohly přežívat do 7. stol. (*Zeman 1976*, 211), tím více to platí pro jihovýchodní Moravu související s Podunajím, odkud se záhy šířila znalost obtáčení a zdobení keramiky. Zde patrně již v druhé polovině 6. stol. byly celky s nezdobenou keramikou vzácností. Po zániku nejstarších objektů došlo v prozkoumané části osady k přerušení osídlení a teprve podstatně později sem zasáhly objekty pozdější sídlištní fáze, nejspíše z druhé poloviny 8. století. V dosud neprozkoumaných částech osady mohly přirozeně existovat objekty, které naznačenou časovou mezeru zaplnily.

Ekonomická problematika

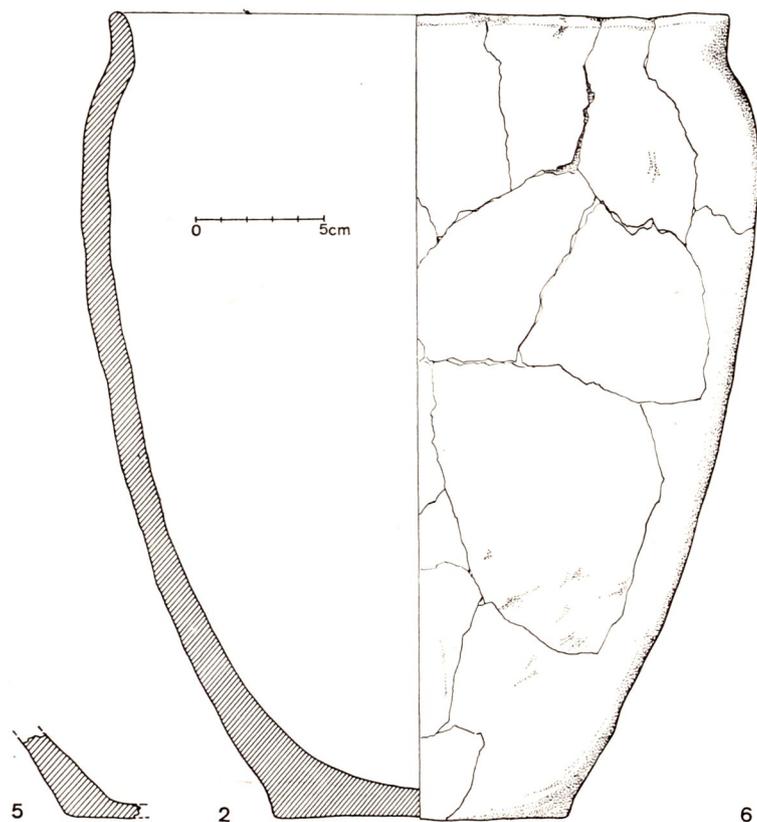
Časně slovanské osady na Pohansku leží v nadmořské výšce 156 až 157 m, na mírné terénní vlně v údolní aluviální nivě řeky Dyje tvořené jílovitými, hlinitými a písčitými naplaveninami a usazeninami různých kombinovanými, na nichž se místy zachoval původní lužní les s dominantou dubových porostů, který je typický pro nejúrodnější půdy. Vegetační období s průměrnou teplotou 14—16 °C (roční průměrná teplota činí 9,5 °C) je zde dlouhé kolem 180 dní (od dubna do října). Průměrné roční srážky činí 533 mm a roční délka slunečního svitu dosahuje 2000 hodin (*Foltánová 1969*, 35—40; *Šmarda 1969*, 49—50). Geografické, pedologické a podnební podmínky zdejšího časně slovanského osídlení jsou analogické poměrům českým (*Zeman 1976*, 167—170); i v Čechách sídlili nejstarší slovanští zemědělci na nejúrodnějších půdách, s nejdelším vegetačním obdobím, s nejvyššími průměrnými ročními teplotami a s nejnižšími srážkami. Již tato skutečnost svědčí o tom, že ekonomickou bází časně slovanského osídlení bylo zemědělství a chov dobytka.

Přímých dokladů o existenci zemědělství bylo získáno poměrně málo. Jsou to především jámy na skladování obilí — obilnice, zlomky pražnic a žernovu. Při botanickém rozboru mazanice a zlomků pražnic z obj. 11, 17, 26, 28, 63 a 69 z časně slovanské osady II zjistil doc. dr. F. Kühn, CSc., obilky, osiny, plevy, stébla a větvy klasů (v zuhelnatělé formě či v otiscích) pšenice obecné, pšenice špaldy, pšenice dvouzrnky, ječmene obecného dvouřadého, žito, prosa, z plevelů bér zelený a sivý, merlík bílý a zvrhlý, rdesno ptačí a svlačcovité, písečnici douškolistou, sverep polní, trojštět žlutavý, pcháč polní a tolici jetelovou. Stejným způsobem prokázal uvedený autor v obj. 2, 15, 16, 18, 26, 36 z časně slovanské osady I pšenici obecnou, pšenici dvouzrnku, ječmen, žito, oves a z plevelů pcháč polní, merlík bílý, bér zelený a sivý a bedrník obecný. Z toho plyne, že možnosti získávání dalších poznatků o úrovni slovanského zemědělství jsou ještě otevřené.

Jestliže zlomky pražnic a žernovu poukazují pouze v obecné rovině na skutečnost, že v osadě se sušilo, případně pražilo a mlelo obilí a z mouky se pekl chléb nebo jiné pečivo, vypovídací možnosti obilnic jsou mnohem širší. Celkem se v osadě II prozkoumalo 8 obilnic, přičteme-li k jámám s časně slovanským materiálem i jámu 75 porušenou velkomoravským objektem (obr. 24) s ohledem na to, že na Pohansku se obilnice důsledně váží jen s předvelkomoravským obdobím. Čtyři z těchto obilnic souvisely se skupinou tří obydlí v západní části výkopu, tři obilnice se vázaly na skupinu dvou obydlí a tří hospodářských staveb v severovýchodní části výkopu, jedna ležela opodál, na okraji větší neprozkoumané plochy valu. Tvořily tedy jakousi zásobárnu pro dvě ekonomické jednotky, které na sebe časově navazovaly. Typické je uspořádání v řadě západovýchodního směru. Jak již bylo konstatováno, jsou všechny obilnice z Pohanska malé (hl 70—95 cm, p 90 až

Obj. 103

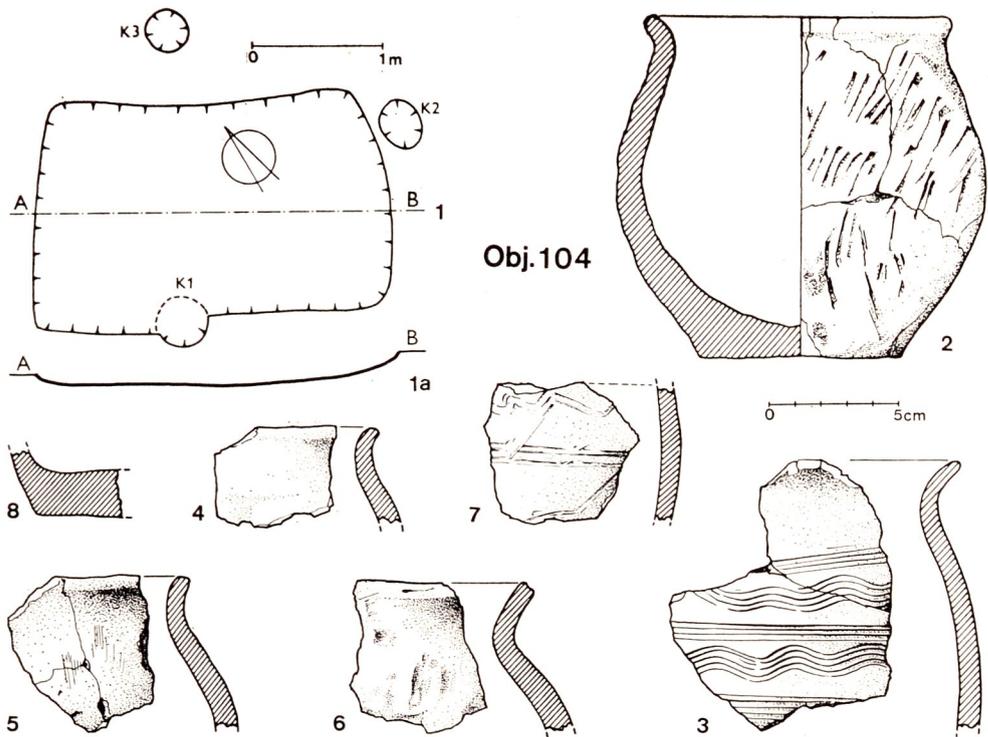

Obr. 20. Břeclav-Pohansko. Severovýchodní předhradí 1977. Objekt 103. Půdorys a řez objektu (1); keramika (2–6); železný plech s nýtem (6). Kresba dr. A. Šik. Inv. č.: 2 — 151469; 3 — 151470; 4 — 151476; 5 — 151469/5; 6 — 151477.

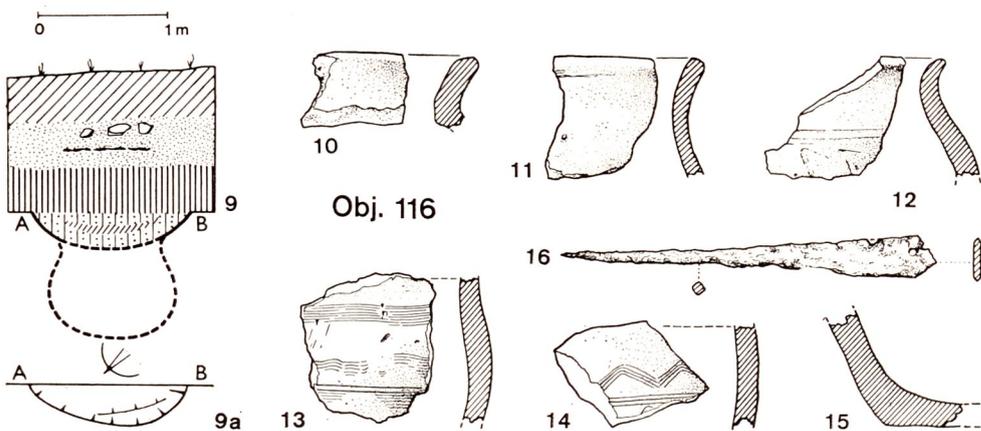
120 cm] a jejich užitková skladovací část vykazuje v podstatě dvě základní varianty o rozměrech os 50/60 a 100/120 cm, což znamená, že jejich obsah kolísá mezi 2,6—4,5 hl, odečteme-li vnitřní slaměnou izolaci, tedy asi 1,7—3,2 hl. Obsah obou základních rozměrových variant je tedy zhruba v poměru 1:2. V témže poměru je i celkový obsah obilnic u dvou zachycených ekonomických jednotek. U starší s pražským typem a s dvěma obydlími (obj. 1, 111) činil obsah obilnic (obj. 5, 6, 23; jedna menší, dvě větší) okolo 7 hl, u mladší se smíšenou keramikou s třemi obydlími (obj. 25, 28, 50) dosahoval obsah obilnic (3 větší, 1 menší, obj. 31a, 70, 72, 75) téměř 12 hl. Podobně i v časně slovanské osadě I byly ze čtyřech obilnic dvě větší a dvě menší (obj. 1, 15, 27, 64) a měly celkový obsah asi 10 hl.

Pozoruhodné poznatky vyplývají z porovnání obsahu časně slovanských obilnic z Pohanska s normami roční spotřeby člověka a k tomu nezbytné velikosti výsevu a plochy obdělávaných polí. Roční spotřeba obilí u dospělé osoby činí podle *I. Pleinerové* (1975, 94) 200—350 l obilovin, což se kryje s normou uváděnou *O. M. Prichodnjukem* (1975, 62) — 200 kg, tj. 250—290 l; poněkud vyšší spotřebu — kolem 400 l — uvádí *J. Kudrnáč* (1958b, 485—486; *týž* 1962, 694; 1970, 157). Též odhad velikosti výsevku na 1 ha kolísá: zatímco *O. M. Prichodnjuk* uvádí 130 až 160 kg, tj. 160—200 l, *J. Kudrnáč* počítá s 350 l. Kdybychom brali v potaz nejnižší údaje, pak by větší obilnice o obsahu 3,2—3,5 hl stačily obsáhnout obilí potřebné k roční výživě jednoho člověka i k výsevku umožňujícímu reprodukci tohoto množství. Pokud bychom se přidržovali norem vyšších, pak by větší obilnice stačila k roční výživě jednoho člověka a menší obilnice (obsah 1,7 hl) k výsevu nutnému k reprodukci tohoto množství obilí. Pokud bychom hodnotili obsah obilnic ve vztahu k nutnému výsevku na 1 ha, pak by opět k němu stačila menší obilnice, kdybychom se řídili nižšími normami, nebo větší obilnice, pokud bychom respektovali vyšší normy. Bereme-li v úvahu celkový obsah obilnic u jednotlivých uskupení, pak by u staršího stačil k osetí 2—3,5 ha, u mladšího k osetí 3,5—6 ha (diference odlišuje minimální a maximální normu). Obsah zmíněných obilnic z osady I by stačil na osetí 3—5 ha. Počítáme-li s překladovým (dvoupolním) systémem, pak celkově obhospodařovaná plocha, z níž polovina ležela úhorem, by kolísala ve starším období mezi 4—7 ha, v mladším období mezi 7—12 ha, u osady I mezi 6—10 ha. To jsou plochy, které by se areálu Pohanska snadno našly, uvážíme-li zejména, že je nelze sčítat, nýbrž že jde o postupně se rozšiřující výměru obdělávaných ploch, s níž přirozeně musíme počítat v souvislosti se vzrůstající hustotou osídlení.

Nicméně přístup k řešení naznačené paleoekonomické problematiky jen z hlediska obsahu obilnic, zejména není-li vykopána celá osada, by byl jednostranný a je třeba využít i jiná hlediska. Vyjdeme-li z předpokladu, že v jednom obydlí žila asi šestičlenná rodina s denní spotřebou 3,25 l obilovin, odstupňovanou podle stáří a výkonnosti jejích členů, pak tato rodina spotřebovala ročně asi 12 hl obilí (*Pleinerová*

Obj. 104

Obj. 116

Obr. 21. Břeclav-Pohansko. Severovýchodní předhradí 1977. Objekt 104 [1–7] a 116 [9–16]. Půdorysy a řezy objektů [1, 9]; keramika [2–8, 10–15]; železný hrot [16]. Kresba dr. A. Šik.

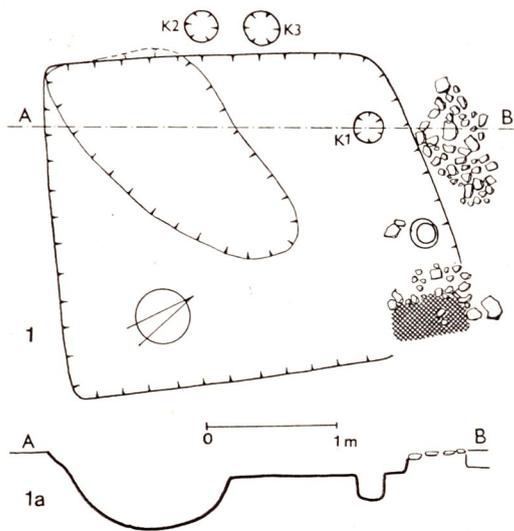
Inv. č.: 2 — 149725; 3 — 151481; 4 — 151478; 5 — 151479; 6 — 151480; 7 — 151483; 8 — 151496; 10 — 151816; 11 — 151815; 12 — 151897; 13 — 151896; 14 — 151819; 15 — 151915; 16 — 151824.

1975, 59]. To je množství, které se shoduje s celkovým obsahem obilnic v mladším uskupení osady II a s obsahem všech obilnic zjištěných v osadě I. Avšak ve starším uskupení osady II jsou dvě obydlí, v mladším tři, což by odpovídalo dvěma a třem rodinám s 12 a 18 příslušníky s nezbytnou spotřebou 24 a 36 hl ročně. V obilnicích příslušných k jednotlivým uskupením však mohlo být jen 7 a 12 hl obilí. Počítáme-li s trojnásobnými výnosy, je to přibližně ono množství obilí, které by bylo třeba vyset, aby se kryla roční spotřeba rodin obou sídlištních uskupení. To znamená, že v obilnicích bylo patrně skladováno jen obilí pro setbu, kdežto obilí pro spotřebu bylo deponováno jinde, zřejmě v povrchových sýpkách.

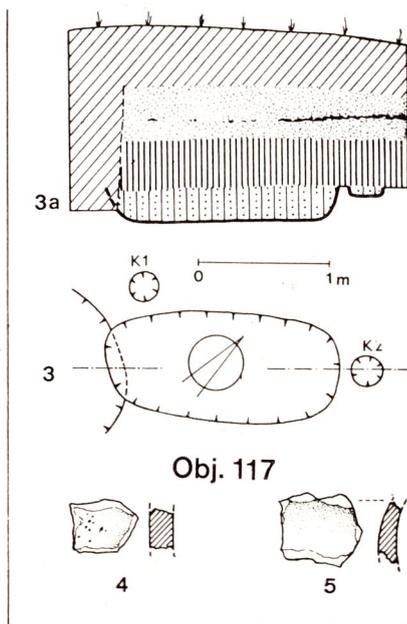
V duchu propočtů I. Pleinerové musela mít šestičlenná rodina v časně slovanském období roční zásobu obilí určenou ke stravě a výsevu asi 16 hl, kterou bylo možné sklídit z osetého pole o rozloze asi 1,6 ha; při dvoupolním systému musela mít rodina k dispozici dvojnásobek obhospodařované plochy (3,2 ha), neboť polovina ležela úhorem. Kudrnáčův odhad osevní a celkově obhospodařované plochy šestičlennou rodinou dospělých by vyšel vyšší — 3,3 a 5,25 ha; pokud by však tyto hodnoty byly sníženy na dvě třetiny vzhledem k tomu, že v rodině převažovaly děti s menší spotřebou, přiblížily by se požadavky na plošnou výměru osévané a obhospodařované plochy (2,6 a 3,5 ha) odhadům udávaným Pleinerovou a Prichodnjukem, který předpokládá osevní plochu pro výživu rodiny 1,8 ha a celkově obhospodařovanou plochu při pravděpodobném dvoupolním systému 3,6 ha (*Prichodnjuk 1975, 62*). To znamená, že v časně slovanské osadě II na Pohansku by dvě rodiny ve starší fázi obhospodařovaly plochu asi 6—7 ha, která se v mladší fázi rozrostla při hospodaření tří rodin na 9—11 ha. Dospěli jsme tedy z jiného východiska k přibližně stejným závěrům o rozloze obdělávaných polností jak bylo uvedeno výše.

Druhé odvětví hlavní výrobní činnosti časně slovanské osady II — *ch o v d o b y t k a* — je přesvědčivě doložen nálezy zvířecích kostí představujících hned po keramice největší množství sídlištních nálezů (srov. přehled I). Jde o kuchyňský odpad, tzn. že zvířecí maso bylo konzumováno a významně tak doplňovalo výživovou základnu. Převážná většina kostí (95,5 %) pochází z domácích zvířat, pouze 4,5 % kostí je z divoce žijící zvěře a ryb. Hovězí dobytek, ovce a kozy kromě toho poskytovaly mléko představující další pravidelný zdroj potravy. Domácí zvířata též hrála úlohu v rozvoji zemědělství: spásala a hnojila úhory a hovězí dobytek byl používán jako tažná síla při obdělávání polí.

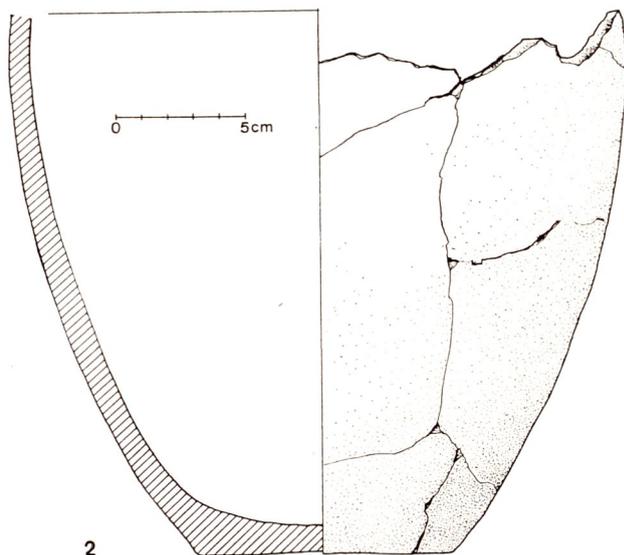
Druhé složení domácích zvířat z osady II (kosti určil dr. Z. Kratochvíl, CSc.) se značně blíží poměrům zjištěným na jiných časně slovanských lokalitách u nás i v zahraničí. Není vyloučeno, že menší odchylka je způsobena jen nižším procentem určitelných kostí z celkem získaného množství. Druhé zastoupení zvířecích kostí z osady I na Pohansku, kde procento určených kostí je příznivější, a přirozeně

Obj. 111

Obj. 117

2

Obr. 22. Břeclav-Pohansko. Severovýchodní předhradí 1977. Objekt 111 [1–2] a 117 [3–5]. Půdorysy a řezy objektů [1, 3]; keramika [2, 4, 5]. Kresba dr. A. Šik.

Inv. č.: 2 — 151843; 4 — 151936; 5 — 151935.

Přehled III. Zastoupení zvířecích druhů na časně slovanských nalezištích podle analýzy jejich kosterních pozůstatků

	Břeclav-Pohansko Osada I		Břeclav-Pohansko Osada II		Břeclav-Pohansko Osada I+II		Dessau Mosigkau		Gorodok		Břeclav-Pohansko velkomoravský velmož. dvorec	
	Počet kostí	%	Počet kostí	%	Počet kostí	%	Počet kostí	%	Počet kostí	%	Počet kostí	%
Celkem	355	100	462	100	817	100	—	—	—	—	12 046	100
Neurčeno	158	44	263	56	421	51	—	—	—	—	2 242	25
Určeno	197	56	199	44	396	49	2484	100	528	100	9 804	75
Hovězí dobytek	115	58	89	45	204	51	1471	59	296	56	2 768	28
Prase domácí	46	23	73	36	119	30	619	25	81	15	4 494	46
Ovce — koza	18	9,5	13	6,5	30	8	282	11	66	12	1 820	19
Kůň	2	1	9	5	11	3	23	1	50	10	150	1,5
Kur domácí	13	7	6	3	19	5	20	1	3	0,2	89	1
Pes domácí	—	—	—	—	—	—	9	0,3	3	0,2	263	3
Celkem domácích zvířat	194	98,5	190	95,5	384	97	2424	98	499	94,5	9 584	98
Celkem divokých zvířat	3	1,5	9	4,5	12	2,3	56	2	29	5,5	179	2

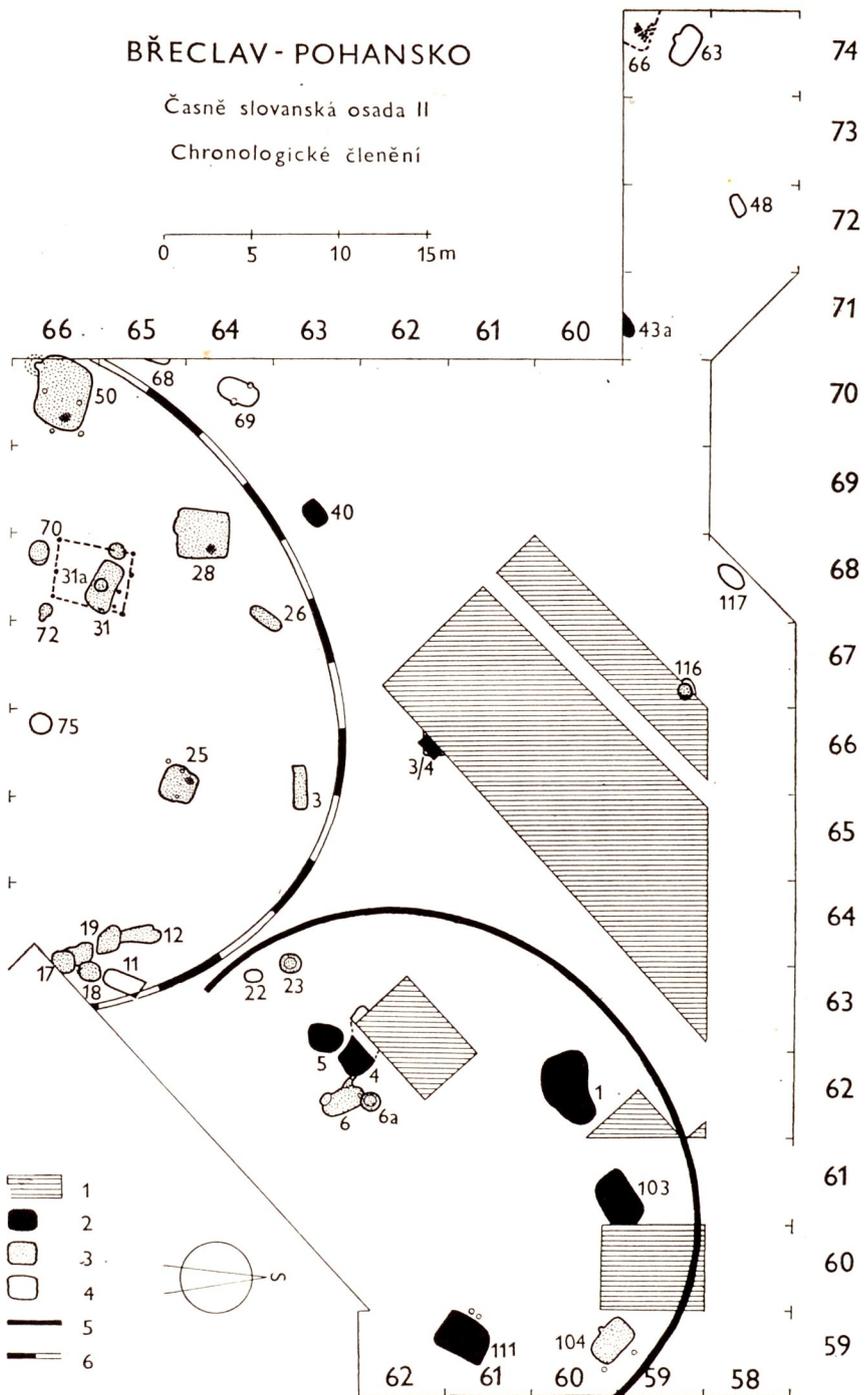
i zprůměrované hodnoty z osady I a II na Pohansku se ještě více shodují se situací na nalezištích, kde procento zastoupení jednotlivých druhů je stanoveno z několikanásobně větších počtů kostí (srov. přehled III). Ukazuje se výrazná převaha hovězího dobytka, načež následuje prase domácí a pak ovce a kozy, jichž je na Pohansku méně než na jiných časně slovanských lokalitách. Ve větším procentu je tu zastoupen kůň a dosti je i drůbeže, což však může být věc náhody vyplývající z malých počtů nálezů. Úplně chybí kosti psa.

Nápadná je změna v druhovém zastoupení domácích zvířat v areálu Pohanska mezi časně slovanským a velkomoravským obdobím (přehled III), v němž výrazně stouplu procentuální zastoupení prasat, ovcí, koz a psů na úkor hovězího dobytka. Nemůžeme zatím jednoznačně rozhodnout, zda je tato změna ve složení domácího zvířectva způsobena časovým odstupem od doby expanze Slovanů a přechodem k usedlému způsobu života nebo zdokonalením zemědělské výroby a vzrůstem jejího významu proti chovu dobytka, či růstem rentability chovu drobnějších nenáročných druhů zvířat. Srovnávací vzorek z 9. stol. totiž pochází z velmožského dvorce na Pohansku, kde si nemůžeme být jisti, zda kosti tam konzumovaných zvířat pocházejí z místního chovu při dvorci, nebo tam byly dodávány jako dávky závislého obyvatelstva z okolí. Bude tedy třeba vyčkat na výsledky rozboru osteologického materiálu z řadové velkomoravské osady nebo aspoň velkomoravské sídlištní aglomerace z prostoru hradiska nebo předhradí Pohanska, pro něž byl získán materiál.

Společenská problematika

V předcházejícím textu jsem se již několikrát zmínil, že v prozkoumané části časně slovanské osady II na Pohansku se jeví kromě několika nepravidelně rozhozených objektů dvě výrazná uskupení (obr. 23). Prvé v severovýchodní části výkopu má podkovovitý tvar tvořený dvěma obydlími (obj. 1 a 111) a čtyřmi většími zahluobenými stavbami (obj. 4, 6, 103, 104) a je doplněno třemi obilnicemi (obj. 5, 6a, 23), ležícími v řadě u východního okraje uskupení. Toto uskupení je zřejmě starší, protože obě obydlí, dvě hospodářské stavby a jedna obilnice obsahovaly jen nezdobenou keramiku pražského typu a jeho derivátů. V části objektů tohoto uskupení (obj. 6, 6a, 23, 104) byla sice již keramika smíšená, to však nevylučuje, že byly v provozu v podstatě současně s ostatními, pouze jejich výplň se vytvořila o něco později. Svědčí to zároveň o časové návaznosti obou uskupení.

Druhé uskupení v západní části výkopu má obloukovitý tvar a tvoří její tři obydlí (obj. 25, 28, 50), povrchová hospodářská stavba kolem obj. 31, šest jam (obj. 3, 17, 18, 19, 26, 31) a čtyři obilnice (obj. 31a, 70, 72, 75), umístěné ve středu oblouku, a tři z nich tvořily opět řadu západovýchodního směru (tab. I:1) jako v uskupení prvé. Všechny tyto

Obr. 23. Břeclav-Pohansko. Časně slovanská osada II. Chronologické členění objektů a jejich skupin. *Vysvětlivky značek:* 1 neprokopaná plocha; 2 časně slovanské objekty s nezdobenou keramikou; 3 časně slovanské objekty se smíšenou keramikou; 4 starohradištní objekty se zdobenou keramikou; 5 starší uskupení objektů s převážně nezdobenou keramikou; 6 mladší uskupení objektů se smíšenou keramikou. Kresba dr. A. Šik.

objekty obsahovaly smíšenou keramiku, a jak jsem naznačil v úvaze o datování, navazují časově na první uskupení.

Vzájemná poloha, hospodářské vybavení i inventář obou uskupení působí dojmem, že jde o obytně hospodářský komplex — dvůr — dvou generací jedné a téže sociální jednotky postupně se rozrůstající. Soudě podle počtu obydlí v Březně, Dessau-Mosigkau, Gorodku aj. lze předpokládat, že dvě až čtyři takovéto současné sociální jednotky mohly tvořit celou osadu. Zbývá tedy zodpovědět otázku, o jakou sociální jednotku šlo, můžeme-li předpokládat, že v jednom malém obydlí bydlela rodina (Baran 1972, 77), a to poměrně početná, pěti-, šesti- i vícečlenná, na což lze usuzovat z faktu, že časně slovanská populace zajistila plynulý nárůst slovanského osídlení u nás. Archeologie přímo tuto otázku zodpovědět nemůže, je však schopna nakupit jisté množství indicií, které dovolí uvažovat o některém ze společenských útvarů z období přechodu prvobytně pospolného řádu ve feudalismus, rekonstruovaných na základě etnografických a historických pramenů.

Podle zjištění, že obilnice se nacházely při jednotlivých domech (rodinných obydlích), usoudila I. Pleinerová (1975, 109—110), že v časně slovanské osadě v Březně docházelo nejen k pravidelnému rozdělování sklizně, nýbrž i půdy, která byla obdělávána jednotlivými rodinami, jež měly ve své obilnici uskladněno jen osivo. Též doložené posuny osady pokládá za průvodní jev častějšího dělení půdy.

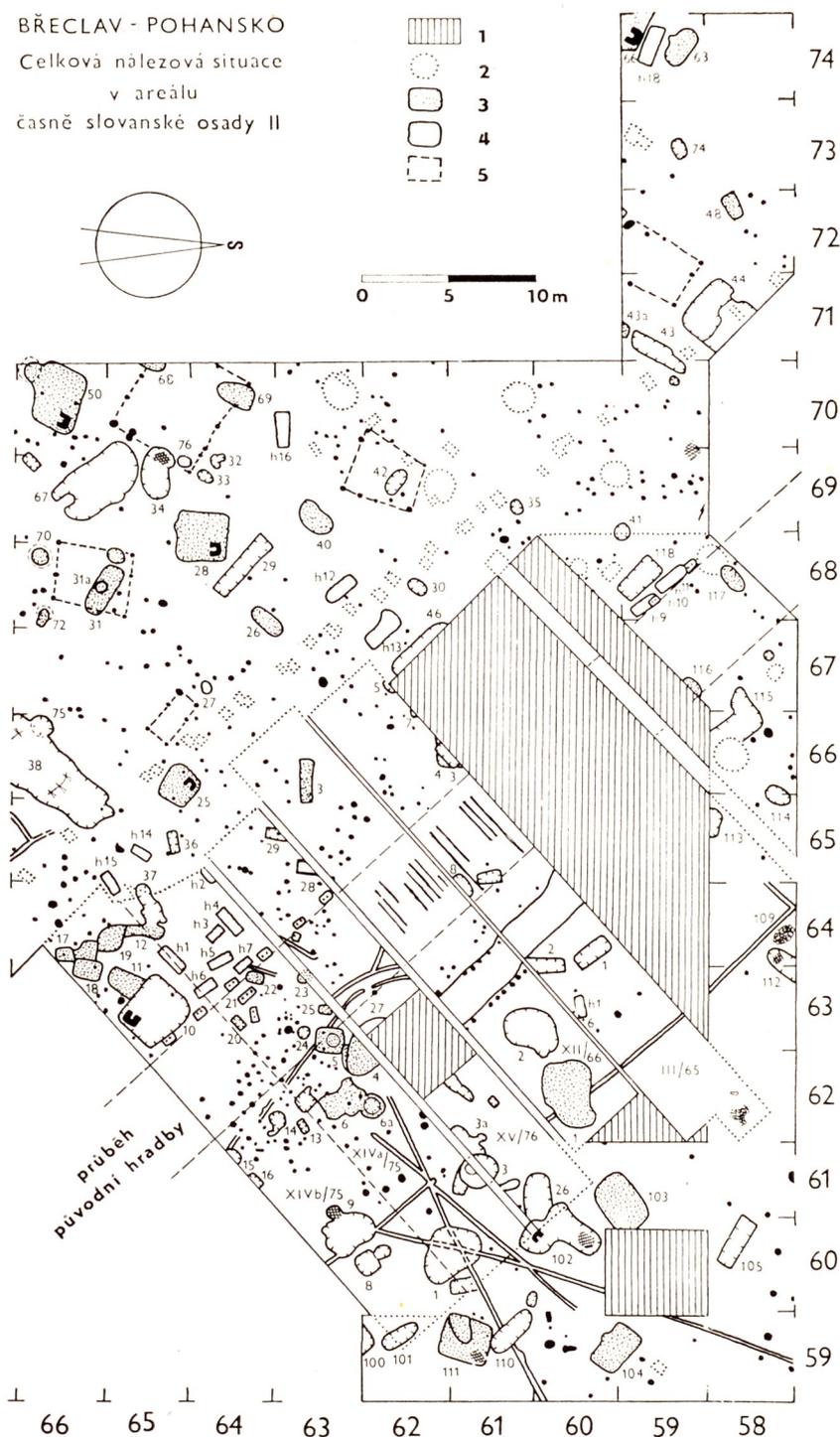
V časně slovanské osadě II na Pohansku je též doložen posun částí osady (uskupení I a II), který by mohl být vyložen mimo jiné i rozdělováním půdy rodinám v rámci vyššího celku, na druhé straně tam však zjišťujeme, že obilnice s osivem jsou při každém sídlištním uskupení pohromadě, bez výrazné vazby na některé z obydlí, což by nasvědčovalo, že obyvatelé uskupení hospodařili společně. Nabízelo by se tedy výklad, že uskupení obydlí představovalo sídlo velkorodiny o 12 až 18 členech, avšak nacházejí se již ve stadiu rozpadu, kdy všichni její členové už nežili pod jednou střechou velkého domu (Pitterová 1958), ale jednotlivé rodiny žily a stravovaly se ve vlastních malých chatách (Baran 1972, 77; Prichodnjuk 1975, 66). Takové skupině malých rodin, které vznikly rozpadem velkorodiny, odpovídá v etnografické literatuře termín patronymie (Kosven 1963a). V patronymii se ještě po jistou dobu udržuje společná držba a obdělávání půdy, dokonce i společné vlastnictví skotu, časem se však nejen úroda, ale i skot a orná půda rozdělují jednotlivým rodinám při zachování hospodářské svépomoci. Patronymie tvoří buď celou nebo část osady, má svou samosprávu, společného předka, jméno, ideologické a právní vazby (Kosven 1953, 122—123). Ačkoliv vzniká v rámci patriarchálně rodového zřízení, je od samého počátku charakterizována rozpadem prvobytných principů a vznikáním soukromovlastnických vztahů (Kosven 1963a, 255) a v přežitkové formě se udržuje dlouho i v rámci třídní společnosti. Např. v Bulharsku lze zachytit proces přerůstání velkoro-

BŘECLAV - POHANSKO

Celková nálezová situace

v areálu

časně slovanské osady II

Obr. 24. Břeclav-Pohansko. Celková nálezová situace v areálu časně slovanské osady II. *Vysvětlivky:* 1 neprokopaná plocha; 2 recentní zásahy; 3 časně slovanské objekty; 4 velkomoravské objekty; 5 interpretační čáry povrchových objektů. Kresba dr. A. Šik.

din v patronymie a malé rodiny v etnografickém materiálu 19. a 20. stol. (*Frolec 1965*), i když bulharská společnost je více než tisíciletí třídní.

Vrátíme-li se k poměrům 6.—7. stol. na Pohansku, pak lze na základě řečeného soudit, že představují-li jednotlivá zjištěná uskupení objektů sídla patronymií, celá tamnější časně slovanská osada, jejíž rozsah zatím přesně neznáme, sestávala z několika patronymií tvořících sousedskou občinu. Ačkoliv obě uvedené formy společenské organizace se principiálně liší v tom smyslu, že patronymie vychází z rodových principů, kdežto sousedská občina vzniká v raně třídní etapě vývoje společnosti, přesto mohou existovat současně. Přežívání patronymických a patriarchálně velkorodinných prvků v rámci sousedských občin pokládá marxistická historiografie za běžný jev (*Grekov 1953*, 74; *Tarnovskij 1954*; *Mejman-Skazkin 1960*, 85; *Kosven 1963a*, 257; *Havlík 1961*, 9). Tento stav společenských vztahů u Slovanů 6.—7. stol. na našem území plně odpovídá celkové charakteristice tohoto období označovaného někdy jako polopatriarchální-polofeudální (*Poulik 1957*, 364).

Přihlédneme-li k uvedeným společenským a dříve zmíněným ekonomickým aspektům časně slovanského osídlení, nutně dospějeme vzhledem k potřebě značné plochy orné půdy a pastvin k závěru, že v areálu Pohanska mohla ve stejném období 6.—7. stol. existovat jen jedna sousedská občina a její osada. V časovém úseku tří staletí, z nichž máme k dispozici materiál, šlo ovšem vzhledem k posunům zastavěné plochy o několik následných osad. Dosavadní označení osady I a II je nutno chápat jen pomocně, z hlediska postupu výzkumu, neboť v obou jsou zřejmě objekty současné a mohly tudíž patřit pouze různým velkorodinám, patronymiím a později snad již i malým rodinám téže sousedské občiny.

Sledování pozůstatků časně slovanského osídlení na břeclovském katastru (obr. 1A), i když jde o jednotku pozdní a umělou, protaženou podél řeky Dyje v severojižním směru do délky 15 km a širokou místy necelý kilometr, jinde maximálně 5,5 km, naznačuje na jedné straně relativní nakupení časně slovanských osad — ovšem jen ve srovnání s jinými současnými katastry — na druhé straně ukazuje, že i mezi dosud zjištěnými osadami a jejich nezbytnými plužinami mohly zůstat značné plochy neosídlené a nevzdělávané. Pohansku nejbližší časně slovanská osada ve Štoglově jámě u Poštorné (*Novotný 1956*) byla vzdálena vzdušnou čarou asi 2,5 km severozápadně a nacházela se na druhém břehu řeky Dyje. Jiné sídliště signalizované objevem žárového pohřebiště s 33 hroby v trati Přední Čtvrťky u Staré Břeclavi (*Podborský 1961*) se nachází asi 5 km severně od Pohanska a asi 3,5 km severovýchodně od Štoglovy jámy. Další časně slovanskou osadu prozrazuje žárové pohřebiště v lese Trnava (*Poulik 1948/50*, 32—37), ležící od Pohanska jihojihovýchodně ve vzdálenosti asi 6 km. I když uvedené časně slovanské osady (obr. 1) se patrně ve všech

svých vývojových fázích zcela nekryly, je velmi pravděpodobné, že aspoň po jistou dobu byly současné. Vycházíme-li z toho, že osady byly nevelké a že vedle orné půdy zaujímající kolem 50—60 ha jejich celé hospodářské zázemí s pastvinami představovalo prostor o průměru 1,5 km, tj. kolem 180 ha (*Pleinerová 1975*, 18—20), mohli bychom mezi Pohanskem a krajními nalezišti v severojižním směru předpokládat ještě nejméně dvě osady i při ponechání značného území neosídleného a neobhospodařovaného. Zda se tyto osady seskupovaly ve větší společenské jednotky, jak o tom uvažují polští archeologové (*Podwińska 1971*), nevíme, je to však pravděpodobné. Sotva ovšem mohlo jít o patronymie v tom smyslu jak v duchu názorů *Kosvenových* (*1963b*, 99) interpretuje I. P. Rusanova skupiny drobných sídlišť s keramikou pražského typu na řece Tětěrevi, vzdálených navzájem 5 až 7 km (*Rusanova 1976*, 49). Mohla-li taková situace přežívat v oblasti slovanské pravlasti, sotva ji můžeme předpokládat u Slovanů usazujících se v nových historických sídlech, kde musel v důsledku překonaných pohybů a styku s původními obyvateli převládnout teritoriální princip v organizaci společnosti.

V. Soupis objektů a nálezů

V předloženém soupise je ponecháno původní číslování objektů jak bylo stanoveno v průběhu výzkumu bez ohledu na chronologické zařazení, odděleně v jednotlivých řezech valem, na sídlišti v lesní školce a na zkoumaném úseku severovýchodního předhradí. Proto jsou v pořadí čísel objektů mezery a pouze shodou okolností nedošlo k jejich opakování, i když numerace byla prováděna v každém zkoumaném úseku zvlášť, vždy od počátku. Aby nedošlo v budoucnu k nedorozumění, je v soupise za číslem objektu uvedena jeho bližší poloha. Jde buď o číslo řezu valem s rokem výkopu (val III/1965, val XII/1966, val XIV/1975) nebo číslo čtverce v lesní školce (např. LŠ 1974, B 71—59) či na severovýchodním předhradí, rovněž s rokem výkopu (např. SVP 1977, B 68—58). Byl-li objekt objeven pod valem, pak je uvedeno, zda se nacházel přímo pod hradbou, nebo na vnější či vnitřní straně valu. Koordináty jednotlivých objektů lze vyčíst z čísel na okrajích plánů osady II (obr. 2, 23, 24).

Vzhledem k tomu, že každý objekt je vyobrazen v půdorysu a řezu a někdy i ve fotografickém záběru, jsou jejich popisy jen velmi stručné a omezují se ponejvíce na vyjádření kresebně nezachytitelných zvláštností nálezové situace a na uvedení rozměrů. Z inventáře jsou podrobněji popsány jen celé nádoby, jejich větší části a drobné předměty; střepy jsou charakterizovány jen sumárně s tím, že nejvýznačnější kusy jsou vyobrazeny. Inventární čísla vyobrazených předmětů jsou vypsána v textu pod obrázky.

V popisech jsou používány zkratky pro délku {d}, šířku {š}, hloubku {hl}, průměr {p}, výšku {v}, průměr okraje {po}, průměr výdutě {pv}, průměr dna {pd} a pro vedlejší světové strany {SV, JZ, VSV apod.}.

OBJEKT 1 (val XII/1966, vnější strana; obr. 3:1; tab. II:1)

Nacházel se na vnějším úpatí valu (mezi 1.—5. m řezu XII, téměř přes celou jeho šíři, v hloubce 60 cm), tedy již v prostoru SV předhradí. — Mělká jáma téměř lichoběžníkovitého tvaru (d 380 cm, š 300 cm, hl 30 cm) s více či méně zešíkmenými stěnami přecházejícími plynule v rovné dno. 20 cm jižně od objektu se nacházela kúlová jamka (p 36 cm, hl 21 cm), která mohla souviset s konstrukcí střechy. V SZ rohu byly na ploše asi 1 m² rozhozeny drobnější kameny, patrně z obložení ohniště. Kruhová skupina větších kamenů (p 50 cm) souvisela s pozdějším středohradištním zásahem. Ve dně objektu se nacházely při západní straně dvě a při severní straně jedna kúlová jamka. Přes východní část objektu probíhal palisádový žlábek. Objekt byl patrně obydlím. Ve výplni objektu se našlo 10 zvířecích kostí a 123 střepů. Mezi střepy byla horní část nezdobeného hrnce s téměř vodorovně seříznutým okrajem (obr. 3:5), dále tři fragmenty s téměř kolmými a kuželovitě

seříznutými okraji (obr. 3:2, 4, 6), střepey se silněji vyhnutými a s kuželovitě seříznutými (obr. 3:7) nebo zaoblenými okraji (obr. 3:3, 8). Dna vesměs rovná nebo slabě klenutá jevila vnitřní zaoblení, většinou se ztenčovala více než stěny (obr. 3:10—13); nápadné mezi nimi bylo dno z velké nádoby (pd 15 cm) silné 4 cm (obr. 3:9). Všechny střepey byly vyráběny nálepem a byly nezdobené.

OBJEKT 3 (val XII/1966, vnitřní strana; obr. 4:1; tab. IV:5)

Nacházel se na vnitřním úpatí valu (mezi 25.—27. m, asi ve středu řezu XII) a souvisel tedy se sídlištěm v lesní školce. Obdélníkovitá jáma s kolmými stěnami a s rovným dnem (d 250 cm, š 65 cm, hl 50 cm). Delší osou orientována ve směru ZSZ-VJV. V JZ a v SV rohu byly zjištěny stopy po kúlových jamách. — V záspy byly 2 zvířecí kosti a 34 střepeů (1).

1. Převaha střepeů je nezdobená, pouze 7 střepeů (z toho 4 pocházejí z jedné nádoby) je zdobených ostře rytými hřebenovými vlnovkami a rýhami (obr. 4:2). Dva okrajové střepey jsou silněji vyhnuté a zaoblené (po 16 cm; obr. 4:3, 4), dva zlomky den byly vně klenuté.

OBJEKT 3/4 (val III/1965, vnitřní strana; obr. 4:5)

Objekty se nacházely při SZ okraji výkopu, na 21. a 22. m, v hloubce 103—120 cm. Byly prozkoumány jen částečně, neboť zasahovaly do neprokopané plochy (obr. 4:5, 5a).

Objekt 3 byl pravoúhlu jamou zasahující do výkopu rohem vyčnívajícím 1 m od okraje; zachycená délka stran činila 150 cm, hloubka 39 cm. Objekt 4 byl rovněž pravoúhlu jamou, která zasahovala do výkopu obdélníkovitou částí (d 160 cm, š 80 cm, hl 35 cm), jejíž delší strana byla rovnoběžná s okrajem výkopu. Oba objekty se navzájem téměř celou plochou překrývaly, jejich následnost však nebylo možné zjistit.

Při JZ okraji objektu, asi 12 cm nad úrovní podloží, byla nalezena rozdrčená nádoba (1), ve výplni bylo 5 střepeů pocházejících z hrnce (2) a z talíře (3).

1. Štíhlý soudkovitý hrnec s vyhnutým a kuželovitě seříznutým okrajem, s masívním, pravidelnou a nezdobenou výduť a s rovným dnem zevnitř zaobleným. V hlíně drsný písek, na povrchu jemnější vrstva. V horní polovině tmavošedá, ve spodní hnědá. O nálepové výrobní technice svědčí svislé shlazování na povrchu a šikmé otisky prstů zevnitř. V 20,7 cm; po 15,6 cm; pv 17,5 cm; pd 9 cm; obsah 2,9 l; inv. č. 60996; obr. 4:6; tab. VI:5.

2. Velký šedohnědý střepe z horní části nezdobeného v ruce vyrobeného hrnce s vodorovně seříznutým okrajem. V hlíně drobný písek a kaménky, na povrchu jemnější přeliv. Uvnitř svislé stopy po shlazování. Po 20 cm; pv 23 cm; zach. v 12 cm; inv. č. 61093.

3. Zlomek zaobleného okraje hliněného talíře. V 2,5 cm; po neměřitelný; inv. č. 61094; obr. 4:7.

OBJEKT 4 (val XIV/1975, vnější strana; obr. 5:1)

Nacházel se 2—4 m před čelní kamennou plentou hradby, mezi 12.—14. m řezu, při jeho SZ profilu, pod nějž zasahoval, v hloubce 130—140 cm. Nepravidelně lichoběžníkovitá část jámy (d při okraji výkopu 185—195 cm; š 175 cm) s mírně zešikmenými stěnami a s vanovitým dnem (hl 40—50 cm); na jižní straně měla nepravidelný výstupek (d 120 cm; š 50 cm; hl 10 cm). Výplň objektu byla sytě černá, sazovitá, s drobnými kameny; v SZ části byla oddělena od hlinité destrukce hradby 7—10 cm silnou šedozelenou jílovitou mezivrstvou, proklesávající do objektu a vyklíňující se oboustranně nad pohřbeným humusem. Výplň byla vybírána nejdříve v šíři 1 m při SZ profilu, kde se pod zmíněnou mezivrstvou nacházely jen časně slovanské střepey. V JV cípu objektu, zejména v jeho mělké části, byla mezivrstva narušena pozdějším zásahem, a proto se zde nacházela i středohradištní keramika.

Ve výplni objektu bylo nalezeno 63 zvířecích kostí, zlomky žernovu (1), kování vědra (2), přeslen (3), nádoba (4) a 162 střepů, z toho 28 velkomoravských a 134 časně slovanských (5), mezi nimiž byl i jeden střep zdobený (inv. č. 123884), patřící k několika střepům z jedné nádoby (6), nalezeným v šedém pohřbeném humusu pod destrukcí opevnění nad výplní obj. 6; do objektu 4 se tyto střepy dostaly zmíněným pozdějším — snad recentním — zásahem spolu se střepy velkomoravskými.

1. Jedenáct zlomků kamenného žernovu; na jednom stopa po středovém otvoru (p 6 cm). Inv. č. 123871—3.

2. Fragment masivního závěsného kování z vědra. D 2,9 cm; š 2,3 cm; síla 0,5 cm; inv. č. 123870; obr. 5:2; tab. VIII:9.

3. Zlomek dvoukónického přeslenu z bíložedého kamene. V horní polovině je zdoben třemi vodorovnými rýhami, pod nimiž je řada svislých rýh, směřujících ke střední hraně. Též základna je zdobena rytým kroužkem. P 2,8 cm; p základny 1,9 cm; p otvoru 0,9 cm; inv. č. 123874; obr. 5:3; tab. VIII:13.

4. Sítulovitý hrnec klasického pražského typu s krátkým, kolmým, ztenčeným a zaobleným okrajem, s tenkostěnnou poněkud nepravidelnou výdutí a s klenutým, uvnitř zaobleným dnem. Nezdobený. V hlíně písek a kaménky. Povrch hladký, šedo-hnědý. Vyroben nálepem. Dobře vypálen. Zachován celý profil, doplněn ze dvou třetin. V 15,8 cm; po 9,5 cm; pv 13,4 cm; pd 6,3 cm; obsah 1,1 l; inv. č. 123721; obr. 5:4; tab. VI:1.

5. Časně slovanské střepy, pocházející z nezdobených v ruce hotovených nádob, s okraji téměř kolmými nebo slabě vyhnutými, zaoblenými nebo kuželovitě seříznutými (obr. 5:6—11), se slabě klenutými dny uvnitř přecházejícími více či méně zaobleně ve stěny.

6. Širší hrncovitá mísa s téměř kolmým vodorovně seříznutým okrajem, s poměrně pravidelnou výdutí. Těsně pod okrajem je vyryt výzdobný pruh složený ze dvou hřebenových pásů vzdálených navzájem asi 2,8 cm, mezi nimiž jsou překříženě ryté šikmé pásy rýh, vytvářejících kosodélníkovitá a trojúhelníkovitá pole, v jejichž středu je hřebenový vpich. Hnědá až šedo-hnědá. V hlíně je drsný písek a slída. Povrch hladký. Po 16 cm; pv 19,8 cm; zach. v 10 cm; inv. č. 125047 + 123884; obr. 5:5.

OBJEKT 5 (val XIV/1975, vnější strana, zčásti pod hradbou; obr. 6:1; tab. IV:3)

Nacházel se ve 14.—15. m řezu, asi 0,5 m od SZ profilu, v hloubce 140—160 cm. Lichoběžníkovitá jáma (d 170 cm; š 120—135 cm; hl 6 cm) v JZ rohu porušovaná žlábkem (š 10 cm, hl 5 cm), směřujícím šikmo k čelu hradby. V severní části rovného dna se vyrýsoval kruhový obrys (p 100 cm) obilnice se zúženým hrdlem (p 80 cm) a hrůškovitým spodkem (max. p 120 cm, hl 85—90 cm). Na jižní straně obilnice se vyrýsovaly dvě kúlové jamky (K 1 — p 20 cm, hl 13 cm; K 2 — p 20 cm, hl 25 cm), související zřejmě s přestřešením obilnice. — Ve zvrstveném zásypu obilnice bylo nalezeno 22 zvířecích kostí, zlomek pražnice, uhlíky a 22 střepů (1).

1. Střepy byly většinou nezdobené, silnostěnné, z hrubého materiálu, s hlazeným povrchem, z nádob hotovených v ruce. Dva okrajové střepy byly značně vyhnuté, jeden kuželovitě a druhý vodorovně seříznutý, na jednom byl reparační otvor (obr. 6:6, 7). Ze čtyř den bylo jedno klenuté a tři rovná (z nich jedno vně rozšířené a s obvodovým výstupkem — obr. 6:4, 5). Pouze dva drobné střípky byly zdobené, jeden nepravidelnými křížujícími se hřebenovými rýhami (obr. 6:3), druhý jednoduchými vlnicemi (obr. 6:2); není vyloučeno, že jde o pozdější příměs.

OBJEKT 6 (val XIV/1975, vnější strana; obr. 7:1; tab. IV:1)

Nacházel se 2,5 m před čelní stěnou hradby, na 10.—12. m střední části řezu, v hloubce 110—125 cm. Nepravidelně oválná jáma (d 270—310 cm, š 130—170 cm) orientovaná delší osou přibližně ve směru JJZ—SSV. Na SZ straně z ní vybíhal úzký výčně-

lek k obj. 4 a na severní straně s ní splývala kruhová skvrna (p 100—110 cm), označená jako obj. 6a. Po vybrání záspy se ukázalo, že objekt byl mělký (hl 8—12 cm) se zešikmenými stěnami a s vanovitým dnem. V něm se ukázaly na JZ straně dvě mělké zahloubeniny (1. v podobě L o rozměrech 65×38 cm, hl 7 cm pod dnem objektu, 22 cm pod podloží; 2. protáhle ledvinovitá, d 95 cm, š 25—37 cm, hl 25 cm), z nichž druhá se proti ostatním vyznačovala sytě tmavým zbarvením a byla snad výsledkem recentního zásahu; na severní straně byla třetí oválná zahloubenina (38×20 cm, hl 12 cm). — Ve výplni objektu bylo 17 zvířecích kostí a 57 střepů (1).

1. Mezi střepy byly 2 s vyhnutými okraji [zaoblený a kuželovitě seříznutý], 2 střepy zdobené (jeden s dvěma hřebenovými vlnkami — obr. 7:2, další dvojicí svislých rýh) a zlomky jednoho klenutého a čtyř rovných den (obr. 7:3, 4).

OBJEKT 6a (val XIV/1975, vnější strana; obr. 7:1, 1b; tab. IV:1)

Nacházel se asi 4,5 m před čelní stěnou hradby, na 10.—11. m řezu, 1,5 m od jeho SZ profilu, v hloubce 120 cm. Obilnice téměř kruhového půdorysu (p 100—110 cm) a hruškovitého profilu (hl 75 cm). Hrdlo (v 25 cm) se směrem nahoru nálevkovitě rozevívá, pod ním se jáma silně rozšiřuje a ke dnu se stěny obloukovitě sbíhaly. Dno je rovné, užší než ústí (85—90 cm). — V tmavohnědé výplni byly 4 zvířecí kosti, zlomek hřebene (1) a 48 střepů (2).

1. Zlomek kostěné bočnice z trojdílného hřebene. Je lichoběžníkovitý, jednostranně vyklenutý. Obvod je zdoben dvojicí rýh. Na jedné straně jsou stopy po nařezávání zubů, tzn. že hřeben byl jednostranný. D 2,8 cm; max. š 1,7 cm; inv. č. 124075; obr. 7:8; tab. VIII:1.

2. Ze čtyř okrajových střepů byl jeden kuželovitě seříznutý se šikmými záseky na ukončení (obr. 7:7), tři zaoblené (obr. 7:6). Jeden střep byl neuměle zdoben pásem rýh a hřebenovou vlnicí (obr. 7:5). Ze tří zlomků den byla dvě slabě klenutá a jedno rovné.

OBJEKT 11 (val XIV/1975, vnitřní strana; obr. 7:9; tab. IV:4)

Nacházel se asi 3,5 m od vnitřní dřevěné stěny hradby, na 24.—26. m řezu, 1,5—2 m od jeho JV profilu, v hloubce 120—140 cm. Obdélníkovitá jáma (d 240 cm, š 107 cm, hl 30 cm) s mírně zešikmenými stěnami a s rovným dnem, orientovaná delší osou téměř ve směru S—J. V těsné blízkosti východní podélné stěny objektu byly dvě velké kúlové jámy (K 1: p 58 cm, hl 39 cm; K 2: p 43 cm, hl 18 cm), z nichž v první byl kámen, v druhé střep. Není jasné, zda tyto kúlové jámy s objektem funkčně souvisely. Výplň vlastního obj. 11 byla kompaktní, šedá, a obsahovala 8 zvířecích kostí, zlomek pražnice a 17 střepů (1).

1. Ze 4 okrajových střepů byly 2 zaoblené [na jednom výzdoba z vodorovných rýh a hřebenových vlnic — obr. 7:11] a 2 kuželovitě seříznuté (jeden zdoben jako výše uvedený — obr. 7:10; tab. VIII:15). Ze zdobených střepů z výdutí bylo 6 zdobeno pravidelnými hřebenovými vlnkami (obr. 7:14) a na 3 z nich jsou i vodorovné rýhy. Z den je jedno celé klenuté (patrně středohradištní ze sousedního objektu 10), fragmenty dalších dvou jsou k celkové charakteristice příliš drobné. Celkem působí keramika z tohoto objektu dojmem vyspělé starohradištní.

OBJEKT 12 (val XIV/1975, vnitřní strana; obr. 8:1, 1d; tab. IV:4)

Nacházel se 5 m od vnitřní dřevěné stěny hradby, na 24.—26. m uprostřed řezu, v hloubce 110—130 cm. Lichoběžníkovitá jáma (d 160 cm, š 85—100 cm, hl 10—12 cm) orientovaná delší osou ve směru S—J. Na severní zaoblené straně přecházela v kruhovitý útvar (p 80 cm). Podélná část má stěny kolmé a dno na jižní straně rovné a na severní straně vanovité; kruhová část má mísovitý profil (hl 12 cm).

V tmavošedém záspy se našly 2 nezdobené silnostěnné střepy z písčitého materiálu, s hlazeným povrchem a se stopami shlazování na vnitřní straně. Pocházejí z jedné starohradištní nádoby.

Objekt 12 splýval na jižní straně s hlubším časně slovanským objektem 19 a na SZ straně se ho dotýkal velkomoravský objekt 37. Ve výši 50 cm nad SZ částí objektu 12 ležely v původní poloze zbytky pražnice (85×60 cm), porušené zřejmě později velkomoravským objektem 37. Pražnice ležela na původním povrchu z období velkomoravského a byla překryta destrukcí hradby v síle 55—65 cm (obr. 1d). Tento fakt nasvědčuje, že obj. 12 je předvelkomoravský.

OBJEKT 17 (val XIV/1975, vnitřní strana; obr. 8:1, 1a; tab. IV:4)

Nacházel se téměř 7 m od vnitřní dřevěné stěny hradby, na 28.—29. m řezu, při jeho JV profilu, v hloubce 90 cm. Jáma obdélníkovitého půdorysu (d 145 cm, š 123 cm), zabíhající zčásti pod JV okraj výkopu. Stěny byly mírně zešikmené, dno rovné (hl 37 cm). V západní polovině objektu, blíže JZ rohu, se již v hloubce 17 cmjevila kúlová jamka (p 33 cm, hl 19 cm) s kameny ve výplni. Ležela v jedné řadě s dalšími třemi jamkami rýsujícími se v podloží na úseku 3 m dlouhém (obr. 8:1). Při JV okraji výkopu se v rámci objektu rýsovala další kúlová jamka. — V zásypu obj. 17 se našly 3 zvířecí kosti, 5 zlomků mazanice, kus strusky, brousek (1) a 69 střepů (2).

1. Oválný kamenný brousek s jednou vyhlazenou stranou; d 7,6 cm; max š 4,4 cm; síla 1,3 cm; inv. č. 124455; obr. 8:7.

2. Z nalezených střepů byly 4 okrajové, z toho 3 zaoblené (obr. 8:3, 8) a z nich jeden větší zdobený hřebenovými rýhami a vlnicí (obr. 8:2; tab. VII:10) a jeden kuželovitě seříznutý se záseky na okraji (obr. 8:9). Z 19 zdobených střepů jsou na dvou guirlandovité (obr. 8:5) a na šesti obyčejné neumělé hřebenové vlnice a vodorovné rýhy (obr. 8:4), na 10 jsou jen stopy hřebenových rýh. Z osmi den je jedno celé klenuté (obr. 8:10), dvě rovná, ostatní fragmenty jsou nevýrazné.

OBJEKT 18 (val XIV/1975, vnitřní strana, obr. 8:1, 1b; tab. IV:4)

Nacházel se asi 5 m od vnitřní dřevěné stěny hradby, na 26.—28. m řezu, asi 0,5 m od JV profilu, v hloubce 90—120 cm. Jáma obdélníkovitého půdorysu orientovaná delší osou ve směru S—J, s kolnými stěnami a s vanovitým dnem (d 153 cm, š 120 cm, hl 23 cm). Při SZ straně byla ve dně kúlová jáma (p 40 cm, hl 6 cm), která se rýsovala ve výplni již v úrovni podloží, tzn. že byla mladší než objekt 18. — Ve výplni objektu se našly 4 zvířecí kosti a 23 střepů (1).

1. Mezi střepy byla horní část hrnce s mírně vyhnutým a zaobleným okrajem (po 24 cm) zdobeného neumělou hřebenovou vlnicí mezi dvěma pásy hřebenových rýh (obr. 9:1; tab. VII:9). Mezi 6 zdobenými střepy byly na jednom svislé svazky rýh a pás vodorovných rýh (obr. 9:2), na jednom zbytky vlnice, na ostatních jen vodorovné rýhy. Ze dvou den bylo jedno celé rovné (obr. 9:4) a jede fragment klenutý (obr. 9:3).

Objekt 18 splýval svým obrysem v úrovni podloží s objekty 17, 19 a 12; s prvými dvěma je spojovala mělká segmentovitá zahlobenina (d 120 cm, š 100 cm, hl 10—15 cm).

OBJEKT 19 (val XIV/1975, vnitřní strana; obr. 8:1, 1e)

Ležel asi 6 m od vnitřní dřevěné stěny hradby, na 27. a 28. m řezu, asi 1 m od SZ profilu, v hloubce 100—120 cm. Jáma oválného půdorysu (d 175 cm, š 145 cm), orientovaná delší osou ve směru Z-V. Na západní a jižní straně se v ní vytvářel v hloubce 10—15 cm 20—40 cm široký stupeň; v této hloubce jáma nabývala téměř kruhového půdorysu (p 137 cm). Její stěny byly šikmé a dno mísovité (hl 55—60 cm). Na východní straně byla u dna do stěny vdlabána píčka (d 23 cm; š 26 cm; v 14 cm), jejíž boky tvořily dva velké kameny postavené na hranu a zadní stranu rovněž dva menší kameny; vlastní topeniště měřilo 15×12 cm a mělo silně vypálené dno. Na kontrolním bloku bylo patrné, že výplň byla do hloubky asi 30 cm sytá černá, popelovitá, prosycená uhlíky, a hlouběji byla šedožlutá (obr. 8:1e). — Ve výplni se našlo 23 zvířecích kostí, fragment okraje pekáče, uhlíky a 48 střepů (1).

Panoramatický pohled na výzkum sídlištního areálu v lesní školce

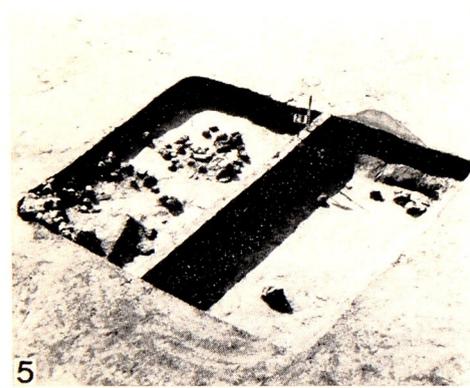
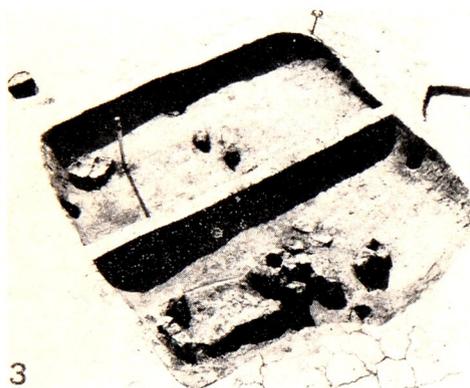
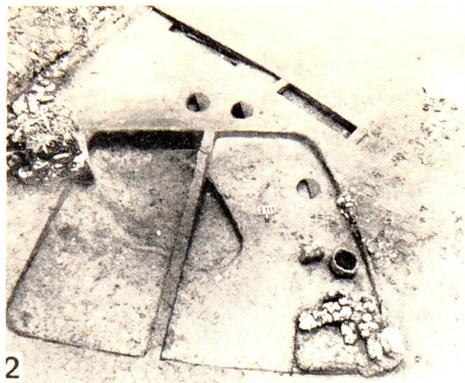

2

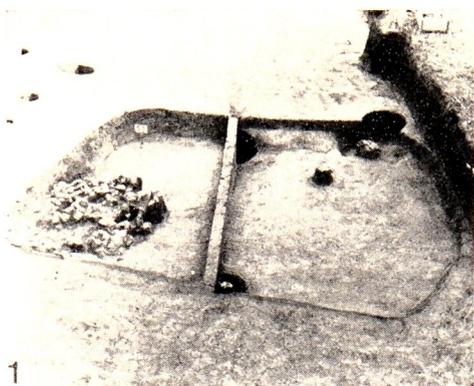

3

Tab. 1. Břeclav-Pohansko. Celkový pohled na výzkum sídlištní aglomerace v lesní školce v roce 1974 od severovýchodu [1]; pohled na jihovýchodní [2] a severozápadní část [3] výkopu tamtéž od severozápadu. Foto: L. Zelinka — J. Špaček.

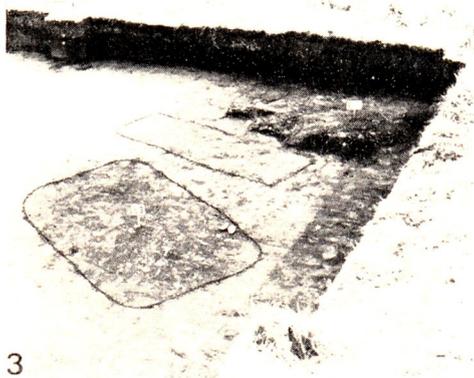
Tab. II. Břeclav-Pohansko. Časně slovanská obydlí. 1 — obj. 1 (val XII/1966); 2 — obj. 111 (SVP 1977); 3, 4 — obj. 25 (LŠ 1974); 5, 6 — obj. 28 (LŠ 1974). Foto: S. Ševčík — L. Zelinka — Z. Měřínský — B. Dostál — J. Špaček.

1

2

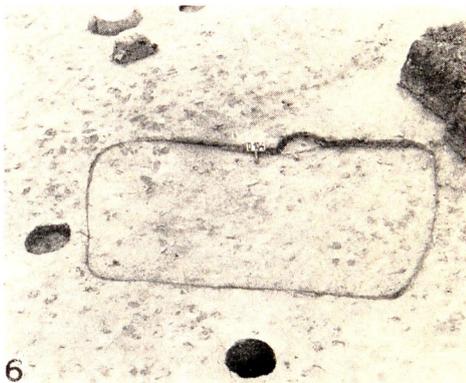
3

4

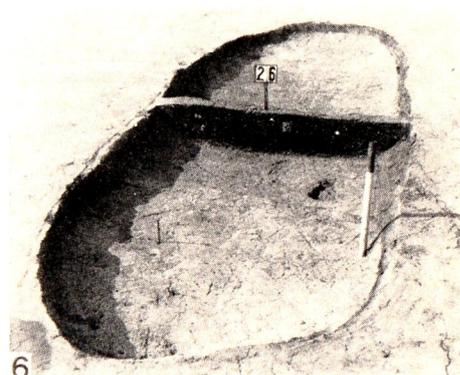
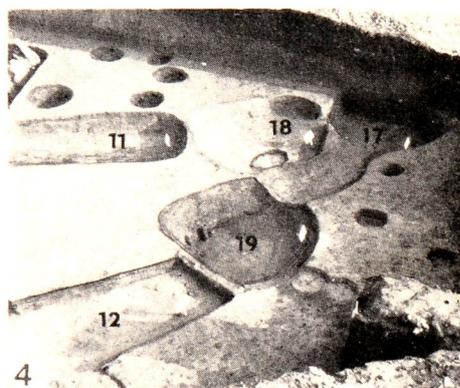
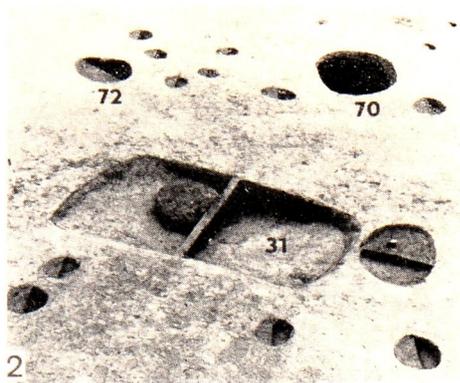

5

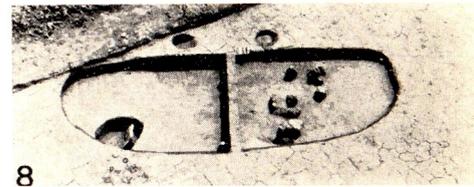
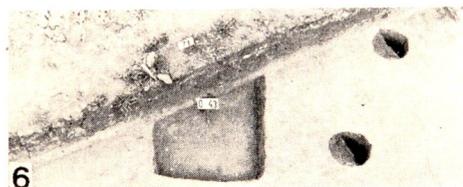
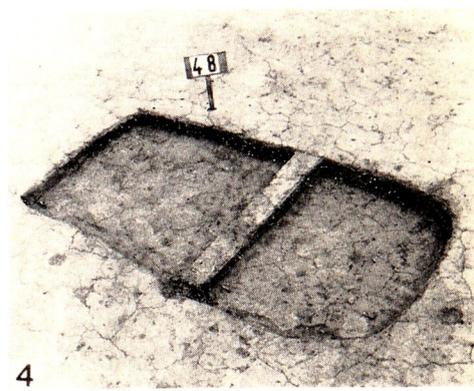
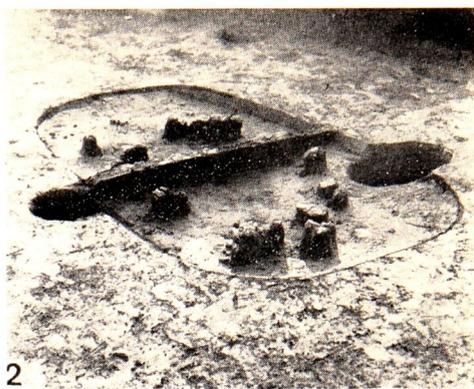

6

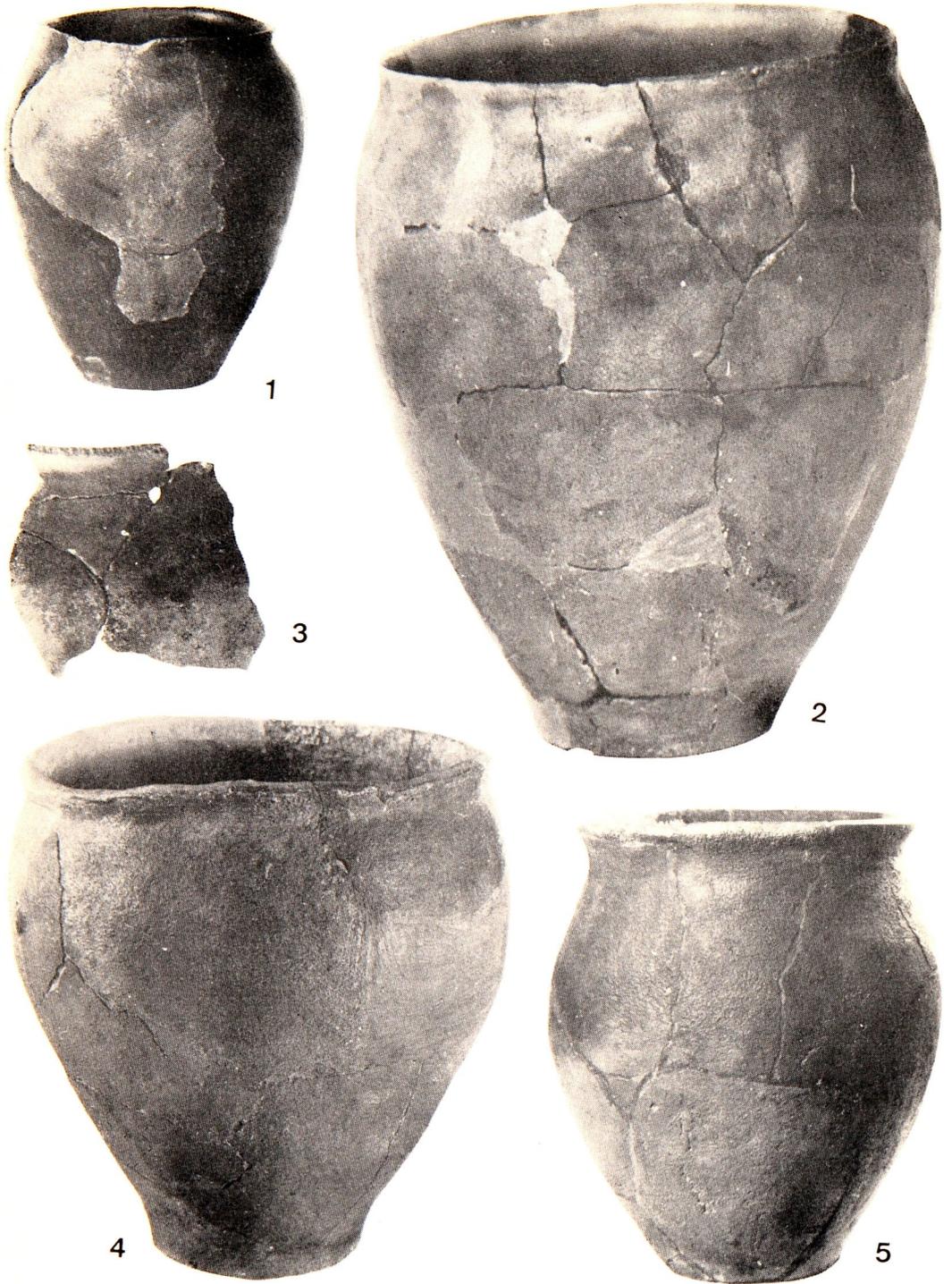
Tab. III. Břeclav-Pohansko. Časně slovanská obydlí (1–4) a hospodářské zahloubené stavby (5–6). 1, 2 — obj. 50 [LŠ 1974]; 3 — rýsující se obj. 63, 66 a mezi nimi hrob 18 [LŠ 1974]; 4 — ruiny kamenné pece v zemnici 66 [LŠ 1974]; 5 — obj. 103 [SVP 1977]; 6 — obj. 104 [SVP 1977]. Foto: L. Zelinka — Z. Měřínský — B. Dostál — J. Špaček.

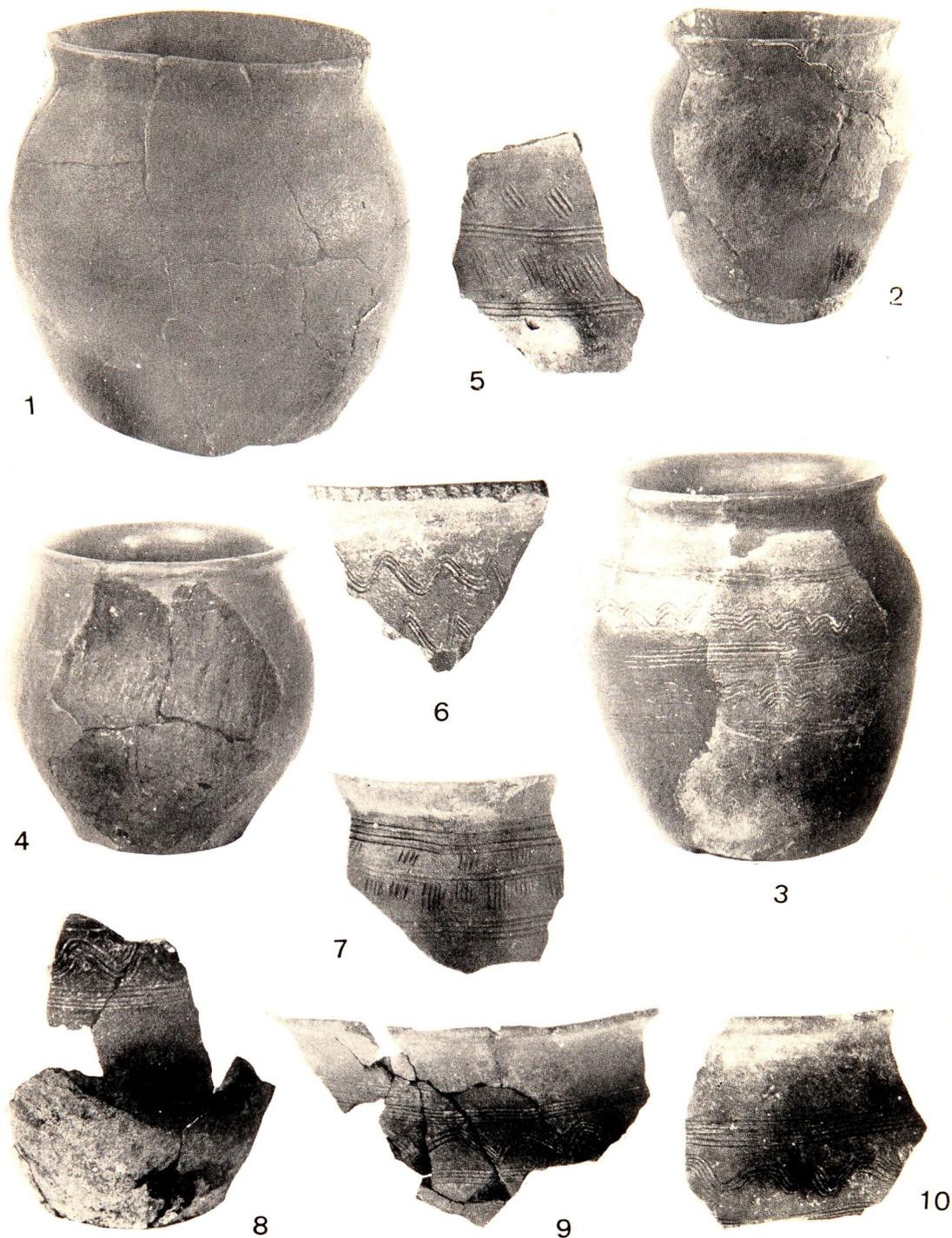
Tab. IV. Břeclav-Pohansko. Časně slovanské hospodářské zahloubené stavby (1, 2), obilnice (2, 3) a jámy (4–6). 1 — obj. 4 (v pozadí) a obj. 6 (v popředí) s obilnicí 6a uprostřed (val XIV/1975); 2 — povrchová hospodářská křulová stavba 31 s jámou a dosud neotevřenou obilnicí v popředí a s obilnicemi 70 a 72 v pozadí (LŠ 1974); 3 — obilnice č. 5 (val XIV/1975); 4 — obj. 12, 17, 18, 19 (val XIV/1975); 5 — obj. 3 (val XII/1966); 6 — obj. 26 (LŠ 1974). Foto: B. Dostál — J. Špaček.

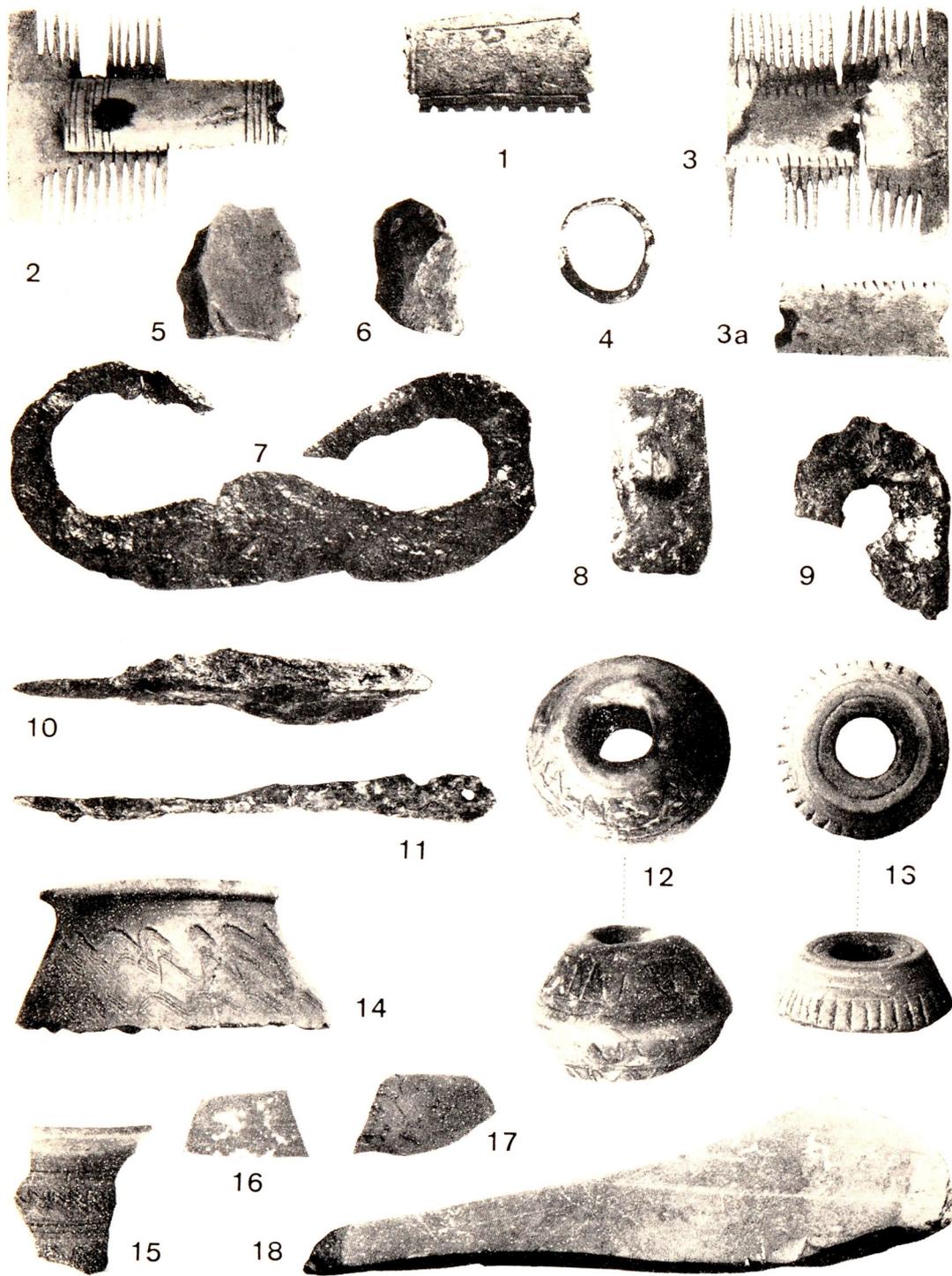
Tab. V. Břeclav-Pohansko. Časně slovanské jámy. 1 — obj. 63 (LŠ 1974); 2 — obj. 69 (LŠ 1974); 3 — obj. 117 (SVP 1977); 4 — obj. 48 (LŠ 1974); 5, 6 — obj. 43a, část vykopaná v roce 1974 a 1978; 7, 8 — obj. 68, část vykopaná v roce 1974 a celý objekt prozkoumaný v roce 1978. Foto: Z. Měřínský — B. Dostál — J. Špaček.

Tab. VI. Břeclav-Pohansko. Časně slovanská nezdobená keramika z obj. 4 [1], 3/4 [5], 40 [4], 50 [3] a 103 [2]. Velikost 1/3. Foto: S. Ševčík — L. Zelinka — J. Špaček.

Tab. VII. Břeclav-Pohansko. Časně slovanská nezdobená [1–2] a zdobená [3–10] keramika z obj. 25 [1], 50 [2, 3, 8], 26 [5], 17 [10], 18 [9], 19 [7], 48 [6] a 104 [4]. Velikost 1/3. Foto: L. Zelinka — J. Špaček.

Tab. VIII. Břeclav-Pohansko. Časně slovanská osada II. Zlomky kostěných hřebenů z obj. 6a [1], 50 [2], 69 [3, 3a], bronzová náušnice z obj. 63 [4], křesací úštěpy z obj. 69 [5] a 70 [6], železná ocílka z obj. 26 [7], železný pásek z obj. 103 [8], zloemek závěsného kování vědra z obj. 4 [9], trojhrbitá šipka z obj. 28 [10], železný hrot z obj. 116 [11], kamenné přesleny z obj. 25 [12] a 4 [13], brousky z obj. 26 [16], 31 [18], 116 [17] a starohradištní keramika z obj. 69 [14] a 11 [15]. Velikost 1/1 (1–10, 12, 13), 1/2 (11), 1/3 (14–18). Foto: J. Špaček.

1. Mezi střeby byly 4 okraje — všechny mírně vyhnuté a zaoblené; ze 2 se dá rekonstruovat horní část nádoby zdobené 3 pásy hřebenových rýh, mezi nimiž jsou svislé svazky rýh (po 15 cm; obr. 9:9; tab. VII:7). Z 9 zdobených střeby patří 2 k výše popsaným fragmentům s kazetovým ornamentem, 4 střeby patří z jedné nádoby jsou zdobené neumělou hřebenovou vlnkou a vodorovnými rýhami (obr. 9:7, 8), na 2 jsou jen vodorovné rýhy a na 2 jednoduchá vlnice a vodorovné rýhy. Podařilo se též slepit větší část nezdobené výdutě z hrnce s klenutým dnem (pd 11 cm; pv 25 cm; zach. v 16 cm; obr. 9:5); další celé dno je rovněž klenuté (pd 8 cm; obr. 9:6) a 3 fragmenty z den jsou neurčitelné.

OBJEKT 22 (val XIV/1975, pod hradbou; obr. 10:1)

Ležel na 20.—21. m řezu, v hloubce 180 cm, přímo pod hradbou. Obdélníkovitá jáma se zaoblenými rohy, se slabě zešikmenými stěnami a s rovným dnem (d 100 cm, š 65 cm, hl 4 cm), vyplněným z větší části velkou kúlovou jamou (p 40 cm, hl 15 cm), která mohla souviset s konstrukcí vnitřní dřevěné stěny hradby a objekt zřejmě porušovala. Stratigrafie naznačuje, že objekt je předvelkomoravský. — V jeho zá-sypu se našla jedna zvířecí kost a 3 střeby (1).

1. Jediný střeby byl zdoben pásem rýh a neumělou hřebenovou vlnicí (obr. 10:2). Ostatní byly nezdobené.

OBJEKT 23 (val XIV/1975, pod hradbou; obr. 10:3)

Ležel na 18. m řezu, v hloubce 2 m, těsně při SZ profilu. Původně se jevil jako část obdélníkovité skvrny (d 57 cm, š 65 cm), ale po vybrání 10—12 cm zá-sypu se ukázalo kruhové hrdlo (p 60 cm) obilnice hruškovitého profilu (hl 75 cm, max. š. 100 cm). Její zbytek byl zachycen v roce 1976 v sousedním řezu XV. — Ve výplni byly 4 zvířecí kosti a 12 střeby (1).

1. Z nalezených střeby byly dva zdobené, jeden neumělými hřebenovými vlnicemi a pásy rýh (obr. 10:4), druhý hřebenovou klikatkou (obr. 10:5). Ze 4 den jsou dvě rovná, jedno klenuté a dvě jsou na vnějším obvodu rozšířená.

OBJEKT 25 (LŠ 1974, B 65/66—64/65; obr. 11:1; tab. II:3, 4)

Zemnice téměř čtvercového tvaru (délka stěn: SZ a JZ 200 cm; SV 190 cm; JV 206 cm) orientovaná rohy k SZS, JVJ, JZJ se vyrýsovala na žlutošedém podloží v hloubce 75 cm šedým až šedočerným zá-sypem s kousky mazanice, střeby a přepálenými kameny; v SZ rohu vystupoval kamenný obklad otopného zařízení. V SZ stěně byl výklenek (d 102 cm, š 18 cm) u západního rohu; podobný výklenek (d 104 cm, š 32 cm) byl i u jižního rohu v JZ stěně; jeden z nich zřejmě označoval vchod. Stěny byly mírně zešikmené, dno rovné (14 cm pod úroveň podlaží). Vyrýsovalo se v něm 8 kúlových jamek, z nichž K 1 (oválná, šikmo zahloubená, p 20 × 24 cm; hl 30 cm) v polovině JZ stěny a K 2 (kruhová, p 14 cm, hl 5 cm) v polovině SV stěny zůstaly po sochách nesoucích hřebenovou vaznici střeby. Další jamky byly drobnější (K 3: zahrocená; p 9 cm; K 4: p 18 × 12 cm, hl 9 cm; K 5: p 8 cm, hl 7 cm; K 6: p 12 cm, hl 7 cm; K 7: p 7 cm, hl 8 cm; K 8: p 8 cm, hl 8 cm) a nacházely se podél SV a JZ stěny; zůstaly zřejmě po kúlech držících obložení stěn. Další tři jamky (K 9: p 19 × 25 cm, hl 10 cm; K 10: p 21 cm, hl 4 cm; K 11: p 23 cm, hl 3 cm) vně rohů zemnice (20—30 cm od nich) tvořily zřejmě hlavní oporu stěn na vnější straně.

V severním rohu se nacházely na ploše 76 × 31 cm zbytky ohniště; vlastní tope-niště (31 × 42 cm) tvořené propálenou mazanici bylo obloženo na kratších stranách silně propálenými kameny, z nichž část byla roztažena směrem k jihu.

Ve výplni se našlo 6 zvířecích kostí, 7 kusů mazanice, přeslen (1), horní část nádoby (2), jejíž zlomky ležely jižně od ohniště a ve východním rohu, a 55 střeby (3).

1. Šedavý dvoukónický kamenný přeslen (p 3,1 cm; v 2,2 cm; p otvoru 1 cm), zdobený v horní části vodorovnou rýhou, jednoduchou nepravidelnou vlnicí a dvojicí

rýh, ve spodní části nepravidelnou vlnicí, dvojicí rýh a další nižší vlnicí; část základny je odražena. (Inv. č. 105305; obr. 3, 3a; tab. VIII:12.)

2. Horní část nezdobeného soudkovitého hrnce s téměř kolmým zaobleným okrajem se slabými stopami po obtáčení a s poněkud nepravidelnou výdutí. V hlíně je písek a kaménky. Povrch je hlazený, jemně drsný. Tmavošedá, uvnitř nahnědlá. Uvnitř jsou vodorovné stopy po válečcích. Špatně vypálen. Slepen a z 1/3 doplněn. Zach. v 17,2 cm; po 14,2 cm; pv 18,4 cm; obr. 11:2; tab. VII:1.

3. Z dalších střepů je jeden okrajový, kuželovitě seříznutý, s obvodovými záseky (obr. 11:4), tři střepy jsou zdobené hřebenovými vlnicemi (obr. 11:5, 6) u dvou značně vyspělými, jeden střep je zdoben šikmými a vodorovnými svazky rýh (obr. 11:7), tři jen hřebenovými rýhami. Čtyři dna jsou slabě klenutá, z toho jedno celé (pd 10 cm, obr. 11:9), další rovné s otisky rýh, uvnitř vypouklé (obr. 11:8). Ostatní nezdobené střepy byly vesměs silnostěnné, některé hrubozrné, většina s hladkým povrchem.

OBJEKT 26 (LŠ 1974, B 67/68—63/64; obr. 12:1; tab. IV:6)

Oválná jáma (319 × 117 cm) s šikmými stěnami a s vanovitým dnem (hl 18 cm), v němž se u SZ okraje jevila kúlová jamka (p 20 × 13 cm, hl 4 cm). Vyrýsovala se v hloubce 58 cm na žlutošedém jílovitém podloží jako sytě černá skvrna prostouplá na povrchu drobnými vápencovými kameny. Vedle nich obsahoval sazovitý zásyp zrnka mazanice, uhlíky, 100 zvířecích kostí, fragmenty ulit, větší kus mazanice, 14 zlomků pražnice, ocílku (1), brousek (2) a 62 střepů (3).

1. Železná ocílka s rameny obloukovitě zahnutými k trojúhelníkovitě zesílenému středu. D 7,8 cm; max. š 2,4 cm; inv. č. 105463; obr. 12:2; tab. VIII:7.

2. Lichoběžníkovitý zlomek plochého kamenného brousku. D 5,8 cm; max. š 3,3 cm; síla 1,1 cm; inv. č. 105462; obr. 12:3; tab. VIII:16.

3. Mezi střepy bylo 8 zaoblených okrajů (obr. 12:4, 5). Z 11 zdobených střepů patřily tři k jedné dvoukónické nádobě zdobené řadami šikmých svazků rýh oddělených vodorovnými pásy (obr. 12:12; tab. VII:5). Další 3 střepy byly zdobené šikmými hřebenovými vpichy (obr. 12:8—10), jedním pásem kolmo řazených vpichů lemovaných oboustranně vodorovnými pásy rýh (obr. 12:7), 2 hřebenovými vlnicemi a vodorovnými rýhami (obr. 12:6), na 2 střepech byly pouze rýhy. Ze 3 den byla 2 klenutá, z toho jedno (pd 9,8 cm) značené plastickým mezikružím (obr. 12:11) a jedno rovné s hrubými otisky naspođu.

OBJEKT 28 (LŠ 1974, B 68/69—64/65; obr. 13:1; tab. II:5, 6)

Zemnice lichoběžníkovitého tvaru se zaoblenými rohy a se stěnami orientovanými S-J a V-Z (délka stěn: S 270 cm, J 305 cm, V 283 cm, Z 285 cm), s rohy směřujícími k vedlejším světovým stranám. Vyrýsovala se na šedožlutém jílovitém podloží v hloubce 50 cm velmi slabým šedohnědým odstínem, pouze ve středu (zhruba 1 m od okrajů) se jevílo šedé popelovité probarvení s uhlíky a zrnky mazanice; v SV rohu vystupovaly ze zásypu drobné kameny otopného zařízení. Na jižní straně, při JZ rohu — diagonálně proti otopnému zařízení — vytváří stěna obloukovitý výklenek (90 × 40 cm) patrně v místě vchodu. Po vybrání se ukázaly šikmé stěny a v podstatě rovné dno v hloubce 34—38 cm pokryté popelovitou udusanou vrstvičkou (síla 3—5 cm), do níž byly zašlapány střípky a uhlíky. Ve východní polovině na ní ležely kameny z destruovaného otopného zařízení. V SV rohu byla ponechána jílovitá stolice o rozměrech 120 × 75 cm, vyvýšená 10—15 cm nad dno zemnice; na ní byly podél SV rohu umístěny drobnější kameny. Jižně od ní se při stěně nacházela do červena propálená oválná ploška (44 × 28 cm), lemovaná kameny velikosti pěsti. Výraznější skupina kamenů se nacházela ještě jižněji a jejich menší skupina byla v JZ rohu. Na všech místech byla značná část kamenů přepálených, což svědčí o tom, že pocházely z otopného zařízení. Není jasné, zda šlo o kamennou pec, nacházející se na hlinité stolici v SV rohu s otevřeným ohništěm jižně od ní, nebo zda pec

stála přímo nad propálenou ploškou jižně od stolice. Po úplném začištění dna se před výklenkem při JZ rohu objevila oválná zahloubenina (100 × 60 cm, hl 14 cm) a k JV rohu přiléhala téměř čtvercovitá zahloubenina (150 × 150 cm; hl 4–5 cm), vyplněná černou uhlíkovitou vrstvou. Dále se ve dně vyrýsovalo 21 drobných kůlových jamek (p 4–10 cm, hl 3–14 cm), a to zejména při diagonále SV-JZ; netvoří žádný pravidelný půdorys. Větší kůlová jamka (p 21 cm, hl 17 cm) byla zachycena ve středu jižní strany a mohla souviset se sochou, další jamka (p 22 cm, hl 17 cm) byla zahloubena šikmo do jižní stěny poblíž JV rohu. — Ve výplni se našlo 24 zvířecích kostí, 10 kusů mazanice, uhlíky, šipka (1) a 218 střepů (2, 3).

1. Železná trojbřítá šipka s trnem. D 6,5 cm; inv. č. 105693; obr. 13:8; tab. VIII:10.

2. Několik střepů z hrubě modelované misky se slabě vydutými stěnami a se zaobleným mírně zataženým okrajem. Po 15 cm; pv 16 cm; inv. č. 105568; obr. 13:3.

3. Z 15 okrajových střepů jsou 3 s mírně vyhnutým a vodorovně seříznutým okrajem (asi z jedné nádoby o po 14 cm; obr. 13:2), 12 okrajů je zaoblených (asi z 6 nádob), z toho jeden je zdoben vodorovnými rýhami (obr. 13:6), jiný značně vyhnutý zdobí fragment hřebenové krokvice (obr. 13:7). Ze 44 zdobených střepů je 5 z jedné nádoby zdobené dvojicemi hřebenových vlnic oddělených pásy rýh (obr. 13:10), 5 střepů z další nádoby zdobené střídavě hřebenovými vlnicemi a rýhami (obr. 13:11), střep zdobený hřebenovou vlnicí a obloučky (obr. 13:4), střep zdobený třemi pásy hřebenových vlnic (obr. 13:13), 2 střepy zdobené svislými a vodorovnými svazky rýh (obr. 13:5, 9) a zbytek tvoří drobnější fragmenty z různých nádob se zbytky liniové a vlnicové výzdoby (obr. 13:12, 14, 15). Z 11 den je 7 rovných (pd 7,5 cm; 3 × pd 9 cm; 10 cm; 12 cm), 3 klenutá (pd 8 cm; 11,5 cm) a jedno dno je nerovné a má obvodový výstupek. Ze 147 nezdobených střepů je převaha silnostěnných, s drsným pískem a kaménky, s vyhlazeným povrchem a s vrstvami na lomu.

OBJEKT 31 (LŠ 1974, B 68–65/66; obr. 14:1; tab. IV:2)

Sestával z lichoběžníkovité jámy, do níž se zahlubovala obilnice (obj. 31a) a z oválné jámy ležící v těsné blízkosti. Není vyloučeno, že s ním souviselo 8 kůlových jamek, jejichž spojnice vytvářely obdélníkovitý půdorys (470 × 375 cm), v němž byly uvedené jámy uzavřeny (obr. 2). Lichoběžníkovitá jáma (280 × 135–160 cm), orientovaná delší osou SZ-JV, s mírně zešikmenými stěnami a s dnem svažujícím se od okrajů ke středu jižní strany (hl 10–15–30 cm), kde se rýsovala tmavá oválná skvrna — obilnice.

Obilnice oválného půdorysu (110 × 94 cm), orientovaná delší osou JZ-SV, se rýsovala ve výplni lichoběžníkovité jámy již v úrovni podloží (zřejmě ji narušila). Průřez obilnice byl hruškovitý; 20 cm nad dnem měřila 112 × 126 cm; dno bylo mírně mísovité v hloubce 70 cm. V západní části dna byla kůlová jamka (p 30 cm, hl 20 cm).

Oválná jáma (p 100 × 70 cm) se stěnami mírně zešikmenými a s rovným dnem (hl 6–10 cm). Na povrchu byly drobné kameny a velký brousek. Oválná jáma ležela asi 10 cm severozápadně od lichoběžníkovité.

Rozměry kůlových jamek vymežujících obdélníkovitou plochu kolem popsaných jam: K 1 — p 35 cm, hl 6 cm; K 2 — p 50 × 30 cm, hl 10–15 cm; K 3 — p 50 cm, hl 10 cm; K 4 — p 37 cm, hl 10 cm; K 5 — p 29 × 32 cm, hl 8 cm; K 6 — p 36 cm, hl 15 cm; K 7 — p 30 cm, hl 5 cm; K 8 — p 18 cm, hl 7 cm.

V zásypu zahloubených částí obj. 31 a 31a bylo vedle drobných kamenů 8 zvířecích kostí, 1 kus mazanice, 2 zlomky pražnice, uhlíky, brousek (1) a 24 střepů (2).

1. Velký kamenný brousek v podobě trojbokého jehlanu; dvě delší plochy pláště a jedna menší plocha při základně byly konkávně vyhlazeny broušením. D 27 cm; max. š 7 cm; v 4,5 cm; inv. č. 105958; obr. 14:5; tab. VIII:18.

2. Ze 3 okrajových střepů jsou všechny vyhnuté a zaoblené (obr. 14:3); jeden

z nich je zdoben na vnitřní straně hřebenovou vlnicí a na okrajovém zaoblení 2 paralelními líniemi. Z 6 zdobených střepeš pocházejí 3 z jedné nádoby zdobené hřebenovým pásem a svíslými svazky rýh (obr. 14:4); další 3 střepeš jsou zdobeny hřebenovými vlnicemi, většinou neumělými (obr. 14:2). Ze 2 den je jedno rovné a druhé klenuté.

OBJEKT 40 (LŠ 1974, B 69—63; obr. 15:1)

Oválná jáma (d 200 cm, š 130 cm) orientovaná delší osou ve směru JZ-SV se jevila na světle hnědém hlinitém podloží tmavošedým až hnědočerným zásypem řídkce promíseným drobnými kameny. V zásypu se od hloubky 15 cm začaly objevovat uhlíky, které se koncentrovaly u dna. Po vybrání měl objekt mírně zešíkmené stěny přecházející obloukovitě v rovné dno (hl 28 cm). Na něm se v ZJZ části našly střepeš z velkého hrnce [1]. Jinak bylo v zásypu 62 zvířecích kostí, kus mazanice, uhlíky a 145 střepeš [2].

1. Nezdobený vejčitý hrnec s krátkým téměř kolmým a kuželovitě seříznutým okrajem, s výdutí v horní části široce rozevřenou, s dnem odsazeným, silně zúženým a slabě klenutým. V hlíně písek a kaménky. Povrch vyhlazený, místy drsnější plochy. Hnědý až šedohnědý, v horní části tmavší. Vyroběn nálepem, uvnitř má svíslé stopy po shlazování válečků. Dobře vypálen. Slepen a asi z 1/6 doplněn. V 23,2 cm; po 20 cm; pv 22,7 cm; pd 10,5 cm; obsah 4,8 litru; inv. č. 113253; obr. 15:3; tab. VI:4.

2. Všechny střepeš jsou nezdobené z nádob hotovených v ruce. Z 8 okrajů je 6 kolmých a vodorovně seříznutých (obr. 15:2, 7—9), jeden kuželovitě seříznutý (obr. 15:6) a jeden zaoblený (po 24 cm; obr. 15:4). Z 6 den jsou čtyři mírně klenutá (z nich jedno nápadně masívní), jedno nerovné a poslední blíže neurčitelné.

OBJEKT 43a (LŠ 1974, B 71—59; obr. 16:1; tab. V:5, 6)

Šlo o úsek obdélníkovité jámy (d 70 cm, š 80 cm; zbylá část byla prouzkoumána v roce 1978) orientované delší osou ve směru JZ-SV stejně jako sousední objekt 43. Vyrýsoval se na světle hnědém hlinitém podloží v hloubce 60 cm tmavošedým zásypem, z něhož vyčníval shluk kamenů na ploše 50 × 40 cm. Po vybrání zásypu se ukázaly šikmé stěny a rovné dno (hl 10 cm). — V zásypu byly vedle zmíněných kamenů, mezi nimiž se nacházely i 2 zlomky svoru patrně ze žernovu, zvířecí kost a 21 střepeš [1].

1. Všechny střepeš byly nezdobené a pocházely z nádob vyráběných v ruce. Výrazný je zejména zlomek dvoukónické výdutě (obr. 16:5). Ze 4 zlomků den bylo jedno masívní rovné s táhlými stopami prstů uvnitř (obr. 16:4) a 3 zlomky slabě klenuté (obr. 16:3), z toho jedno s výrazným odsazením a s masívní stěnou (obr. 16:2).

OBJEKT 48 (LŠ 1974, B 72—58; obr. 16:6; tab. V:4)

Lichoběžníkovitá jáma (d 130 cm, š 60—73 cm) orientovaná delší osou ve směru ZJZ-VSV, s kolmými stěnami a s rovným dnem (hl 5—7 cm). V tmavošedém zásypu, který se vyrýsoval na světlehnědém jílovitém podloží, se našlo 12 střepeš [1].

1. Ze střepeš byl jeden z velké nádoby s obsahem hrubšího písku a slídy v hlinitém těstě, s okrajem značně vyhnutým, kuželovitě seříznutým, zdobeným hřebenovými vpichy a na výdutí hřebenovými vlnicemi (po 30 cm; obr. 16:7; tab. VII:6). Další 2 střepeš byly zdobeny neumělými hřebenovými vlnicemi a jeden z nich ještě pásem vodorovných rýh. Zachoval se též fragment rovného dna s obvodem zvýrazněným rýhou. Z nezdobených střepeš lze 2 slepit s primitivně zdobeným střepešem, ostatní jsou poměrně tenkostěnné, oboustraně hladké, většinou zřejmě starohradištní.

OBJEKT 50 (LŠ 1974, B 70—66; obr. 17:1; tab. III:1, 2)

Zemnice lichoběžníkovitého tvaru se zaoblenými rohy, se stěnami orientovanými V-Z, S-Z (jejich délka: S 340 cm; J 300 cm; V 270 cm; Z 300 cm) a s rohy směru-

jícími k vedlejším světovým stranám. Severní a západní stěna byly prohnuty vně, na JZ roh navazoval kruhový obrys (p 46 cm) a u SV rohu byla zjištěna kúlová jamka (p 20 cm, hl 14 cm). Zemnice se vyrýsovala v hloubce 50—60 cm na světlehnědém hlinitém podloží hnědavým zásypem, poměrně těžko odlišitelným od podloží. Po vybrání zásypu, jehož spodní část v síle asi 7 cm byla temněji zbarvena a obsahovala více uhlíků, se ukázaly slabě zešíkmené stěny; v západní polovině jižní stěny se objevil 10—15 cm široký stupeň signalizující snad místo vchodu. Dno se nacházelo v hloubce 13—35 cm a sklánělo se směrem k JV rohu. Asi uprostřed delších stran byly mohutné kúlové jámy po sochách (severní — p 40 cm, hl 18 cm — byla utěsněna kamenem; jižní — p 30 cm, hl 55 cm — byla posunuta na 110 cm od JV rohu). Po zacištění dna se při západní stěně jevila větší skvrna uhlíků na ploše asi 0,5 m². Dále se zhruba podél spojnice sochových jam objevilo 5 drobných kúlových jamek (p asi 10 cm, hl 5—7 cm). Jedna větší jamka (p 14 cm, hl 15 cm) byla z JZ rohu kamenné destrukce pece a jižně od ní byly dvě jamky (p 16 cm, hl 10—12 cm).

V SV rohu byly na obdélníkovité ploše (140 × 110 cm) rozhozeny přepálené kameny velikosti pěti silně promíšené střepey a kousky mazanice. Po jejich odstranění se asi ve středu destrukce objevila propálená mazanicová vrstva obdélníkovitého tvaru (40 × 50 cm, síla 4—5 cm), zahloubená asi 5 cm pod úroveň dna; šlo zřejmě o vlastní topeniště kamenné pece. Bylo lemováno drobnými kúlovými jamkami (p 4—8 cm, hl 3—15 cm), představujícími patrně pozůstatky po pomocné dřevěné konstrukci pece. — V dotyku s JZ rohem zemnice se již v úrovni podloží rýsovala kruhová skvrna (p 46 cm); při jejím vybírání se ukázalo, že se směrem dolů kuželovitě rozšiřovala až do hloubky 30 cm. Ve výplni byly propálené kusy hlíny a uhlíky a stěny byly v síle 10—15 cm propáleny. Šlo tedy zřejmě o pícku vytesanou v podloží. Dno pícky vyložené drobným šterkem (p 2 cm) vyběhalo lalokovitě do dna objektu 50, takže vytvářelo osmičkovitý útvar (d 80 cm, max. š 70 cm). V laloku ležícím uvnitř obj. 50 ležely dva velké ploché kameny (d 15—20 cm); třetí se nacházel asi 60 cm od pícky směrem dovnitř objektu. Po vybrání kamenů ze dna se ukázalo, že vrstva hnědavé hníly s uhlíky a s přepálenou mazanicí o mocnosti 10—15 cm se rozšiřuje na všechny strany až do kruhového průměru 116 cm; nad ní byl žlutý jílovitý terén. Šlo tedy o nízkou kopulovitou pec vytesanou v podloží, s otvorem v horní části.

Nálezy byly v zásypu rozmístěny ponejvíce při dně a největší koncentrace byla v prostoru destruované kamenné pece v SV rohu. Celkem bylo získáno 29 zvířecích kostí, 14 kusů mazanice, 2 zlomky pražnice, uhlíky, zlomek hřebene (1), jedna celá (2) a 6 větších částí nádob (3—8) a 142 střepů (9).

1. Zlomek dvoustranného trojdílného kostěného hřebene. Střední část má obdélníkovitý tvar, pouze rohy jsou zaobleny. Bočnice jsou jednostranně vyklenuté; jsou zdobeny skupinami příčných rýh při nýtech (zachyceny dva otvory); na okrajích jsou zářezy vzniklé při vyřezávání zubů. Zach. d 4,2 cm; š uzubené části 3,3 cm; š bočnice 1 cm; obr. 17:10, 10a; tab. VIII:2.

2. Nezdobený vejčitý částečně deformovaný hrnec s vyhnutým a zaobleným okrajem, s hrboalkovitou výdutí, s dnem místy odsazeným a slabě klenutým. V hlíně písek a kaménky, povrch potažený jemnější vrstvičkou, hladký, ale hrboalkovitý. Je světlešedý s tmavšími skvrnami. Vyroben nálepem, poměrně dobře vypálen. Slepen a asi z 1/5 doplněn. V 13,4 cm; po 9,6 × 11 cm; pv 12,5 × 12,9 cm; pd 7,1 × 7,7 cm; obsah 0,86 l; inv. č. 115653 aj.; obr. 18:1; tab. VII:2.

3. Téměř úplný profil vejčitého hrnce s vyhnutým a zaobleným okrajem, s poněkud nepravidelnou výdutí. Není vyloučeno, že k němu patří dno na obr. 18:7, odpovídající uvedenému hrnci proporcemi, nelze ho však s ním slepit. Je neuměle zdoben třemi pásy rýh, mezi nimiž jsou dvě hřebenové vlnice. V hlíně je drobný písek a kaménky. Povrch je přetažen jemnější vrstvičkou, místy proniká drsná struktura střepu. Je šedohnědý, místy má načervenalé skvrny. Vyroben nálepem,

okraj obtáčen. Dobře vypálen. Asi z poloviny doplněn. Zach. v 16,5 cm; po 13,5 cm; pv 16 cm; inv. č. 115551; obr. 18:6; tab. VII:3.

4. Spodní část vejčité nádoby s pravidelnou výduť a se slabě odsazeným rovným dnem. Zachovaná část výzdoby, sestávající z neuměle ryté hřebenové vlnice mezi dvěma vodorovnými pásy rýh. V hlíně je písek a kaménky. Povrch je vyhlazený, na lomu 3 vrstvy. Na povrchu šedohnědá, uvnitř černá. Zach. v 15,5 cm; pd 8,5 cm; inv. č. 115676 aj.; obr. 18:5; tab. VII:8.

5. Spodní část vejčité nádoby s vně rovným a uvnitř zaobleným dnem, s nepravidelnou výduť, na níž se zachoval pás vodorovných rýh a část nepravidelné hřebenové vlnice. Zach. v 17 cm; pd 8,5 cm; inv. č. 115594 aj.; obr. 17:6.

6. Horní část nezdobeného poměrně tenkostěnného hrnce se silně zúženým hrdlem a s kulovitou výduť. Okraj vyhnutý, kuželovitě seříznutý a zdobený záseky. Po 12 cm; pv 17 cm; inv. č. 115600 aj.; obr. 18:4.

7. Horní část obtáčeného nezdobeného hrnce s vyhnutým a zaobleným okrajem a soudkovitou výduť. Po 16 cm; pv 18 cm; inv. č. 115655—6; obr. 18:2.

8. Horní část kónického silnostěnného hrnce se slabě vyhnutým a zaobleným okrajem; po 16 cm; pv 17 cm; inv. č. 115657; obr. 18:3.

9. Z dalších 10 zaoblených okrajových střepů pochází 9 patrně z jedné nádoby a jeden je zdoben hřebenovými pásy a vlnicemi (obr. 17:2). Z 19 zdobených střepů je 7 silnostěnných zlomků z jedné nádoby zdobeno neumělými vlnicemi a rýhami (obr. 17:5), další 4 z jiných nádob nesou stejnou výzdobu, 5 poměrně tenkostěnných střepů pochází z další nádoby zdobené povlovnými hřebenovými vlnovkami mezi vodorovnými rýhami (obr. 17:3, 4), jeden střep je zdoben vysokou hřebenovou vlnicí přesekávanou 2 rýhami (obr. 17:7), na 2 byly jen vodorovné rýhy. Ze 14 den (1 na celé nádobě, 3 celá, 3 větší části) byla 2 klenutá a 12 rovných, z toho jedno silně odsazené (obr. 17:8) a jiné nasponu hrbolaté a uvnitř klenuté, z hlíny promíšené kaménky (pd 13 cm; obr. 18:8).

OBJEKT 63 (LŠ 1974, B 74—59; obr. 16:8; tab. III:3; V:1)

Obdélníkovitá jáma se zaoblenými rohy (215 × 130 cm) a s delší osou orientovanou SZ-JV. Po vybrání zásypu se ukázaly strmé stěny, které přecházely zaobleně ve vavňovité dno nacházející se v hloubce 25 cm. V JV části bylo dno narušeno drobnými jamkami vzniklými snad činností hlodavců. — V hnědošedém kompaktním zásypu byly nalezeny 2 zvířecí kosti, 4 kusy mazanice, náušnice (1) a 52 střepů (2).

1. Bronzová kroužkovitá náušnice z kulatého drátu s nedovřenými konci. P 13 × 16 mm; inv. č. 116590; obr. 16:9; tab. VIII:4.

2. Jediný okrajový střep byl mírně vyhnutý a kuželovitě seříznutý (po 14 cm; obr. 16:10). Z 10 zdobených střepů byly 2 ornamentovány drobnými dvojnásobnými vlnicemi a dvojitou vodorovnou čarou (obr. 16:12), jeden černý slídnatý s výrazně odsazeným hrdlem je zdoben 2 řadami šikmých vpichů (obr. 16:13), 6 střepů je zdobeno hřebenovými vlnovkami (obr. 16:11), doplněnými někdy pásem rýh, jeden střep z dvoukónické nádoby je zdoben jen pásem rýh (obr. 16:14). 5 fragmentů den pocházelo ze 3 nádob s rovnými dny (pd 8, 9, 11 cm; obr. 16:15—17).

OBJEKT 66 (LŠ 1974, B 74—59; obr. 19:1; tab. III:3, 4)

Šlo o destrukci kamenné pece v SV rohu mělce zahroubeného obydlí zasahujícího do sousedních čtverců dosud nezkoumaných. Destrukce byla zachycena již v humusu, 10—17 cm nad podloží; měla přibližně trojúhelníkovitý tvar (d 160 cm, š 110—115 cm) a sestávala z drobných kamenů (d 5—10 cm), mezi nimiž byly ojediněle zlomky keramiky (tab. III:4). Po odstranění kamenů se objevil propálený výmaz vlastního topeniště obdélníkovitého tvaru (45 × 52 cm) a byl rozlišen roh mírně zahroubeného objektu (hl 8 cm) se stěnami orientovanými SZ-JV a JZ-SV. V rohu byla kúlová jamka (25 × 15 cm, hl 28 cm) a další byla jižně od topeniště

(p 10 cm, hl 11 cm). — Z kamenné destrukce otopného zařízení pochází 57 zvířecích kostí, zlomek mazanice a 15 stěpů (1).

1. Ze 2 okrajů byl jeden zaoblený (obr. 19:2), druhý vyhnutý a kuželovitě seříznutý a níže zdobený dvěma hřebenovými vlnovkami oboustranně oddělenými pásy rýh (obr. 19:3). Ze 2 zdobených stěpů s hřebenovými vlnovkami a pásy rýh (obr. 19:4) patřil první k předešlému stěpu, druhý byl fragment rovného dna (pd 9 cm).

Poznámka: Kamenná destrukce pece byla porušena velkomoravským kostrovým hrobem 18, o čemž svědčí nálezy kamenů z pece a starohradištní stěpy v zásypu hrobové jámy.

OBJEKT 68 (LŠ 1974, B 70—65; obr. 19:5; tab. V:7, 8)

Obdélníkovitá jáma zasahující do neprokopaného čtverce, z níž byl zachycen trojúhelníkovitý úsek (d 180 cm, š 50 cm, hl 15 cm) s kolmými stěnami a s rovným dnem. V jižní části byla ve dně kúlová jamka (p 30 × 20 cm, hl 45 cm). Výzkum objektu dokončen roku 1978.

Z tmavošedého zásypu bylo získáno 6 kusů pražnice a 11 stěpů, z nichž 5 bylo zdobených, vesměs hřebenovými vlnicemi (obr. 19:7) a na jednom byly ještě svíslé hřebenové vpichy (obr. 19:6).

OBJEKT 69 (LŠ 1974, B 70—64; obr. 19:8; tab. V:2)

Obdélníkovitá jáma (229 × 125 cm), mírně deformovaná, s delší osou směřující od JZ k SV, se stěnami pozvolna se sklánějícími ve vanovité dno (hl 13—15 cm). Zásyp byl tmavý, humosní a obsahoval ve svrchní partii drobné kameny (d 5 cm). Již na povrchu byly patrné dvě kúlové jamky (západní — p 44 × 30 cm, hl 25 cm; východní — p 33 cm, hl 30 cm), odlišující se hnědavým zbarvením a narušující okraje objektu. Západní jamka obsahovala stěpy velkomoravského stáří; obě spolu s dalšími patří zřejmě k mladšímu kúlovému objektu. — Zásyp objektu obsahoval 16 zvířecích kostí, 4 zlomky pražnice, mazanici, uhlíky, úštěp (1), zlomky hřebene (2) a 27 stěpů (3).

1. Pazourkový oštěp trojúhelníkovitého průřezu. D 2 cm; inv. č. 117452; obr. 19:9; tab. VIII:5.

2. Čtyři zlomky z oboustranného trojdílného kostěného hřebene. Střední ozubená část je obdélníkovitá se zaoblenými rohy (š 3,5 cm, d 2 + 1,6 cm). Zlomky bočnice jsou poměrně úzké, jednostranně vyklenuté a oboustranně nesou stopy po zařezávání zubů (š 1,2 cm; d 2,6 + 2,3 cm). Inv. č. 117451; obr. 19:10, a, b; tab. VIII:3, 3a.

3. Ze 4 okrajových stěpů je jeden silně přehnut, válcovitě seříznut a zdoben 3 hřebenovými vlnicemi (po 11,5 cm; obr. 19:13; tab. VIII:14), 3 další jsou zaoblené, z toho jeden slabě vyhnutý zdobený vodorovnými a svíslými rýhami (obr. 19:12). Ze 7 zdobených stěpů se 3 vyznačují hřebenovými vlnicemi (obr. 19:11), 3 hřebenovými rýhami a jeden kombinací hřebenových rýh a vlnic. Ze dvou fragmentů den jen pouze jeden měřitelný s rovným dnem (pd 9 cm). Z nezdobených stěpů je část starohradištních, část je asi příměsí mladší.

OBJEKT 70 (LŠ 1974, B 68—66; obr. 14:6)

Obilnice oválného půdorysu (140 × 105 cm) se rýsovala tmavošedým zbarvením na světlehnědém hlinitém podloží. Při vybírání zásypu se v hloubce 18 cm objevilo kruhové hrdlo obilnice (p 110 cm), načež se stěny rozbíhaly do stran až na průměr 120 cm (v hl 50 cm) a pak se opět sbíhaly k zaoblenému dnu (p asi 40 cm v hl 95 cm). Ve stěnách mezi největší výdutí a dnem se ukázalo celkem 12 drobných zahrocených kúlových jamek (p 6 cm; hl 5 cm), zřejmě po kolících upevňujících obložení stěn obilnice. — Ve výplni byly 3 zvířecí kosti, uhlíky, úštěp (1) a 12 stěpů (2).

1. Silexový úštěp prizmatického tvaru. D 2 cm; inv. č. 117474; obr. 14:10; tab. VIII:6.

2. Jediný okrajový střepek byl mírně vyhnutý a kuželovitě seříznutý (obr. 14:9). Tři střepek byly zdobeny neumělými hřebenovými vlnicemi a rýhami (obr. 14:7—8). Nezdobené střepek byly silnostěnné, hrubozrné, na povrchu vyhlazené.

OBJEKT 72 (LŠ 1974, B 68—66; obr. 14:11)

Obilnice hruškovitého půdorysu (100 × 75 cm) orientovaná delší osou ve směru SZ-JV. Po odebrání asi 20 cm výplně se rozlišil schodkovitý výstupek od vlastního kruhového hrdla obilnice (p 75 cm); pod hrdlem vysokým zhruba 20 cm se stěny začaly rozbíhat do stran až na průměr 90 cm, načež sbíhavě přecházely v mírně zaoblené dno (hl 68 cm). Pod největším vydutím, asi 5 cm nad dnem, se táhl pás 11 drobných kúlových jamek (p 5—6 cm, hl 5—10 cm) vzdálených navzájem 20 až 30 cm; jsou stopami po kolíčkách, jimiž byla upevněna vystýlka stěn. Výplň byla tmavá, bez zvrstvení. Obsahovala ojedinelé drobné kameny, 3 zvířecí kosti, uhličky a 8 střepek (1).

1. Z 8 střepek byly 2 zdobené neumělými hřebenovými vlnicemi a pásy rýh (obr. 14:12—13) a 6 nezdobených střepek bylo silnostěnných, hrubozrných, s vyhlazeným povrchem.

OBJEKT 103 (SVP 1977, B 61—59/60; obr. 20:1; tab. III:5)

Mělká lichoběžníkovitá jáma (d 333 cm, š 172—205 cm, hl 12 cm) orientovaná delší osou VSV-ZJZ, s mírně zešíkmenými stěnami a s rovným dnem. V jižním rohu stál na hraně ojedinelý plochý kámen. — Ve výplni se našly fragmenty jedné nádoby (1), osm dalších střepek (2) a železný zlomek (3).

1. Velký nezdobený hrnec pražského typu s krátkým kolmým a tupě vodorovně seříznutým okrajem, se situlovitým tělem a s odsazeným rovným dnem. V hlíně písek a kaménky, na povrchu jemnější vrstva. Vnějšíšek hnědý, při okraji našedlý, vnitřek v horní pětině hnědý, níže tmavošedý. Zhotoven nálepem. Dobře vypálen. Slepen a z poloviny doplněn. V 29,4 cm; po 22,6 cm; pv 26,4 cm; pd 11,5 cm; obsah 9,7 l; inv. č. 151469; obr. 20:2; tab. VI:2.

2. Z 8 dalších nezdobených střepek měl 1 mírně vyhnutý a slabě kuželovitě seříznutý okraj (po 14 cm; tab. 20:3), druhý pochází z rovného masívního dna (obr. 20:4), třetí z klenutého tenkého dna (obr. 20:5); další jsou z nezdobených výdutí.

3. Prohnutý plochý železný pásek s hranolovitým výčnělkem na jedné straně. D 2,8 cm; š 1,5 cm; inv. č. 151477; obr. 20:6; tab. VIII:8.

OBJEKT 104 (SVP 1977, B 59—59/60; obr. 21:1; tab. III:6)

Lichoběžníkovitá mělká jáma (d 230 cm a 270 cm; š 170 cm; hl 5—15 cm) orientovaná delšími stranami ve směru ZSZ-VJV. Stěny jsou nevýrazně zešíkmené, dno prohnuté, vanovité. S objektem zřejmě souvisely tři kúlové jamky, z nichž první (p 32 cm, hl 6 cm) protínala JZ stěnu, druhá (p 35 cm, hl 12 cm) ležela u východního rohu a třetí (p 33 cm, hl 28 cm) ležela asi 40 cm od SV strany objektu. — Ve výplni objektu se našly 2 zvířecí kosti a 22 střepek (1), v humusu nad objektem byly zlomky celé nádoby (2).

1. Z 22 střepek byly 3 nezdobené okraje, z toho 2 mírně vyhnuté s vodorovným seříznutím (obr. 21:5) a zaoblením (obr. 21:4) a jeden silněji vyhnutý a kuželovitě seříznutý (obr. 21:6), dále okrajový zaoblený střepek zdobený 2 hřebenovými vlnicemi a rýhami (tab. 21:3), 2 stejně zdobené střepek z výdutí (tab. 21:7) a 3 zlomky masívních rovných den (obr. 21:8), z nichž jedno bylo vně rozšířené. Ostatní poměrně tenkostěnné střepek pocházely z nezdobených výdutí.

2. Téměř kulovitý masívní hrnec s mírně vyhnutým a zaobleným okrajem, s hrboilatou výdutí a se slabě klenutým dnem. Na celé výdutí jej zdobí 3 nepravidelné pásy šikmých rýh. V hlíně drsný písek a kaménky vytvářející na jemnějším povrchu hrbolky. Vnější strana i vnitřek jeví četné nerovnosti po výrobě nálepem. Hnědavá,

při okraji a při dně s nádechem do tmavošeda. Dobře vypálena. Slepena a ze 3/4 doplněna. V 13,1 cm; po 11,8 cm; pv 14.1 cm; pd 7,5 cm; obsah 1,05 l; inv. č. 149725; obr. 21:2; tab. VII:4.

OBJEKT 111 (SVP 1977, B 59/60—61/62; obr. 22:1; tab. II:2)

Lichoběžníkovité nepatrně zahluobené obydlí (d stran 220—315 cm, hl 8 cm), orientované rohy ke světovým stranám. Ve východním rohu byly zbytky otopného zařízení, z něhož se zachovalo hlinou vymazané topeniště (d 60 cm, š 35—40 cm, síla 4 cm) obložené drobnými kameny; mohlo však jít i o kamennou pec, neboť část kamenů byla odstraněna spolu s kamennou destrukcí opevnění SV předhradí, která zemnicí překrývala. Při západním rohu byla vybrána mísovitá jáma vejčitého půdorysu (d 200 cm; š 110 cm; hl až 60 cm), která však byla bez nálezů, a není vyloučeno, že šlo o odlišně zbarvenou čočku hlíny v naplaveném podloží. Při severním rohu objektu byla zjištěna kúlová jamka (p 25 cm, hl 5 cm), další dvě (p₂ 23 cm, hl₂ 16 cm; p₃ 25 cm, hl₃ 10 cm) ležely asi 10 cm vně západní stěny obydlí a byly navzájem vzdáleny 25 cm. — Ve výplni objektu se našlo několik atypických střepeň, struska a v blízkosti otopného zařízení stál při severní stěně objektu spodek hrnce [1].

1. Spodní část nezdobené silnostěnné nádoby se slabě klenutým a mírně odsazeným dnem. V hlíně drsný písek a kaménky, na povrchu jemnější vrstva. Hnědavá. Zhotovena nálepem a dobře vypálena. Slepena. Zach. v 21 cm; pv 22,4 cm; pd 9,3 cm; obsah zach. části 5,3 l; inv. č. 151843; obr. 22:2.

OBJEKT 116 (SVP 1977, B 67—59, pod hradbou; obr. 21:9)

Nacházel se pod čelní kamennou stěnou hradby, v hloubce 100 cm pod dnešním povrchem, který byl v tomto místě snížen při recentním průkopu valem. Byla z něho zachycena část oválné (?) jámy (d 117 cm, š 33 cm) se šikmými stěnami, které se v hloubce 30 cm klenutě rozbíhaly; šlo zřejmě o hruškovitou obilnici, která nemohla být v úplnosti prozkoumána, protože zasahovala pod okraj výkopu. — Ve výplni se našel železný předmět [1] a 21 střepeň [2].

1. Železný předmět sestávající z ploché lichoběžníkovité části s trojúhelníkovitým hrotem a z masivního hráněného trnu. U hrotu je excentricky umístěný otvor. D 14,5 cm; max. š 1,7 cm; d trnu 8 cm; inv. č. 151924; obr. 21:16; tab. VIII:11.

2. Ze střepeň byly 3 vyhnuté obtáčené okraje, z toho dva zaoblené (obr. 21:10, 12) a jeden kuželovitě seříznutý (obr. 21:11). Sedm střepeň bylo zdobeno vlasově rytými hřebenovými vlnicemi a rýhami (obr. 21:13, 14). Jeden fragment poměrně tenkého rovného dna se zaoblením na vnitřní straně (obr. 21:15). Zastoupení zdobených a nezdobených střepeň je zhruba vyrovnané.

OBJEKT 117 (SVP 1977, B 68—58, pod hradbou; obr. 22:3; tab. V:3)

Nacházel se přímo pod tělesem původní hrady v hloubce 115 cm pod dnešním povrchem sníženým v místě recentního průkopu valem. Byl porušen recentní kruhovou jámou (obr. 22:3a). — Oválná jáma (d 175 cm, š 70—85 cm, hl 25 cm) se zešikmenými stěnami a s rovným dnem. 12 cm západně od delší stěny objektu se nacházela jedna kúlová jamka (p 25 cm, hl 7 cm), 8 cm severovýchodně od něj byla druhá (p 20 cm, hl 6 cm).

Ve výplni jámy se našlo 11 drobných střepeň, podle složení hlíny a úpravy povrchu starohradištních až časně slovanských. Jeden byl zdoben tečkami (obr. 22:5), jiný pocházel ze slabě prohnutého hrdla (obr. 22:5), ostatní byly atypické.

Zur frühslawischen Besiedlung von Břeclav-Pohansko

ZUSAMMENFASSUNG

Im Areal des großmährischen Burgwalles Břeclav-Pohansko wurden auch Belege frühslawischer Besiedlung entdeckt. Es handelt sich um ein Brandgräberfeld mit 55 Gräbern und um Überreste der frühslawischen Siedlungen Nr. I mit 43 Objekten (überwiegend Gruben und Wirtschaftsgebäude) im Bereich des großmährischen Herrenhofes und Nr. II (bisher 34 Objekte) im nordöstlichen Teil des Burgwalles und im anliegenden Teil der Vorburg (Abb. 1B). Diese Entdeckungen füllen markant das Netz der frühslawischen Besiedlung im südöstlichen Teil der Thaya-Talaaue aus. Sie wird durch die Siedlung in der Flur „Štogl-Grube“ bei Poštorná und durch die Brandgräberfelder in der Flur „Přední Čtvrtky“ bei Stará Břeclav und im Wald Trnava unweit vom Zusammenfluß der March und der Thaya repräsentiert (Abb. 1A). Die vorliegende Studie ist der Veröffentlichung der Funde aus der frühslawischen Siedlung Nr. II von Břeclav-Pohansko gewidmet.

Von der angeführten Siedlung wurde ein Teil durchforscht, der aus 34 eingetieften Objekte bestand: 6 Grubenhäuser (Obj. Nr. 1, 25, 28, 50, 66, 111 — Taf. II; III:1, 2), 5 Wirtschaftsbauten (Obj. Nr. 4, 6, 31, 103, 104 — Taf. III:5, 6; IV:1), 8 Getreidegruben (Obj. Nr. 5, 6a, 23, 31a, 70, 72, 75, 116 — Taf. IV:3) und 16 Vorratsgruben (6 rechteckige, 6 ovale, 4 trapezförmige — Taf. IV:4–6; V:1–6). Zur Siedlung gehörten auch wahrscheinlich einige oberirdische Pfostenbauten (z. B. beim Obj. 31 — Taf. IV:2), die teilweise zum großmährischen Horizont der hiesigen Besiedlung gehörten (Abb. 24).

Die Grubenhäuser (Abb. 3:1; 11:1; 13:1; 17:1; 19:1; 22:1) waren von geringen Ausmaßen (4–12 m²) und deuteten manchmal den Eingang durch eine Nische an; Paare von Pfostengruben nach der Tragkonstruktion des Daches sowie die Spuren von Wandverkleidung waren nicht immer belegt. Als Heizvorrichtungen dienten Steinöfen, ausnahmsweise mit Vierpfostenkonstruktion eines Rauchabzuges, die in der nordöstlichen oder nordwestlichen Ecken standen. In einem Falle wurde ein Steinofen durch einen Tonofen in der gegenüberliegenden Ecke ergänzt.

Die eingetieften Wirtschaftsbauten (Abb. 5:1; 7:1; 14:1; 20:1; 21:1) haben die Fläche von 4 bis 6 m², verschieden verteilte Pfostengruben und keine Heizvorrichtungen. Die oberirdischen Wirtschaftsbauten waren wesentlich größer (der Pfostenbau beim Obj. 31 hatte eine Fläche von 17 m²).

Die Getreidegruben (Abb. 6:1; 7:1a; 10:3; 14:1, 6, 11; 21:9) sind in Pohansko nur für die frühslawische Periode typisch; später sind sie nicht belegt. Im Grundriß sind sie kreis- oder ovalförmig und sie haben ein typisch birnenförmiges Profil. Es sind unter ihnen praktisch nur zwei Größen vertreten, deren Nutzinhalt 1,7 und 3,2 hl beträgt; der Inhalt beider Formen ist also im Verhältnis von zwei zu eins. Sie waren in einer Reihe bei den einzelnen Häusergruppen geordnet.

Die übrigen Gruben (Abb. 4:1, 5; 7:9; 8:1; 10:1; 12:1; 14:1; 15:1, 6, 8; 19:5, 8; 22:3) dienten überwiegend zu Lagerzwecken; manchmal bezeugen das große Vorratsgefäße, die darin gefunden wurden. Einige wurden bei verschiedener handwerklicher Produktion (der Anwesenheit von Holzkohlenstücken, Öfen usw. nach zu urteilen) angewandt.

Die Keramik überwiegt im Inventar der Siedlung sehr markant. Es sind aber nur 6 vollständige Gefäße erhalten geblieben, und es ist gelungen, 20 Oberteile und 6 Unterteile der Gefäße zu rekonstruieren. Die Tonmischung enthält grobe Sandkörnchen und vereinzelt auch Steinchen, die Oberfläche ist aber immer durch eine feine Tonschicht überzogen. Die gesamte frühslawische Keramik wurde prinzipiell in freier

Hand erzeugt, nur ein geringer Teil der unverzierten Formen und die Mehrzahl der verzierten Gefäße ist im Oberteil nachgedreht. Die Randlippen sind bei den unverzierten Töpfen senkrecht oder leicht nach außen ausgeladen, mit waagrecht oder schräg abgeschnittenen Abschlüssen; an der verzierten Keramik sind die mehr ausgelegt und am Abschluß abgerundet. Die Böden sind vorwiegend auf der Außenseite flach oder leicht gewölbt, auf der Innenseite flach oder abgerundet, im ganzen beträchtlich massiv, oft mit angedeuteter ringartiger Verengung oder Verbreitung am Rand. Ein ziemlich großer Teil der frühslawischen Keramik aus der Siedlung II ist unverziert; ein einziges Verzierungs-element bilden einigemal die Einkerbungen auf den Randabschlüssen (Abb. 11:4; 18:4). Die Verzierungen der dekorierten Keramik wurde konsequent mit einem kammartigen Gerät eingeritzt. Hauptverzierungs-elemente bilden Linienbänder, mehrzeilige Wellenbänder, Kammstriche und Kammstiche, die in verschiedenen Kombinationen variieren. Das Dekor ist einerseits sehr primitiv (Abb. 9:1, 7, 8; 13:4—15; 18:5, 6), ein andererseits jedoch in schon sehr entwickelter Form (Abb. 7:10; 19:3, 4, 13) durchgeführt. Es erscheinen auch ein Kasettenornament (Abb. 5:5; 9:9), schräge Kammstriche (Abb. 9:2; 12:12), Zickzacklinien (Abb. 21:14). Formenmäßig ist die unverzierte Keramik durch Töpfe (Abb. 3:5; 4:6; 5:4; 11:2; 15:3; 18:1—4; 20:2; Taf. VI), einen Kumpf (Abb. 13:3) und einen Teller (Abb. 4:7) vertreten. Die verzierte Keramik ist topfartig (Abb. 8:2; 9:1, 9; 18:5, 6; 19:3, 13; 21:2; Taf. VII); nur ein Stück hat die Gestalt einer breiten topfartigen Schüssel (Abb. 5:5).

*Lehmwanne*reste befanden sich fast in allen Wohn- und Wirtschaftsobjekten. Sie stammten aus 0,5—1 m langen Exemplaren. Zumeist waren sie aus grobem, mit Stroh und Spreu durchmischem Lehm hergestellt, nur im Obj. 28 war ein Fragment aus hart gebranntem gutem Ton.

Von Steingeräten wurden ein Mühlstein, 4 Schleifsteine (Abb. 8:7; 12:3; 14:5; Taf. VIII:16—18), 2 bikonische verzierte Spinnwirtel (Abb. 5:3; 11:3; Taf. VIII:12—13) und 2 Feuersteine (Abb. 14:10; 19:9; Taf. VIII:5, 6) gefunden.

Knochengegenstände werden durch drei Kammfragmente repräsentiert, die eine gewisse Stütze für eine absolute Datierung boten. Das Kammbruchstück aus dem Obj. 6a (Abb. 7:8; Taf. VIII:1) stammt aus einem einreihigen Dreilagenkamm mit leicht gewölbtem Rücken, der auch unter dem langobardischen Denkmalgut in Mähren vorkommt und das Jahr 600 nicht überschreitet. In den Obj. 50 und 69 wurden Bruchstücke von zweireihigen Dreilagenkämmen (Abb. 17:10; 19:10; Taf. VIII:2, 3) gefunden, die eine breite zeitliche Spannweite haben, aber mit Rücksicht darauf, daß im Obj. 50 gemischte frühslawische Keramik vorkommt, ist es möglich, das betreffende Stück an das Ende des 6. oder den Anfang des 7. Jahrhunderts einzureihen, wogegen das Exemplar aus dem Obj. 69 mit entwickelter verzierter Keramik in einen wesentlich späteren Zeitabschnitt gehören wird.

Metallgegenstände sind wie in allen frühslawischen Siedlungen selten und sie bestätigen nur die Datierungsaussage der Keramik oder sie sind damit nicht in Widerspruch. Die dreiflügelige eiserne Pfeilspitze (Abb. 13:8; Taf. VIII:10) aus dem Obj. 28 mit gemischter Keramik stellt ein geläufiges Inventar der slawisch-awarischen Gräberfelder des 7.—8. Jahrhunderts dar, obwohl ihr älteres oder späteres Vorkommen nicht auszuschließen ist. Auch der pfeilartige Eisengegenstand aus dem Obj. 116 (Abb. 21:16; Taf. VIII:11) ist der Speerspitze des 2. Viertels des 7. Jahrhunderts aus Dessau-Mosigkau ähnlich. Der eiserne Feuerstahl (Abb. 12:2; Taf. VIII:7) vom Obj. 26 mit gemischter Keramik steht den älteren Formen aus dem 6. Jahrhundert typologisch nahe. Der einfache bronzene Ohrring (Abb. 16:9; Taf. VIII:4) aus dem Obj. 63 gehört zu den durchgehenden Formen des 7.—13. Jahrhunderts. Die angeführten Knochen- und Eisengegenstände verbinden als solche die Siedlung II nur sehr frei mit dem dritten Viertel des I. Jahrtausends u. Z. Mit größerer Gewißheit kann sie nur durch eine Analyse der Keramik zeitlich bestimmt werden.

Die Keramik aus der frühslawischen Siedlung II zerfällt in *drei Fundhorizonte*. Zu dem ersten — dem älteren frühslawischen — Horizont mit handgeklebter unver-

zierter Keramik gehören die Objekte Nr. 1, 3/4, 40, 43a, 103 und wahrscheinlich auch die Objekte Nr. 4, 5, 111. Mit dem zweiten — jüngeren frühslawischen — Horizont mit gemischter unverzierter handgeklebter und verzierter, teilweise nachgedrehter Keramik hängen die Objekte Nr. 3, 25, 26, 28, 50, 104 und vielleicht Nr. 6, 6a, 17, 18, 19, 31a, 116 zusammen. Das Dekor auf der Keramik dieses Horizonts ist überwiegend ungeübt. Zum dritten — altburgwallzeitlichen — Horizont mit vollkommen nachgedrehter und routiniert verzierter Keramik des donauländischen Typs kann man die Obj. Nr. 11, 48, 63, 66, 68, 69 zählen. Diese Horizonte stellen gleichzeitig Stufen der relativen Chronologie dar. Mittels einiger Gegenstände, besonders der Kammbruchstücke, *ist absolut nur der II. Horizont direkt datiert, und zwar in die zweite Hälfte des 6. Jahrhunderts*, spätestens bis zur Hälfte des 7. Jahrhunderts, wo die unverzierte Keramik des Prager Typus verschwindet. *Der I. Horizont mußte wegen der räumlichen Kontinuität des I. und II. Horizonts dicht dem II. Horizonts vorangehen, d. h. er fällt in die erste Hälfte, höchstwahrscheinlich bis in die Mitte des 6. Jahrhunderts.* Seine spätere Datierung wäre im Widerspruch mit der Annahme, daß in Böhmen die Fundkomplexe mit reiner unverzierter Keramik nicht in das 7. Jahrhundert hinein reichen und daß in Mähren die Entwicklung der Keramik viel schneller war als dort. Wir müssen also annehmen, daß in Mähren die Komplexe mit unverzierter handgeklebter Keramik schon in der zweiten Hälfte des 6. Jahrhunderts eine Seltenheit waren. Zwischen den Objekten des II. und III. Horizonts könnte im durchforschten Siedlungsteil eine zeitliche Lücke bestanden haben, weil sie keine logische Gruppierung bilden. *Die geborgenen Funde des III. Horizonts kann man bis in die zweite Hälfte des 8. Jahrhunderts datieren*, obwohl seine Anfänge schon im Ausklang des 7. Jahrhunderts nicht auszuschließen sind.

Der durchforschte Teil der Siedlung II (Abb. 23) entstand wahrscheinlich nicht lange vor der Mitte des 6. Jahrhunderts (damals gehörten zu ihm 2 Häuser, 3 Wirtschaftsbauten, 3 Getreidegruben und einige Vorratsgruben mit der Keramik des Prager Typus — Obj. Nr. 1, 111, 4, 5, 103, 3/4, 40, 43a und vielleicht Obj. Nr. 6, 6a, 23, 104 mit geringer Beimischung verzierter Keramik) und dauerte noch in der zweiten Hälfte des 6. Jahrhunderts an (als sie sich teilweise verschob und 3 Grubenhäuser, 1 Wirtschaftsbau, 4 Getreidegruben und einige Vorratsgruben mit gemischter Keramik — Obj. Nr. 25, 28, 50, 31, 31a, 70, 72, 75, 3, 17, 18, 19, 26 einbezog). Dieser Siedlungsteil existierte also während zweier Generationen, d. h. ungefähr 40—50 Jahre. Er dürfte kaum bis ins 7. Jahrhundert gereicht haben. Dann kam es auf dieser Stelle zum Siedlungsabbruch, und erst wesentlich später drangen vereinzelt Objekte (Nr. 11, 48, 63, 66, 68, 69 mit verzierter donauländischer Keramik) einer späteren Siedlungsphase, höchstwahrscheinlich aus der zweiten Hälfte des 8. Jahrhunderts hierher ein.

Die Lage der Siedlung auf fruchtbarem Boden unweit eines Wasserlaufs, ihre klimatische Bedingungen, die Funde eines Mahlsteines, mehrerer Lehmwannen, Getreidegruben und Tierknochen bezeugen, daß sich ihre Bewohner mit Ackerbau und Viehzucht beschäftigt haben. *Wichtige Kenntnisse über die Ausdehnung der bewirtschafteten Fläche und über die Bewohnerzahl* kann man aus der Anzahl der Wohngruben rekonstruieren. Wenn wir aus der Norm des Jahrverbrauches von Getreide für einen Menschen ausgehen, zeigt es sich, daß in den Getreidegruben nur die Aussaat gespeichert wurde. In der älteren Phase reichte das Korn aus den Getreidegruben zur Saat auf einer Fläche von 2—3,5 ha, von deren Ernte sich ungefähr 12 Leute ernähren konnten. In der jüngeren Phase konnten mit dem Kornvorrat aus den Getreidegruben 3—5 ha besät werden, deren Ernte zur Ernährung von ungefähr 18 Menschen genügte. Das entspricht der Anzahl der Behausungen in den einzelnen Besiedlungsphasen unter der Voraussetzung, daß in jedem Haus mindestens sechsköpfige Familien lebten. Die bewirtschaftete Gesamtfläche war wenigstens zweimal größer (wegen des primitiven Wirtschaftssystems, vielleicht schon Zweifeldersystem), daß heist sie schwankte in der älteren Phase zwischen 4—7 ha, in der jüngeren Phase zwischen 7—12 ha. Zu denselben Ergebnissen gelangen wir, wenn wir aus der Norm

der Aussaatmenge für 1 ha ausgehen. Obwohl die Siedlung nicht ganz ausgegraben wurde, können wir voraussetzen, daß sie aus 3—4 Gruppierungen bestand, die der zweiten durchforschten Entwicklungsphase entsprechen; in diesem Falle waren ihre Ansprüche auf die bewirtschaftete Fläche ziemlich groß. Wenn wir die Weidewiesen hinzuzählen, die zur Viehzucht notwendig waren, mußte sie nicht nur die ganze Fläche des späteren Burgwalles, sondern auch beträchtliche Teile seiner Umgebung umfaßt haben.

Über die Bedeutung der Viehzucht zeugen die Tierknochenfunde, die in 95,5 % von Haustieren stammen, unter denen zum Unterschied zur großmährischen Epoche das Rind markant (45 %) überwiegt; erst dann folgt das Schwein (36 %), die Schaf-Ziege (6,5 %), das Pferd (5 %), verschiedenes Hausgeflügel (3 %); Hundeknochen sind nicht belegt. Diese Vertretung der Haustierarten nähert sich beträchtlich dem Zustand in anderen durchforschten frühslawischen Fundorten (Březno, Dessau-Mosigkau, Gorodok — siehe Übersicht III).

Mit Rücksicht auf die belegten Verschiebungen der Siedlung, auf die Herausbildung von Häusergruppen und auf die Existenz gemeinsamer Getreidervorräte für die Saat kann man schließen, daß *in sozialer Hinsicht die ganze Siedlung eine territoriale Mark repräsentiert, die aus einigen patriarchalen Großfamilien oder Patronymien zusammengesetzt war, welche gemeinsam den durch die Mark zugewiesenen Boden bearbeiteten, aber schon in kleine Familien zerfielen, die getrennt in selbständigen Häusern lebten und sich verköstigten.*

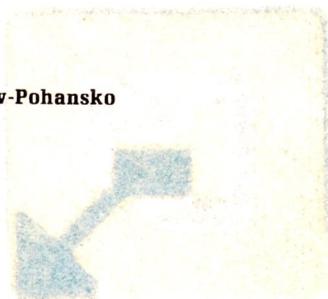
- Abramova, M. P.* 1959: Sarmatskaja kul'tura II v. do n. e. — I v. n. e., SA 1959, No. 1, 52—71.
- Aulich, V. V.* 1972: Zymnivs'ke horodyšče — slov'janska pam'jatka VI—VII st. n. e. v Zachidnij Volyni. Kyjiv.
- Baran, V. D.* 1972: Ranni Slov'jany miž Dnistrom i Pryp'jattju. Kyjiv.
- Beranová, M.* 1979: Diskuse o tzv. pražnicích, AR XXXI, 101—104.
- Bialeková, D.* 1962: Nové včasnoslovanské nálezy z juhozápadného Slovenska, SIA X-1, 97—148.
- 1968: Zur Datierung der oberen Grenze des Prager Typus in der Südwestslowakei, AR XX, 619—625.
- Bóna, I.* 1968: Über einen archäologischen Beweis des langobardisch-slawisch-awarischen Zusammenlebens, ŠZ 16, 35—45.
- Borkovský, I.* 1940: Staroslovanská keramika ve střední Evropě. Studie k počátkům slovanské kultury. Praha.
- Bubeník, J.* 1972: Staroslovanské sídliště v Kadani, AR XXIV, 373—386.
- 1979: Nový nálezy časně slovanské keramiky z Podkrušnohoří a otázka tzv. zdo-beného pražského typu. AR XXXI, 151—162.
- Červinka, I. L.* 1928: Slované na Moravě a říše velkomoravská. Brno.
- 1933: Osídlení Hodonínska v pravěku. Masarykův kraj v pravěku. Pravěk 1—3. Hodonín.
- Čilinská, Z.* 1966: Slawisch-awarisches Gräberfeld in Nové Zámky. Bratislava.
- 1973: Frühmittelalterliches Gräberfeld in Želovce. Bratislava.
- Dostál, B.* 1964: Slovanská minulost Pohanska. Břeclav.
- 1966: Slovanská pohřebiště ze střední doby hradištní na Moravě. Praha.
- 1968: K prehistorii a protohistorii Břeclavi. In: Břeclav — dějiny města, Brno 9—44, 24 tab.
- 1970a: Velkomoravské hradisko Břeclav-Pohansko. Deset let archeologických vý-zkumů, VVM XXII, 1—29.
- 1970b: Severovýchodní předhradí Břeclavi-Pohanska, SPFFBU E 15, 117—144.
- 1975a: Břeclav-Pohansko IV. Velkomoravský velmožský dvorec. Brno.
- 1976: Zemědělská výroba na území ČSSR v 6.—10. století, Archaeologia historica 1, 9—26.
- 1977/78: Zemnice s depotem pod valem hradiska Břeclavi-Pohanska, SPFFBU E 22—23, 103—134, tab. V—XII.
- 1978: Dvacet let archeologického výzkumu Břeclavi-Pohanska, VVM XXX, 129 až 157.
- 1979: K opevnění hradiska Břeclavi-Pohanska, SPFFBU E 24, 73—93.
- 1979a: Zur Chronologie der slawischen Keramik, Rapports du IIIe Congrès Inter-national d'Archéologie Slave, T 1, Bratislava.
- 1980: Olověné hřivny z Pohanska, SPFFBU E 25, 143—159, tab. IX—XIV.
- Dostál, B. — Štelcl, J. — Malina, J.* 1971: Kamenné brousky z areálu velkomoravského velmožského dvorce na Pohansku u Břeclavi, SPFFBU E 16, 175—183.

- Dymaczevska, U.* 1970: Ceramika wczesnośredniowieczna z Santoka, pow. Gorzów WLKP, SlAnt XVI, 145—241.
- Eisner, J.* 1952: Děvínská Nová Ves. Slovanské pohřebiště. Bratislava.
— 1966: Rukověť slovanské archeologie. Praha.
- Foltánová, D.* 1969: Makroklimatologická charakteristika okresu Břeclav. In: Břeclavsko, Brno, 35—40.
- Frolec, V.* 1965: Bol'shaja semja i jejo žilišče v Zapadnoj Bolgarii. Sovětskaja etnografija 1965, No 3, 40—58.
- Grekov, B. D.* 1953: Kyjevská Rus. Praha.
- Gončarov, V. K.* 1963: Luka Rajkoveckaja, MIA 108, 283—315.
- Gorjunov, E. A.* 1970: Ranněslavjanskije drevnosti v čechoslovackoj, německoj i polskoj literaturně, SA 1970, No 4, 289—307.
- Hachulska-Ledwos, R.* 1971: Wczesnośredniowieczna osada w Nowej Hucie-Mogile, MatA Nowej Huty III, 7—210.
- Hasegawa, J.* 1975: Chronologia i rozprzeżrzenienie ceramiki typu praskiego w Europie Środkowej. Prace i materiały Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi. Seria archeologiczna. Łódź, Nr. 21 (1974).
- Havlík, L.* 1961: Tři kapitoly z nejstarších česko-polských vztahů, Slovanské historické studie IV, 5—85.
- Hrubý, V.* 1957: Slovanské kostěné předměty a jejich výroba na Moravě, PA XLVIII, 118—217.
- Christlein, R.* 1972: Waffen aus dem völkerwanderungszeitlichen Grabfund von Esslingen-Rüdern, Germania 50, 259—263.
- Kalousek, F.* 1961: Velkomoravské hradištní město Břeclav-Pohansko. Průvodce po výzkumech. Břeclav.
— 1963: Archeologická rezervace Břeclav-Pohansko. Velkomoravská pevnost. Mikulov—Brno—Praha.
— 1965: Velkomoravská pevnost Pohansko u Břeclavě, Almanach Velká Morava, Brno, 45—60.
— 1970: Velkomoravské hradištně Pohansko (cyklostyl.). Brno.
— 1971: Břeclav-Pohansko I. Velkomoravské pohřebiště u kostela. Brno.
- Klanica, Z.* 1975: Nové archeologické výzkumy slovanského oddělení Archeologického ústavu ČSAV v Brně, Universitas 8, 36—42.
— 1977: První sezóna výzkumu sídliště v trati Zbrod u Mutěnic, PV 1975, 52—53, tab. 19—20.
- Kostelníková, M.* 1970: Výzkum staroslovanského sídliště v Přítlukách (okr. Břeclav), PV 1968, 39.
— 1971: Výzkum staroslovanského sídliště v Přítlukách (okr. Břeclav), PV 1969, 21.
- Kosven, M. O.* 1953: Očerki istorii pervobytnoj kul'tury. Moskva.
— 1963a: Patronimija. Izvěstija na Etnografskija institut i muzej 6, Sofia, 251—258.
— 1963b: Semějnaja obščina i patronimija. Moskva.
- Kovrig, I.* 1963: Das awarenzeitliche Gräberfeld von Alattyán. Budapest.
- Krüger, B.* 1967: Dessau-Mosigkau. Ein frühslawischer Siedlungsplatz im mittleren Elbegebiet. Berlin.
- Kudrnáč, J.* 1958a: Skladování obilí v jamách-obilnicích, VPS II, 233—252.
— 1958b: Staroslovanské obilnárství v českých zemích, PA XLIX, 478—498.
— 1962: Otázka velikosti zázemí k výživě člověka v době hradištní, AR XIV, 693 až 697.

- 1970a: Klučov. Staroslovanské hradiště ve středních Čechách. Praha.
- 1970b: Příspěvek k datování závěsných uch a držadel vědérek ze starší doby hradištní, SbNM XXIV/1—2, 119—122.
- Kucharenko, J. V.* 1955: Slavjanskije drevnosti V—IX věkov na territorii Pripjatskogo Polesja, KSIIMK 57, 33—38.
- 1960: Pamjatniki pražskogo tipa na territorii Pridněprovja, SlAnt VII, 111—124.
- Mejman, M. N.* — *Skazkin, S. D.* 1960: K voprosu o neposredstvennom perechodě k feodalizmu na osnově razloženiija pėrvobytno-obščinnogo sposoba proizvodstva, VI 1960, No 1, 75—99.
- Musianowicz, K.* 1948/49: Kabłęczki skroniowe — próba typologii i chronologii, Światowit XX, 115—232.
- Nestor, I.* — *Zaharia, E.* 1961: Săpăturile de la Sărata-Monteoru, MCA VII, 513—517.
- Novotný, B.* 1956: Slovanské sídliště u Poštorné, AR VIII, 168—171, obr. 77—78.
- Pitterová, A.* 1958: Staroslovanské velkorodinné domy, VPS II, 305—315.
- Pittioni, R.* 1934: Frühgeschichtliche Brandgräber in der March-Thaya-Auen, Germania 18, 130—133.
- Pleinerová, I.* 1968: Zur relativen Chronologie der Keramik vom Prager Typus auf Grund der Siedlungsgrabung Březno bei Louny, AR XX, 645—666.
- 1975: Březno. Vesnice prvních Slovanů v severozápadních Čechách. Praha.
- Pleinerová, I.* — *Zeman, J.* 1970: Návrh klasifikace časně slovanské keramiky v Čechách, AR XXII, 721—732, tab. I—III.
- Podborský, V.* 1961: Staroslovanské žárové pohřebiště ve Staré Břeclavi, SPFFBU E 6, 61—82, tab. IX—XII.
- Poulik, J.* 1948: Staroslovanská Morava. Praha.
- 1948/50: Jižní Morava — země dávných Slovanů. Brno.
- 1957: Výsledky výzkumu na velkomoravském hradišti „Valy“ u Mikulčic, PA XLVIII, 1957, 241—388.
- 1960: Staří Moravané budují svůj stát. Gottwaldov.
- Prichodnjuk, O. M.* 1975: Slov'jany na Podilli (VI—VII st. n. e.). Kyjiv.
- Rajalovič, I. A.* 1971: Matěrial'naja kul'tura slavjan VI—IX vv. In: Očerki istorii kul'tury Moldavii. 59—119. Kišiněv.
- 1974: Kultura slavjan Moldavii (VI—IX vv.). In: Drevnjaja kul'tura Moldavii, Kišiněv, 81—108.
- Rusanova, I. P.* 1973: Slavjanskije drevnosti VI—IX vv. měždu Dněprom i Zapadnym Bugom. Moskva.
- 1976: Slavjanskije drevnosti VI—VII vv. Kul'tura pražskogo tipa. Moskva.
- Schmidt, B.* 1961: Die späte Völkerwanderungszeit in Mitteldeutschland. Halle.
- Sláma, J.* 1977: Mittelböhmen im frühen Mittelalter. Praha.
- Smirnova, G. I.* 1960: Časně slovanská osada u obce Nězvisko nad Dněstrem, PA LI, 221—239.
- Suchobokov, O. V.* 1975: Slavjaně Dněprovskogo Levoberežja. Kijev.
- Szymański, W.* 1967: Szeligi pod Płockiem na początku wczesnego średniowiecza. Zespól osadniczy z VI—VII w. Wrocław—Warszawa—Kraków.
- Šmarda, J.* 1969: Květena. In: Břeclavsko, Brno, 41—53.
- Tarnovskij, K. N.* 1954: Predposylki vozniknověniija feodalizma u vostočnych slavjan. VI 1954, No 4, 77—92.

- Tejral, J. 1973:* Kostrové hroby z Mistrína, Polkovic, Šlapanic a Tasova a jejich postavení v rámci moravského stěhování národů, PA LXIV/2, 301—339.
- 1975: K langobardskému odkazu v archeologických pramenech na území Československa, SIA XXIII/2, 379—446.
- 1976: Grundzüge der Völkerwanderungszeit in Mähren. Praha.
- Timošuk, B. O. 1976:* Slov'jany pivnyčnoj Bukovyny V—IX st. Kyjiv.
- Vencl, S. 1973:* Časně slovanské osídlení v Běchovicích, o. Praha—východ, PA LXIV/2, 340—392.
- Vyžarova, Ž. N. 1965:* Slavjanski i slavjanob'lgarski selišča v b'lgarskite zemi ot kraja na VI—XI vek. Sofia.
- 1968: Pamjatniki Bolgarii konca VI—XI v. i ich etničeskaja prinadležnosť, SA 1968, No 3, 148—159.
- Werner, J. 1956:* Beiträge zur Archäologie des Attila-Reiches. München.
- Zeman, J. 1966:* Zu den chronologischen Fragen der ältesten slawischen Besiedlung im Bereich der Tschechoslowakei, AR XVIII, 157—189.
- 1968: Zu den Fragen der Interpretation der ältesten slawischen Denkmäler in Böhmen, AR XX, 667—673.
- 1976: Nejstarší slovanské osídlení Čech, PA LXVII/1, 115—235.

Úvod	3
I. Přehled časně slovanského osídlení Pohanska a okolí	5
II. Rozložení a ráz objektů časně slovanské osady II	10
III. Rozbor inventáře	19
Hliněné výrobky	19
Nádoby	19
Pražnice	31
Kamenné předměty	32
Kostěné předměty	34
Kovové předměty	36
IV. Závěry	39
Chronologie časně slovanské osady II	39
Ekonomická problematika	47
Společenská problematika	53
V. Soupis objektů a nálezů	60
Zur frühslawischen Besiedlung von Břeclov-Pohansko (Zusammenfassung)	74
Literatura	78

doc. dr. Bořivoj Dostál, CSc.
K časně
slovanskému
osídlení
Břeclavi-Pohanska

STUDIE
ARCHEOLOGICKÉHO
ÚSTAVU
ČESKOSLOVENSKÉ
AKADEMIE VĚD

Ročník X
svazek 2

Vydala Academia, nakladatelství Československé akademie věd, Praha 1982

Obálku navrhl Jiří Ledr

Redaktorka publikace Jana Axamitová, prom. hist.

Technická redaktorka Marcela Obrdová

Vydání 1. — 84 str. — 24 obr., 8 kříd. příloh

Vytiskl Tisk, knižní výroba, n. p., Brno, provoz 52,

Brno, Běhounská 22/24 — 1555-81

8,07 AA — 8,21 VA

Náklad 700 výtisků — 02/63 — 6605

21-069-82

Cena brož. výtisku 15,— Kčs

509-21-827

**STUDIE ARCHEOLOGICKÉHO ÚSTAVU
ČESKOSLOVENSKÉ AKADEMIE VĚD V BRNĚ**

IV

1. Karel VALOCH: Die altsteinzeitliche Station in Brno-Bohunice
2. Jaroslav TEJRAL: Grundzüge der Völkerwanderungszeit in Mähren
3. Blanka KAVÁNOVÁ: Slovanské ostruhy na území Československa

V

1. Václav ČUPR - Ladislav PĀGO: Záchranné úpravy kovových archeologických nálezů
2. Jaroslav MALINA: System of Analytical Archaeography
3. Anna MEDUNOVĀ-BENEŠOVĀ: Jevišovická kultura na jihozápadní Moravě

VI

1. Ivan PEŠKAŘ - Karel LUDIKOVSKÝ: Žárové pohřebiště z doby římské ve Velkých Hostěrádkách (o. Břeclav)
2. Jan BENEŠ: Auxilia Romana in Moesia atque in Dacia
3. Karel VALOCH: Die endpaläolithische Siedlung in Smolín

VII

1. Pavel KOŠTUŘÍK: Neolitické sídliště s malovanou keramikou u Jaroměřic n. R.

VIII

1. Jaroslav MALINA: Metody experimentu v archeologii
2. Josef UNGER a kol.: Pohořelice-Klásterka. Pravěké sídliště, slovanská osada a zaniklá středověká ves
3. Bohuslav KLÍMA: Zámečnická práce staromoravských kovářů v Mikulčicích

IX

1. Jiří SVOBODA: Křemencová industrie z Ondratíc
2. Stanislav STUHLÍK, Osídlení jeskyň ve starší a střední době bronzové
3. Zdeněk KRATOCHVÍL: Tierknochenfunde aus der grossmährischen Siedlung Mikulčice I. Das Hausschwein

Přehled výzkumů

1956 [80 str., 22 tab.], Brno 1959*)	1968 [147 str., 67 tab.], Brno 1970
1957 [212 str., 20 tab.], Brno 1958*)	1969 [86 str., 42 tab.], Brno 1970
1958 [110 str., 32 tab.], Brno 1958*)	1970 [148 str., 64 tab.], Brno 1971
1959 [186 str., 37 tab.], Brno 1960*)	1971 [226 str., 118 tab.], Brno 1972
1960 [115 str., 44 tab.], Brno 1961*)	1972 [184 str., 76 str.], Brno 1973
1961 [111 str., 40 tab.], Brno 1962	1973 [252 str., 123 tab.], Brno 1974
1962 [77 str., 31 tab.], Brno 1963	1974 [100 str., 83 tab.], Brno 1975
1963 [85 str., 36 tab.], Brno 1964	1975 [110 str., 51 obr., 35 tab.],
1964 [81 str., 50 tab.], Brno 1965	Brno 1977
1965 [87 str., 42 tab.], Brno 1966*)	1976 [140 str., 75 obr., 36 tab.],
1966 [76 str., 58 tab.], Brno 1967	Brno 1978
1967 [128 str., 110 tab.], Brno 1970	*) rozebráno

Fontes Archaeologiae Moravicae

- I. Boris Novotný, Hromadný nále z 16. století v Brně. — *Ein Hortfund aus dem 16. Jahrhundert in Brno.* — Brno 1959 (34 str., 19 tab.) — rozebráno
- II. Jiří Meduna, Staré Hradisko, Katalog nálezů uložených v muzeu města Boskovic. — *Katalog der Funde im Museum der Stadt Boskovice.* — Brno 1961 (78 str., 50 tab.), rozebráno
- III. Milan Stloukal, Mikulčice, Anthropologický materiál z I. pohřebiště. — *Anthropologisches Material aus der I. Begräbnisstätte.* — Brno 1962 (100 str., 36 tab.)
- IV. Karel Tihelka, Hort- und Einzelfunde der Úněticer Kultur und des Věteřover Typus in Mähren. — Brno 1965 (100 str., 36 tab.)
- V. Jiří Meduna, Staré Hradisko II. Katalog nálezů z moravských muzeí. — *Katalog der Funde aus den Museen in Brno, Praha, Olomouc, Plumlov und Prostějov.* — Brno 1970 (166 str., 57 tab.)
- VI. Anna Medunová-Benešová, Jevišovice — Starý Zámek. *Schicht B* — *Katalog der Funde.* Brno 1972 (173 str., 110 tab., 2 obr.)
- VII. Anna Medunová-Benešová, Grešlové Mýto. *Äneolithische Höhensiedlung „Nad Mírovcem“.* *Katalog der Funde.* — Brno 1973 (104 str., 78 tab.)
- VIII. Karel Absolon - Bohuslav Klíma, Předmostí ein Mamutjägerplatz in Mähren. — Praha 1977 (216 str., 210 tab.)
- IX. Anna Medunová-Benešová, „Paliardiho hradisko“. *Eine äneolithische Höhengsiedlung bei Vysočany, Bez. Znojmo* — *Katalog der Funde.* — Brno 1977 (161 str., 76 tab.)
- X. Vít Dohnal, Kultura lužických popelníkových polí na východní Moravě. — Brno 1977 (85 str., 75 obr., 5 tab.)
- XI. Jiří Meduna, Die latènezeitlichen Siedlungen und Gräberfelder in Mähren (Katalog). — Brno 1980 (358 str., 96 tab.)

Bibliografie

Josef Skutil, Bibliografie moravského pleistocénu 1850—1950 — Brno 1965 (316 str.)

Objednávky vyřizuje Archeologický ústav ČSAV v Brně, sady Osvobození 17—19